

J. Krishnamurti

Toplu Eserleri 7

Sevgi ve Yalnızlık Üzerine

Çeviren: Elif Özbaş

Ayna yayınevi
FELSEFE

Sevgi ve Yalnızlık Üzerine

J. Krishnamurti

AYNA yayınevi

1. basım
eylül 2000, istanbul

Çevtren:
Elif Özbaş

Eğer hiç sevginiz yoksa—ne yaparsanız yapın, dünyadaki bütün tanrıların peşinden gidin, bütün toplumsal etkinliklere katılın, yoksulu kalkındırmaya çalışın, siyasete atılın, kitaplar yazın, şiirler yazın—ölü bir insansınız demektir. Sevgi yoksa sorunlarınız katlanarak çoğalır. Sevgi varsa dilediğinizi yapın, hiçbir tehlike, hiçbir çatışma yoktur. Dolayısıyla sevgi erdemin özüdür.

Bombay, 21 Şubat 1965

İçindekiler

9 Önsöz
11 Madras, 16 Aralık 1972
19 Brockwood Park, 11 Eylül 1971
28 Rajghat Okulu Öğrencileriyle Birlikte
19 Aralık 1952
35 Bombay, 12 Şubat 1950
40 Ojai, 28 Ağustos 1949
43 Bombay, 12 Mart 1950
52 New York, 18 Haziran 1950
61 Seattle, 6 Ağustos 1950
64 Madras, 3 Şubat 1952
70 *Yalnızlık:* Yaşamak Üzerine Yorumlar'*dan*
Birinci Dizi
74 Profesör Maurice Wilkins ile Tartışma,
Brockwood Park, 12 Şubat 1982
83 New York, 24 Nisan 1971
Zekanın Uyanışı'ndan
91 Brockwood Park, 30 Haziran 1977
102 Saanen, 18 Temmuz 1978
113 Bombay, 31 Ocak 1982
120 Hindistan'da Gençlerle Birlikte:
Önünüzdeki Yaşam'dan
128 Saanen, 18 Temmuz 1968
Saanen 1968'deki Konuşmalar ve Diyaloglar'dan
136 Saanen, 5 Ağustos 1962

143 Bombay, 21 Şubat 1965
152 Londra, 7 Nisan 1953
159 Saanen, 26 Temmuz 1973
168 Saanen, 23 Temmuz 1974
180 Madras, 5 Şubat 1950

Önsöz

1895 yılında Hindistan'da doğan Jiddu Krishnamurti, on üç yaşındayken Theosophical Society tarafından geleceği ilan edilen *"dünya öğretmeni"* olarak seçildi. Krishnamurti kısa zaman içinde *güçlü, ödün vermeyen* ve *sınıflandırılamayan* bir öğretmen olarak ortaya çıktı. Konuşmaları ve yazıları herhangi bir özel dinle bağıntılı değildi. Ne Doğu'ya ne de Batı'ya, ama bütün dünyaya aitti. 1929 yılında kendisine yakıştırılan mesihlik imgesini büyük bir kararlılıkla yadsıdı. Çevresinde oluşturulmuş geniş ve zengin örgütü açık bir biçimde dağıttı. Hakikatin, *yolları olmayan bir ülke* olduğunu ve ona herhangi bir biçimsel din, felsefe ya da tarikat aracılığıyla yaklaşılamayacağını açıkladı.

Yaşamının kalan bölümünde Krishnamurti, başkalarının kendisine kabul ettirmeye çalıştıkları *guru statüsüne* ısrarlı bir biçimde karşı çıktı. Bütün dünyada geniş dinleyici topluluklarını cezbetmeyi sürdürdü. Fakat *hiçbir yetke iddia etmedi, kimsenin müridi olmasını arzulamadı* ve her zaman *bir birey ile bir başka birey olarak* konuşmayı yeğledi. Öğretisinin kalbinde bulunan şey ise, toplumda gerçekleşecek bir köklü değişimin ancak *bireysel bilinçlilikte bir dönüşüm* ile olanaklı olduğuydu. Kendini bilmeye duyulan gereksinim ile *dinsel ve milliyetçi koşullanmaların sınırlayıcı, ayırıcı etkilerinin* anlaşılmasını vurguladı. Krishnamurti her zaman, *içinde hayal bile edilemeyecek kadar büyük bir ener-*

ji barındıran beynin içindeki geniş uzay için açıklığın ivedi gereksinimini gösterdi. Bu ise insanın kendisindeki yaratıcılığın birdenbire bir yay gibi fırlayarak ortaya çıkmasının ve yavaş yavaş etki eden bir ilaç gibi halkın geniş bir bölümünü etkilemesinin anahtarıydı.

Krishnamurti, 1986'da doksan yaşında ölene kadar dünyanın her yerinde konuşmalarını sürdürdü. Konuşmaları, söyleşileri, gazete yazılan ve mektupları altmışın üzerinde kitapta ve yüzlerce kayıtta toplandı. Öğretilerinin bu geniş bedeninden, konularına göre sınıflandırılmış bu kitaplar düzenlendi. Her kitap bizim günlük yaşamımız içindeki önceliğine göre odaklanarak oluşturuldu.

Madras, 16 Aralık 1972

Yaşamımızın günlük sorunları üzerine konuşurken, sanırım hep birlikte bir keşif yaptığımızı, karmaşık yaşam konularına doğru bir yolculuğa çıktığımızı ve bu keşfi yapmamız için bir yoğunluk niteliği, herhangi bir inanca ya da sonuca bağlı olmayan, çok uzaklara—ama zaman uzaklığında değil—derinlemesine gitmeye istekli bir zihin niteliğine sahip olmamız gerektiğini aklımızda tutmalıyız.

*

Hep birlikte günlük yaşam ilişkilerimize düzen getirip getiremeyeceğimizi araştıracağız, çünkü ilişki toplumdur. Sizinle benim aramdaki, benimle bir başkası arasındaki ilişki toplumun yapısıdır. Başka bir deyişle, ilişki toplumun yapısı ve doğasıdır. Bunu çok yalın bir biçimde ortaya koyuyoruz. İlişkide hiçbir düzen olmadığında—şimdikilerde olmadığı gibi—her hareket çelişkili olmaya ve aynı zamanda çok büyük üzüntü, karmaşa, zarar ve çatışma üretmeye zorunludur. Lütfen yalnızca ben konuşmayayım, gelin bunu sizlerle paylaşalım, çünkü birlikte bir yolculuğa çıkıyoruz, belki de el ele, sevgiyle, saygıyla. Eğer öylece oturup dinlerseniz ya da ders alıyormuş gibiyseniz, korkarım siz ve ben bu yolculuğa birlikte el ele çıkamayız. Öyleyse lütfen kendi zihninizi; kiminle olduğu önem değil, ister karınızla, ister çocuklarınızla, ister komşunuzla, isterse devletinizle

olsun, kendi ilişkinizi inceleyin ve o ilişkide düzen olup olmadığına bakın, çünkü düzen gereklidir, doğruluk gereklidir. Düzen erdemdir; öyle matematiksel, öyle saf ve bütündür ki, biz böyle bir düzenin olup olmadığını bulmaya çalışacağız.

Hiç kimse ilişkisiz yaşayamaz. Dağlara çekilebilir, bir rahip, bir sanyasi olabilir, çöllerde tek başınıza dolaşabilirsiniz, ama ilişkidesinizdir. Bu mutlak olgudan kaçamazsınız. Soyutlanma içinde var olamazsınız. Zihniniz soyutlanma içinde var olduğunu ya da bir soyutlanma hali ortaya çıkardığını sanabilir, ama bu soyutlanmada bile ilişkidesinizdir. Yaşam ilişkidir, yaşamak ilişkidir. Siz ve ben çevremize bir duvar örmüşsek ve o duvarın üstünden dışarıya ara sıra göz atıyorsak yaşayamayız. Bilinçsizce, derinden, o duvarın altından ilişkideyizdir. İlişkinin bu noktasına çok fazla dikkat ettiğimizi pek sanmıyorum. Sizin kitaplarınız ilişkiden söz etmezler; onlar Tanrı, ibadet, yöntemler, nasıl nefes alınacağı, şunu ya da bunu yapıp yapmamanız gerektiği hakkında konuşurlar, ama bana söylenen onların ilişkiden hiç söz etmediğidir.

İlişki tıpkı özgürlükte olduğu gibi sorumluluk gerektirir. Bağımlı olmak yaşamaktır; yaşamdır; varoluştur. Eğer ilişkide bir düzensizlik varsa, bütün toplumumuz, kültürümüz, tıpkı şu anda olduğu gibi parçalara ayrılır.

Öyleyse düzen nedir, özgürlük nedir, ilişki nedir? Düzensizlik nedir? Çünkü eğer zihin neyin düzensizlik oluşturduğunu derinden, içten anlarsa, o içgörüden, o farkındalıktan, o gözlemden doğal olarak düzen oluşur. Bu, olması gereken bir düzen modeli değil, bizim içinde büyüdüğümüz, din aracılığıyla, kültür aracılığıyla kurulmuş olan düzenin ne olması gerektiği ya da ne olduğudur. İster kültürel, toplum-

sal, yasal bir düzen olsun, isterse dinsel bir düzen olsun, zihin o düzene, bir toplumsal hareket ya da belirli liderler tarafından kurulan bir modele boyun eğmeye çalışmıştır. Bu, bana göre düzen değildir, çünkü içinde uygunluk vardır ve uygunluğun olduğu yerde düzensizlik vardır. Nerede yetkenin kabulü, nerede karşılaştırmalı varoluş, başka bir deyişle, kendini bir başkasıyla karşılaştırma, ölçme varsa, orada düzensizlik vardır. Sizlere bunun nedenini açıklayayım.

Zihninizin neden uygunluk gösterdiğini kendinize hiç sordunuz mu? Bir modele uyduğunuzun farkında mısınız? Ne tür bir model olduğu önemli değil, kendiniz için bir model oluşturmuş olmanız ya da o modelin sizin için kurulu olması da. Neden hep uygunluk gösterirsiniz? Belli ki uygunluğun olduğu yerde özgürlük olamaz. Ama zihin her zaman özgürlüğü arar—ne kadar zeki, ne kadar duyarlı ve bilinçliyse, istek de o kadar artar. Zihin uyar, öykünür, çünkü bir modeli izlemede, uygunlukta daha çok güven bulur. Bu apaçık bir olgudur. Toplumsal olan her şeyi yaparsınız, çünkü uymak daha iyidir. Yurtdışında eğitim almış olabilirsiniz, olağanüstü bir bilim adamı, siyasetçi olabilirsiniz, ama eğer tapınaklara gitmez ya da size yapmanız söylenen sıradan şeyleri yapmazsanız, kötü bir şeylerin olacağına ilişkin gizli bir korku duyar ve böylece uygunluk gösterirsiniz. Uygunluk gösteren bir zihne ne olur? Bunu lütfen sorgulayın. Uygunluk gösterdiğinizde zihninize ne olur? Her şeyden önce burada özgürlüğün, algının, bağımsız sorgulamanın tamamıyla yadsınması söz konusudur. Uygunluk gösterdiğinizde korku vardır. Öyle değil mi? Çocukluktan başlayarak zihin sınavlardan geçmek, bir diploma sahibi olmak, eğer şanslıysa bir iş bulmak ve evlenmek gibi toplumun kurmuş olduğu bir modele uymak, öykünmek üzere eğitilmiştir. O modeli kabul edersiniz ve onun dışına çıkmaya korkarsınız.

Öyleyse siz içten içe özgürlüğü yadsır, ondan korkar, ortaya çıkarmak, araştırmak, sorgulamak, sormak için özgür olmadığınız duygusuna kapılırsınız. Dolayısıyla bu, ilişkilerimizde düzensizlik oluşturur. Bununla derinden ilgilenmeye, gerçek bir içgörü sahibi olmaya, bunun hakikatini görmeye çalışıyoruz; zihni özgür kılan, birkaç uygulama ya da sorgulama değil, 'olan'ın gerçek algılanışı anlamına gelen hakikatin algılanışıdır.

Korkuyla, uygunlukla, bir karşılaştırma olan ölçümle ilişkilerimize hem içten hem de dıştan düzensizlik getiririz. Her ne kadar yakın olursak olalım, ilişkilerimiz yalnızca birbirimiz arasında değil, dışarıdan bakıldığında da bir düzensizlik içindedir. Eğer o düzensizliği açıkça görürsek—yalnızca dış anlamda değil, kendi içimizde derinden onun bütün yönlerini görürsek—bu kavrayıştan düzen ortaya çıkar. Böylece bize yüklenmiş bir düzene göre yaşamak zorunda kalmayız. Düzenin hiçbir modeli yoktur; düzen bir kopya değildir, düzensizliğin ne olduğunun kavranmasıyla ortaya çıkar. Bir ilişkide düzensizliği ne kadar iyi anlarsanız, düzen o kadar olağanüstü olur. Öyleyse şimdi birbirimizle olan ilişkimizin ne olduğunu bulmamız gerekiyor.

Birbirinizle olan ilişkiniz nedir? Herhangi bir ilişkiniz var mı, yoksa ilişkiniz geçmişinizle mi? Geçmiş, bütün imgeleri, deneyimi, bilgisiyle sizin ilişki diye adlandırdığınız şeyi oluşturur. Ama ilişkide bilgi düzensizliğe neden olur. Ben sizinle ilişkideyim; sizin oğlunuz, babanız, karınız, kocanızım diyelim. Birlikte yaşamışız, siz beni incitmişsiniz, ben sizi incitmişim. Başımın etini yemişsiniz, kabalık etmiş, beni dövmüş, arkamdan konuşmuş ya da yüzüme ağır şeyler söylemişsiniz. Böylece sizinle on yıl ya da iki gün birlikte yaşamışım ve o acılar, tedirginlikler, cinsel hazlar, can sıkıntıları, acı sözler, vb. bende anı olarak kalmış. Bunlar anıla-

rı saklayan beyin hücrelerime kaydolur. Dolayısıyla sizinle olan ilişkim geçmiş üzerine kuruludur. Geçmiş benim yaşamımdır. Eğer gözlemlerseniz, zihninizin, yaşamınızın, davranışlarınızın nasıl geçmişe bağlı olduğunu göreceksiniz. Geçmişe bağlı olan bir ilişki düzensizlik yaratmaya zorunludur. Başka bir deyişle, bir ilişki hakkında bildikleriniz düzensizliği de beraberinde getirir. Eğer beni incitmişseniz, ben bunu anımsarım; siz beni dün ya da bir hafta önce incitmişseniz, bu benim zihnimde kalır, bu benim sizin hakkınızdaki bildiklerimdir. Bu bilgi ilişkiyi engeller; ilişkideki bu bilgi düzensizlik doğurur. Öyleyse soru şu: "Beni incittiğinizde, övdüğünüzde ya da utandırdığınızda, zihin bunu o anda kaydetmeden silip atabilir mi? Bunu hiç denediniz mi?

Yaprakların arasından bakan ay, kargaların çığlıkları ve gecenin ışığı ne kadar güzel değil mi? Yaprakların arasındaki o sıradışı ay ne kadar olağanüstü bir şey, ona bakın ve tadını çıkarın.

Diyelim, dün birisi bana hiç de doğru olmayan oldukça acı şeyler söyledi ve onun söyledikleri kaydoldu. Zihin o kişiyi o kayıtla belirler ve ona göre hareket eder. Bir ilişkide zihin o sövgüyle, o acı sözcüklerle, o doğru olmayan şeylerle hareket ettiğinde, bu bilgiler ilişkiye düzensizlik getirir. Öyle değil mi? Peki zihin sövüldüğü ya da övüldüğü anda nasıl kayda geçmeyebilir? Çünkü benim için yaşamdaki en önemli şey ilişkidir. İlişki olmadığında düzensizlik vardır. Düzenin, matematiksel düzenin en ileri biçimi olan toplu düzenin içinde yaşayan bir zihin, bir dakika için bile olsa üzerine düzensizliğin gölgesinin düşmesine izin vermez. O düzensizlik, zihin ilişkideki geçmiş bilgilere dayanarak hareket ettiğinde ortaya çıkar. Öyleyse zihin nasıl olacak da sövgüyü ya da övgüyü olduğu gibi kaydetmeyecek, ama

yapıldığını bilecektir? Yapıldığını bilip kaydetmeyebilir ve böylelikle ilişkinin tamamında temiz ve sağlıklı kalmasını sağlayabilir mi?

Bununla ilgileniyor musunuz? Eğer gerçekten ilgileniyorsanız, bu yaşamdaki en büyük sorun, bir ilişkide yaşamın zihin hiç incinmeden, bozulmadan nasıl geçeceğidir. Şimdi sizce buna olanak var mıdır? Olanaksız bir soru ortaya koyduk. Olanaksız bir soru ve biz olanaksız yanıtı bulmak zorundayız. Çünkü olanaklı yanıt sıradandır, çoktan verilmiştir; ama eğer olanaksızı sorarsanız, zihin yanıtı bulmak zorundadır. Zihin bunu yapabilir mi? İşte bu sevgidir. Hiçbir sövgüyü, hiçbir övgüyü kaydetmeyen zihin, sevginin ne olduğunu bilir.

Zihin hiç ama hiç, kesinlikle hiçbir zaman sövgüyü ya da övgüyü kaydetmeyebilir mi? Bu olanaklı mıdır? Eğer zihin buna yanıt bulabilirse, ilişki sorununu çözmüştür. Biz ilişki içinde yaşarız. İlişki soyut değil, günlük bir yaşam olgusudur. İşyerinize gidin gelin, karınızla sevişin ya da tartışın, hep ilişkidesinizdir. Eğer o ilişkide, siz ve bir başkası arasında ya da siz ve başkaları arasında bir düzen yoksa, eninde sonunda düzensizlik oluşturacak bir kültür yaratırsınız— tıpkı şu anda olduğu gibi. Öyleyse düzen kesinlikle gereklidir. Zihin, her ne kadar sövülmüş, incinmiş, kaba davranışlara uğramış, acı sözler işitmiş olsa da, bunu ortaya çıkarmak için bunları bir saniye bile olsa tutmayabilir mi? Çünkü tuttuğunuz anda çoktan kaydolmuş ve zihin hücrelerinde bir iz bırakmıştır. Sorunun ne kadar zor olduğuna bakın. Zihin tamamıyla saf kalacak biçimde bunu yapabilir mi? Saf bir zihin demek incinmeyen bir zihin demektir. Çünkü incinmeyen bir zihin, bir başkasını da incitmeyecektir. Peki bu olanaklı mıdır? Etkinin, olayın, kötülüğün, güvensizliğin her biçimi zihne atılır. Zihin bunları hiç kay-

detmeyebilir ve böylece çok saf, çok arı kalabilir mi? Bunu hep birlikte bulacağız.

Bu konuya sevginin ne olduğunu sorarak girelim. Sevgi düşüncenin ürünü müdür? Sevgi zamanın alanı içinde midir? Sevgi haz mıdır? İşlenebilen, uygulanabilen, düşünceyle kurulabilen bir şey midir? Bunu sorgularken şu soru yanıtlanmalıdır: Sevgi, cinsel ya da başka herhangi türde bir haz mıdır? Zihinlerimiz sürekli hazzın peşindedir: Dün iyi bir yemek yediysem, o yemeğin hazzı kaydedilir, daha fazlasını isterim, daha iyi bir yemek ya da yann da aynı tür bir yemek isterim. Günbatımından ya da yaprakların ardındaki ay'ı seyretmekten, açık denizlerde bir dalga görmekten büyük tat alırım. O güzellik büyük tat verir ve bu büyük bir hazdır. Zihin onu kaydeder, onun yinelenmesini ister. Düşünce cinsellik hakkında düşünür, onun yinelenmesini ister ve siz buna sevgi dersiniz, öyle değil mi? Cinsellik hakkında konuştuğumuzda utanmayın. Cinsellik yaşamınızın bir parçasıdır. Onu gizlenecek bir şey haline getirdiniz, çünkü bir tek cinsel özgürlüğün dışındaki her türlü özgürlüğü yadsıdınız.

Öyleyse sevgi haz mıdır? Hazzın düşünceyle oluşturulduğu gibi, sevgi de düşünceyle mi oluşturulmuştur? Sevgi kıskançlık mıdır? Kıskanç, açgözlü, hırslı, vahşi, boyun eğen, uygunluk gösteren, tamamıyla düzensizlik içinde olan biri sevilebilir mi? Öyleyse nedir sevgi? Açıkça görülüyor ki, bunların hiçbiri değil. Sevgi haz değildir. Lütfen hazzın önemini anlayın. Haz düşünceyle güçlenir, bu nedenle düşünce sevgi değildir. Düşünce sevgiyi geliştiremez. O tıpkı korkuda olduğu gibi haz arayışını besler, ama düşünce sevgi yaratamaz ya da oluşturamaz. Bunun hakikati görün. O zaman hırsınızı, açgözlülüğünüzü bir yana atacaksınız. Olumsuzlama yoluyla en olumlu ve en olağanüstü şey olan sev-

giye ulaşacaksınız.

Bir ilişkideki düzensizlik o ilişkide hiç sevgi olmadığı anlamına gelir ve düzensizlik uygunluk gösterme söz konusu olduğunda ortaya çıkar. Öyleyse hazzın belirli bir modeline uyan bir zihin, sevginin ne olduğunu hiçbir zaman bilemez. Düzensizliğin bütün gelişimini anlamış olan bir zihin sonunda 'erdem' denen bir düzene ve dolayısıyla sevgiye varır. Bu sizin yaşamınız, benim değil. Eğer bu biçimde yaşamazsanız, çok mutsuz olursunuz, toplumsal düzensizlik içinde hapsolur ve o akıntıda sonsuza dek sürüklenirsiniz. Sevginin, düzenin ne olduğunu bilen, yalnızca o akıntıdan kurtulan kişidir.

• *Editörün Notu:* Madras'daki halka açık konuşmalar akşamları daha serin saatlerde, dışarıda yapılıyordu.

Brockwood Park, 11 Eylül 1971

İnsanca bir şey bulmaya belirli bir özgürlük niteliğinden başlamamız gerekmez mi sizce? Sevgi gibi böylesine karmaşık bir sorunu sorgulayacaksak eğer, bunu yapabilmemiz için sorgulamaya—ister geçmişe özgü, isterse modern olsun—bütün önyargılarımızı, kişisel özelliklerimizi ve eğilimlerimizi, sevginin nasıl olması gerektiğine yönelik isteklerimizi bir yana koyarak girmeliyiz. Sorgulamak için, eğer yapabilirsek, bunların tümünü bir yana koymalıyız, yoksa darmadağın oluruz, kendi belirli koşullanmamıza göre enerjimizi doğrulama yaparak ya da çelişkiye düşerek tüketiriz. Sevginin ne olduğu sorusu üzerine konuşurken, bu sözcüğün neyi içerip içermediğini, derinliğini ve sevginin anlamını ortaya çıkarmanın ne kadar önemli olduğunu görebiliyor muyuz? Öncelikle zihni bu sözcük hakkında sahip olduğu çeşitli sonuçlardan arındırıp arındıramayacağımıza bir bakmamız gerekmez mi? Zihni o kök salmış önyargılardan, eğilimlerden, sonuçlardan serbest bırakmak, özgür kılmak olanaklı mıdır? Çünkü bana görünen o ki, sevginin ne olduğu sorusunu tartışacaksak, çok kavrayışlı bir zihne sahip olmalıyız; eğer birinin sevginin ne olması ve ne olmaması gerektiğine ilişkin sanıları, yargıları varsa, öyle iyi, berrak bir zihne sahip olamaz. Zihni incelemek için tüm sorgulamamız özgürlük duygusuyla başlamalıdır—bu herhangi *bir şeyden* özgür olmak değildir, hakikatin ne olduğuna bakabilen, gözlemleyebilen, onu görebilen bir özgürlük ni-

teliğidir. Önyargılarınıza, gururunuza ve sonuçlarınıza sonra geri dönebilirsiniz, ama şimdi bunlann hepsini bir yana koyup bu özgürlüğü sorgulamayı sürdürebilir miyiz?

İşin içinde birçok şey var: cinsellik, kıskançlık, yalnızlık, bağlılık duygusu, arkadaşlık, büyük ölçüde haz ve dolayısıyla da korku. Bunlann tümü o bir tek sözcüğün içinde değil mi? Öncelikle sevgide çok büyük rolü olan hazzı sorgulayarak başlayabilir miyiz? Dinlerin birçoğu cinselliği yadsımıştır, çünkü onlara göre duyumsal hazlara yakalanmış olan biri, hakikatin, Tanrının, sevginin, yüce ve ölçülemez şeyin ne olduğunu anlayamaz. Bu Hıristiyanlıkta, Hindistan'da ve aynı zamanda Budizmde yaygın bir dinsel koşullanmadır. Sevginin ne olduğu sorusunu araştırırken—ister geçmişe özgü, isterse modern olsun—bastırmanın çeşitli biçimlerini ya da her şeye açık olan cinsellik zevkini ortaya çıkaran geleneksel, bize miras kalmış koşullanmaların farkında olmalıyız.

Haz, yaşamımızda olağandışı bir rol oynar. Sözde çok disiplinli, entelektüel, dindar—her ne kadar öyle adlandırılsalar da ben öyle demezdim—kişilerden herhangi biriyle konuştuysanız bilirsiniz, bakirlik onların en büyük sorunudur. Bunların tamamıyla ilgisiz olduğunu, modern dünyada bakirliğin yeri olmadığını düşünebilir ve onu bir yana atabilirsiniz. Ne var ki, böyle yaparsanız çok yazık etmiş olursunuz, çünkü bakirliğin ne olduğunu bilmek sorunlardan biridir. Sevginin ne olduğunu bulabilmek için kişinin yalnızca sözlü savlarda bulunması değil, aynı zamanda geniş ve derin bir zihne sahip olması gerekir. Haz neden yaşamımızda büyük bir rol oynar? Bunun doğru ya da yanlış olduğunu söylemiyorum, biz yalnızca sorguluyoruz; bunda cinselliğin ya da hazzın ne olup olmaması gerektiğine ilişkin hiçbir sav yok. Haz neden yaşamımızın her etkinliğinde böy-

lesine büyük bir rol oynar? Haz bizim başlıca dürtülerimizden biridir, ama neden acımasız, bayağı olduğu Batı dünyasıyla yetinmeyip Doğuda da böylesine büyük önem kazanmıştır? Bu bizim başlıca sorunlarımızdan biridir. Neden? Dinler—sözüm ona dinler—hazzı kınamıştır. Tanrıyı arayacaksanız, bekarlık yemini etmek zorunda olduğunuzu söylerler. Hindistan'da tanıdığım bir keşiş var, çok çok ciddi bir adam, bilgili, entelektüel biri. 15 ya da 16 yaşlarındayken dünyasal işleri bırakmış ve bekar kalmaya ant içmiş. Büyüyünce—o 40 yaşındayken tanıştık—ettiği yeminleri bir yana bırakmış ve evlenmiş. Cehennem azabı yaşamış, çünkü Hint kültürüne göre birinin yeminini bozması korkunç bir şeydir. Dışlanmış, çok kötü günler geçirmiş. İşte birçok insanın zihniyeti budur. Neden cinsellik böylesine büyük bir önem kazanmıştır?

İstediğiniz her şeyi okumayı, yayınlamayı, göstermeyi özgür kılan pornografi sorunuyla karşı karşıyayız. Bu dünyada olup biten şeyleri biliyorsunuz. Sevginin bunlarla ne ilgisi var? Bütün bunlar—sevgi, cinsellik, haz ve bakirlik—ne anlama geliyor? Bakir bir yaşam sürmek: Lütfen bu sözcüğü, bir insanın yaşamını adadığı, böylesine önem verdiği bu sözcüğün anlamını unutmayın. Gelin şimdi insanın yaşamında cinselliğe neden böyle belirgin bir önem verildiğini ve buna karşı neden böylesine bir direnç olduğunu bulalım. Doğrusu bu soruya nasıl yanıt vereceğimizi bilmiyorum.

Cinsel etkinlikteki temel etkenlerden biri cinsellikte tam bir özgürlüğün olması değil midir? Biz zihinsel olarak yaratıcı değil öykünmeciyiz, zihinsel olarak ikinci, hatta üçüncü eliz, başkalarının söylemiş olduklarını, küçük düşüncelerimizi yineler dururuz. Etkin, yaratıcı, canlı, özgür değiliz; duygusal olarak hiçbir tutkumuz, hiçbir şeye derin ilgimiz

yok. Hevesli olsak da hevesimiz hemen sönüveriyor; sürekli bir tutkumuz yok ve yaşamımız az ya da çok mekanik, günlük, tekdüze halde. Zihinsel, teknolojik, az ya da çok duygusal anlamda mekanik, yinelenen tepkilerden oluşan bir yaşam olduğu için, bu etkinlik doğal olarak olağanüstü önemli bir hal alıyor. Eğer zihinsel özgürlük olsaydı ve kişinin derin bir tutkusu, ateşi olsaydı, cinselliğin de kendine özgü bir yeri olur, böylece oldukça önemsiz bir hale gelirdi. Biz de cinsellik aracılığıyla nirvanaya ulaşmaya çalışmaz ya da o yolla bütün insanlığın bir olacağı düşüncesiyle ona böylesine büyük bir önem vermezdik. Siz de cinsellik aracılığıyla bulmaya çalıştığımız şeyleri biliyorsunuz zaten!

Öyleyse zihinlerimiz özgürlüğü bulabilir mi? Zihinlerimiz tamamıyla canlı, berrak ve kavrayışlı olabilir mi?—başkalarından, filozoflardan, psikologlardan ve tinsel bile olmayan sözde tinsel öğretmenlerden edinilmiş kavrayıştan söz etmiyorum. Derin, tutkulu nitelikte bir özgürlük varsa, cinselliğin de kendine özgü bir yeri olur. Öyleyse bakirlik nedir? Bakirliğin yaşamımızda yeri var mıdır? *Bakir* sözcüğünün anlamı, yalnızca sözlük anlamı değil, derin anlamı nedir? Bütünüyle bakir bir zihne sahip olmak ne demektir, sanıyorum öncelikle bunu araştırmalıyız. Belki de bu çok daha önemlidir.

Eğer kişi, zihni izleyen ve bu nedenle gözlemleyenle gözlemlenen arasında çatışma çıkaran bir gözlemci gibi ayrım yapmadan zihnin bütün etkinliğinin farkındaysa, imgelerin ve çeşitli hazların, şansızlıkların, kazaların, sövgülerin anısının, her türlü izlenimin, etkinin, baskının sürekli biçimlenişini görmez mi? Bu tür şeyler zihnimizi kalabalıklaştırır. Düşünce cinsellik hakkında düşünür, onu resmeder, imgeler, duyguların uyanmasını sağlar, heyecanlanır. Böyle bir zihin bakir bir zihin değildir. Bakir bir zihin hiçbir resmi,

hiçbir imgesi olmayan zihindir. Böyle bir zihin hep masumdur. *Masumluk* sözcüğü bir zihnin hiç incinmediği ya da incitmediği, incinebilmekten ya da incitebilmekten uzak olduğu, ama yine de tamamıyla korunmasız olduğu anlamına gelir. Böyle bir zihin bakir bir zihindir. Ancak bekarlık yemini eden o kişiler aslında hiç de bakir değillerdir; sonsuza dek kendileriyle savaşır dururlar. Doğuda ve Batıda birçok keşişin Tanrıyı bulmak adına ne eziyetler çektiğini bilirim. Onların zihinleri çarpıtılmış, işkence görmüştür.

Bunların tümü hazzın içinde yer alır. Sevgiyle olan ilişkisinde hazzın yeri nedir? Sevginin ve hazzın peşinde koşma arasındaki ilişki nedir? Görünen o ki, ikisi birlikte yol alır. Bizim erdemlerimiz, ahlakımız haz üzerine kuruludur. Bize haz veren ödünle ya da herhangi bir şeyi elde etme hazzını veren direnme aracılığıyla ona ulaşabileceğimizi söyleriz. Eğer böyle bir şey varsa, sevgi ve haz arasındaki çizgi nerededir? İkisi birlikte olabilir, içiçe geçebilir mi? Yoksa her zaman ayrı mıdır? İnsanlar, "Tanrıyı sevin, bu sevginin kutsal şeylere saygısı olmayan sevgiyle hiçbir ilgisi yoktur," demişlerdir. Bildiğiniz gibi bu yalnızca yüzyıllardan beri değil, zamanın başlangıcından beri süregelen bir sorundur. Öyleyse bu ikisi arasındaki çizgi nerededir, yoksa hiç çizgi yok mudur? Biri diğeri değildir, eğer biz birçoğumuzun yaptığı gibi Tanrı adına, barış adına, toplumsal devrim adına hazzın peşindeysek, sevginin bu kovalamadaki yeri nedir?

Öyleyse, şu soruların sorulması gerekir: Haz nedir? Zevk nedir? Sevinç nedir? Mutluluğun hazla ilgisi var mıdır? Evet ya da hayır demeyin, bırakın yanıtı ortaya çıkaralım. Güzel bir ağaca, buluta, suya vuran ışığa, günbatımına, uçsuz bucaksız gökyüzüne ya da güzel bir erkek, kadın ya da çocuk yüzüne bakın. Gerçekten güzel olan bir şey görmenin verdiği tatta büyük bir zevk, olağanüstü, soylu, berrak, hoş bir şeyi

gerçekten beğenme duygusu vardır. Siz hazzı yadsıdığınızda, tüm güzellik algısını yadsımış olursunuz. Bunu dinler de yadsımışlardı. Oldukça yakın bir zamanda bana Çin'de ve Doğuda manzara ve ağaç resimleri her ne kadar soylu ve dinsel olarak tanımlansa da, manzara resimlerinin dinsel resimlerin arasına Batı dünyası ile girdiği söylenmişti.

Zihin niçin hazzın peşindedir? Bunun doğru ya da yanlış olması önemli değil, haz ilkesinin düzeneği nedir? Buna katılıp katılmadığınızı söylerseniz kaybolurlar, ama eğer hep birlikte bütün bu haz hareketinin ilkesini, düzeneğini ortaya çıkarırsak, o zaman gerçek zevkin ne olduğunu da anlarız. Öyleyse kendinden geçmeyi de içine alan sevinç ve mutluluk nedir? Kendinden geçmenin hazla ilgisi var mıdır? Sevinç hazza dönüşebilir mi?

Hazzın düzeneği nedir? Zihin niçin sürekli hazzı kovalar? Algıyı önleyemezsiniz—güzel bir evi, yemyeşil çimenlerin üzerine vuran güneş ışığını, üstünde bir tek ot bile olmayan uçsuz bucaksız bir çölü ya da gökyüzünün enginliğini görmeyi önleyemezsiniz. Bunları görmeyi engelleyemezsiniz ve bu görmenin kendisi büyük bir hazdır, tattır, öyle değil mi? Güzel bir yüz—yalnızca biçimli değil, derinliği olan, ardında güzellik, nitelik, zeka, canlılık barındıran bir yüz—gördüğünüzde, böyle bir yüz görmek olağanüstü bir şeydir ve o algıda tat vardır. Peki bu tat ne zaman haz haline gelir? Hoş bir Michelangelo heykeli görürsünüz, ona bakarsınız, konusu değil niteliği en olağanüstü şeydir. Bunun algılanışında büyük bir haz, büyük bir tat vardır. Oradan uzaklaşırsınız ve zihin gördüğü şey hakkında düşünür, düşünce başlar. Onun ne kadar hoş bir şey olduğunu söylersiniz. Onu görmenizde olağanüstü bir duygu, kusursuz bir şeyin algılanışı söz konusudur. Ondan sonra düşünce bunu ve o heykeli gördüğünüzdeki hazzı anımsar. Daha sonra zihin o

hazzı yaratır; o heykeli gördüğünüzde gelişen olaya canlılık, süreklilik kazandırır. Öyleyse hazzın peşinde koşmaktan düşünce sorumludur. Bunları ben uydurmadım, olanları izleyebilirsiniz. Hoş bir günbatımı görür ve sonra "Keşke oraya gidip onu yeniden görebilsem," dersiniz. O günbatımını gördüğünüz anda hiç haz yoktur. Siz olağanüstü bir şey, ışık, renk ve derinlikle dolu bir şey görmüşsünüzdür. Arkanıza dönüp baktığınızda zihniniz "Ne olağanüstü bir şeydi, keşke onu yeniden yaşasam," der. Böylece düşünce o anı bir haz olarak sürdürür. Düzenek bu mudur? Öyleyse bundan sonra ne olur? Bir daha asla—*asla!*—günbatımı görmezsiniz, çünkü ilk gördüğünüz günbatımı zihninizde yer eder ve siz diğerlerini hep onunla karşılaştırırsınız. Bu yüzden bir daha asla tamamıyla yeni olan bir şey görmezsiniz.

O zaman şu soruyu soranz: Kusursuz bir güzellik, korkunç bir üzüntü, çok büyük fiziksel ya da psişik bir acı, her ne olursa olsun, bir günbatımını, güzel bir yüzü ya da cinsel deneyimi görüp, onu orada bitirip ileriye taşımayabilir misiniz? Onun güzelliğini görüp, onu tamamıyla sona erdirip taşımayabilir, ya da bir sonraki gün, ay ya da gelecek için saklamayabilir misiniz? Eğer saklarsanız, düşünce onunla oynar. Düşünce o olayın, acının ya da kişiye tat vermiş olan şeyin saklanmasıdır. Öyleyse bundan sakınmayıp bütün bu sürecin farkında olarak düşüncenin devreye hiç girmemesi nasıl sağlanır?

Günbatımını görmek, ağaçlara, dünyanın bütün güzelliklerine bakmak *isterim.* Bu benim dünyam ya da sizin dünyanız değil, hepimizin dünyasıdır; İngilizlerin, Rusların, Hintlilerin dünyası değildir, hiçbir sınır olmadan, çirkin ve kötü savaşlar ya da insanın kötülüğü olmadan üzerinde yaşamamız için var olan bizim dünyamızdır. Ben bunların hepsini

görmek isterim. Siz hiç yalnız bir tepenin üzerindeki palmiye ağaçlarını ya da bir tarladaki tek bir ağacı gördünüz mü? Ne kadar da olağanüstü bir şeydir! Ben ona bakmak, ondan zevk almak *isterim*, ama onu çirkin bir hazza indirmek istemem. Düşünce ise onu çirkin bir hazza indirir.

Düşünce nasıl yalnızca gerekli olduğunda işleyip gereksiz alanlarda işlemeyebilir? Bu yalnızca gerçek farkındalık olduğunda, düşüncenin tüm düzeneğinin, yapısının ve doğasının farkında olunduğunda, zihinsel ve kişisel olarak değil, kesinlikle mantıklı, sağlıklı olarak işlemek zorunda olduğunda ve hiçbir yeri olmadığında olasıdır. Öyleyse güzellik ve düşünce nedir? Zihin güzelliği algılayabilir mi? Zihin onu tanımlayabilir, kopyalayabilir, ona öykünebilir, birçok şey yapabilir, ama tanım tanımlanan değildir. Bu şekilde sonsuza dek devam edebiliriz.

Öyleyse hazzın doğası ve ilkeleri anlaşıldığında, sevgi nedir? Sevgi kıskançlık mıdır? Sevgi sahiplenme midir? Sevgi bir tür egemenlik, bağlılık mıdır? Bu işler nasıldır bilirsiniz—ya kadın erkeğe egemendir ya da erkek kadına. Erkek bir şey yapar, çünkü bir şeyin peşindedir, hırslı, açgözlü, kıskançtır; konum ve saygınlık ister. Karısı ona şöyle der: "Tanrı aşkına şu saçma sapan şeyleri bırak, başka türlü bir yaşam sür." Dolayısıyla her ne kadar birlikte olsalar da, ikisi arasında ayrılık vardır. Peki, hırsın olduğu yerde, herkes kendi özel hazlarının peşindeyken, sevgiden söz edilebilir mi?

Öyleyse nedir sevgi? Kuşkusuz sevgi, hırs gibi, yarışma gibi, birisi olmayı istemek gibi sevgiyle ilgisi olmayan şeyler ortadan kalktığında var olabilir. Bizim yaşamımız budur: Ünlü birisi olmak isteriz, yazar olmak, sanatçı olmak ve daha büyük biri olmak isteriz. Bunların hepsi bizim istekleri-

mizdir. Böyle bir kadın ya da erkek sevginin ne demek olduğunu bilebilir mi? Başka bir deyişle, yalnızca kendisi için çalışan biri, kendini Tanrıyla, devletle, toplumsal etkinlikle, bir dizi inançla tanımlayan biri için sevgi söz konusu olabilir mi? Açıkça görülüyor ki, olamaz. Yine de, bu hepimizin içine düştüğü bir tuzaktır. Bu tuzağın gerçekten farkında olabilir miyiz—birisi bunu bize açıkladığı için değil—bu tuzağın farkında olup ondan kurtulabilir miyiz? İşte gerçek devrim buradadır, bombaların ve toplumsal değişimlerin yarattığı aptalca devrimlerde değil; çünkü toplumsal değişimler gerekli olsa bile bombalar gerekli değildir.

Böylece öteki şeyler olmadığında kişi bilmeden, davet etmeden sevgi denen şeyi keşfeder. Sevgi, hazzın doğasını ve düşüncenin bir zaman için büyük bir sevinç olan şeyi nasıl yok ettiğini gerçekten anladığımızda ortaya çıkar. Sevinç, haz haline getirilemez. Zevk, tıpkı mutluluk gibi doğal olarak oluşur, ama "Oh! Ne kadar da mutluyum," dediğiniz andan başlayarak mutlu değilsinizdir.

Öyleyse insan ilişkilerinde sevgi nedir? İnsan ilişkilerinde sevginin yeri nedir, yoksa hiç yeri yok mudur? Ama yine de birlikte yaşamak, işbirliği yapmak ve çocuk sahibi olmak zorundayız. Oğlunu seven bir baba onu savaşa yollayabilir mi? Bu sizin sorununuz. Çocuklarınız var, sizin eğitiminiz çocukları savaş için, öldürmek için eğitiyor. Öyleyse sevgi nedir ve sevginin insanlığın varoluşuyla ilgisi nedir? Bunu bulun! Bence bu soru ancak—sözlü ya da entelektüel olarak değil—hazzın, düşüncenin ve bu oluşun tüm ilkeleri anlaşıldığı zaman yanıtlanabilir. Bundan sonra tamamıyla farklı bir ilişki bulursunuz.

Rajghat Okulu Öğrencileriyle Birlikte, 19 Aralık 1952

Karmaşık sevgi sorununu tartışıyorduk. Bu sorunu zihin dediğimiz, aynı ölçüde karmaşık bir başka sorunu anlamadan çözebileceğimizi hiç sanmıyorum. Gençken ne kadar meraklı olduğumuzun hiç farkına vardınız mı? Yaşlılardan daha çok şeyi bilmek ve görmek isteriz. Eğer tam olarak uyanıksak, yaşlıların hiç fark etmediği şeyleri gözlemleriz. Gençken zihnimiz çok daha uyanık, çok daha meraklı ve öğrenmeye isteklidir. Matematiği, coğrafyayı gençken kolayca öğrenmemizin nedeni budur. Yaşlandıkça zihnimiz donuklaşır, ağırlaşır, hantallaşır. Yaşlıların ne kadar önyargılı olduğunu fark ettiniz mi? Zihinleri sabittir, açık değildir, her şeyi farklı bir bakış açısıyla ele alırlar. Şimdi gençsiniz, ama eğer dikkatli olmazsanız, siz de aynı onlar gibi olacaksınız.

Öyleyse zihni anlamak ve esnek olup olamayacağınızı, ani ayarlamalar yapıp yapamayacağınızı, yaşamın her aşamasında olağanüstü yetileri, derin incelemeleri ve anlayışları görmek, giderek körelmekten daha iyi değil midir? Sevgiyi yok eden zihin olduğuna göre, sevgiye giden yolları bilmek için zihnin yollarını da bilmeniz gerekmez mi? Kurnaz olan insanlar sevginin ne olduğunu bilmezler, çünkü zihinleri son derece keskindir, son derece akıllı, son derece yüzey-

seldirler—bu yüzeyin üstünde olmak demektir—ama sevgi yüzeyin üstünde var olan bir şey değildir.

Zihin nedir? Ben burada beyinden, herhangi bir fizyoloğun size anlatacağı zihnin fiziksel yapısından söz etmiyorum. Beyin çeşitli sinirsel yanıtlara tepki veren bir şeydir. Ama siz zihnin ne olduğunu ortaya çıkaracaksınız. Zihin der ki: "Bence; bu benim; o senin; ben incindim; ben kıskancım, ben seviyorum, ben nefret ediyorum, ben Hinduyum, ben Müslümanım, ben buna inanırım, buna inanmam, ben bilirim, sen bilmezsin, ben saygı duyarım, ben küçümserim, ben isterim, ben istemem." Bu nedir? Bunu anlayana, düşünmenin bütün süreci olan zihne alışana, onun farkına varana kadar, giderek, yaşlandıkça daha katı, daha donuklaşmış, körelmiş ve düşünmenin belirli bir biçimine sabitlenmiş hale geleceksiniz.

Zihin diye adlandırdığınız bu şey nedir? Düşünme biçimidir, düşünme biçiminizdir. Ben bir başkasınınkinden değil, sizin zihninizden ve onun düşünebileceği biçimden, sizin hissetme biçiminizden, sizin ağaçlara, balıklara, balıkçılara, köylüye bakış biçiminizden söz ediyorum. O zihin giderek çarpık ya da belirli bir modele sabitlenmiş hale gelir. Bir şey istediğinizde, bir şey arzu ettiğinizde, bir şey için can attığınızda, bir şey olmak istediğinizde bir model oluşturursunuz; başka bir deyişle, zihniniz bir model oluşturur ve buna yakalanır. Sizin arzunuz zihninizi donuklaştırır. Diyelim ki çok zengin biri olmak istiyorum. Zengin biri olma isteği bende bir model oluşturur ve benim düşünüşüm ona hapsolur, yalnızca o terimlerle düşünebilirim, ama onun ötesine gidemem. Böylece zihin ona hapsolur, onun içinde donuklaşır, katılaşır ve körelir ya da eğer bir şeye—Tanrıya, belirli bir siyasi sisteme—inanıyorsam, bu inanç, modeli oluşturmaya başlar, çünkü o inanç benim arzulanmın so-

nucudur ve o arzu da modelin duvarlarını güçlendirir. Zihnim giderek körelir, kendini uyarlamaktan, çabukluktan, keskinlikten, anlaşılırlıktan yoksun hale gelir, çünkü ben kendi arzularımın labirentinde hapsolmuşumdur.

Böylelikle zihnimin işleyişini, düşünüş biçimimi, sevgiye bakış biçimimi gerçekten araştırana, kendi düşünüş biçimimle ilgili olana dek sevginin ne olduğunu bulamam. Zihnim sevginin belirli olgularını, onun belirli eylemlerini arzuladığında ve ondan sonra sevginin ne olması gerektiğini hayal ettiğinde hiç sevgi olmayacaktır. Böylece ben sevgiye belirli gerekçeler veririm ve giderek sevgi hakkındaki eylem modelini oluştururum. Ancak bu sevgi değildir—yalnızca benim sevginin ne olması gerektiğine ilişkin arzularımdır. Diyelim ki ben size bir karı ya da koca olarak sahibim. *Sahip olmayı* anlıyor musunuz? Siz sarinize ya da paltonuza sahipsiniz. Eğer birisi onları alıp götürürse kızarsınız, endişelenirsiniz, sinirlenirsiniz. Neden? Çünkü sarinizi ya da paltonuzu malınız olarak görürsünüz, siz ona sahipsinizdir, çünkü o sahiplenme duygusuyla kendinizi zenginleşmiş hissedersiniz. Bir sürü sariye, bir sürü paltoya sahip olunca yalnızca fiziksel olarak değil, içsel olarak da kendinizi zengin hissedersiniz. Bu yüzden birisi gelip paltonuzu aldığında sinirlenirsiniz, çünkü içten içe o zengin olma duygusundan, o sahiplik duygusundan yoksun kalırsınız. Sevgiye gelince sahip olma bir engel oluşturur, değil mi? Eğer size sahipsem bu sevgi midir? Size tıpkı bir arabaya, paltoya, sariye sahip olduğum gibi sahibim, çünkü sahip olduğum için kendimi çok zengin hissediyorum, ona bağlıyım ve o içten içe benim için çok önemli. Bu sahiplenme, bu bağımlılık bizim sevgi diye adlandırdığımız şeydir. Ancak eğer incelerseniz, onun ardında zihnin sahiplenmeden tatmin olduğunu göreceksiniz. Yine de bir sariye ya da birçok sariye, bir arabaya ya da eve sahip olduğunuzda, ona

sahip olduğunuz hissi size içten içe belirli bir hoşnutluk verecektir.

Öyleyse arzu eden, isteyen zihin bir model oluşturur ve o modelin içinde hapsolur, bitkin, körelmiş, aptal, düşüncesiz bir zihin haline gelir. Zihin 'benim' duygusunun, bir şeye sahip olmak, büyük biri, küçük biri olmak, hakarete uğramış ya da övülmüş olmak, zeki olmak, çok güzel olmak, hırslı olmayı istemek, birisinin kızı ya da oğlu olmak duygularının merkezidir. O ben (me), ben (I) olma duygusu zihnin merkezi, zihnin kendisidir. Böylece zihin "Bu benim" diye hissettikçe ve "Ben birisiyim", "Ben olağanüstü olmalıyım", "Ben çok akıllı birisiyim" ya da "Ben çok aptalım, beyinsiz adamın tekiyim" duyguları çevresinde duvarlar ördükçe bir model oluşturur ve daha da kapalı, daha da körelmiş hale gelir. Daha sonra acı çeker, o kuşatma içinde acı vardır ve şu soruyu sorar: "Ne yapacağım?" Çevresini kuşatan duvarları kaldırmak yerine başka bir şey bulmaya çalışır—düşünceyle, farkındalıkla, onun içine girerek, onu anlayarak. Dışarıdan bir şey almayı ve sonra tekrar kendisini kapatmayı ister. Böylece giderek zihin sevgiye engel olmaya başlar. Yaşamın, zihnin, düşünme biçiminin ne olduğunu anlamadan sevginin ne olduğunu bulamayız.

Zihin aynı zamanda bir karşılaştırma aracı değil midir? Bunun ötekinden daha iyi olduğunu söylersiniz; kendinizi daha güzel, daha akıllı biriyle karşılaştırırsınız. "Bir sene önce gördüğüm o ırmağı anımsıyorum, çok daha güzeldi," dediğinizde bir karşılaştırma vardır. Kendinizi biriyle, bir örnekle, en ideal olanla karşılaştırırsınız. Karşılaştırmalı yargı zihni köreltir, zihni keskinleştirmez, zihni kavrayışlı, kapsamlı hale getirmez, peki siz sürekli olarak karşılaştırdığınızda ne olur? Günbatımını görürsünüz ve o günbatımını hemen bir öncekiyle karşılaştırırsınız. Bir dağ görür ve onun ne kadar

güzel olduğunu fark edersiniz. Sonra da "İki yıl önce bundan daha güzel bir dağ görmüştüm," dersiniz. Karşılaştırma yaptığınızda orada bulunan günbatımına bakmazsınız, siz ona onu bir başka şeyle karşılaştırmak amacıyla bakarsınız, böylece karşılaştırma sizin tam olarak bakmanızı engeller. Size bakıyorum, hoşsunuz, ama "Ben daha hoş, daha iyi, daha soylu, daha aptal birini tanıyorum," diyorum. Bunu yaptığımda ben size bakmam, çünkü zihnim başka bir şeyle uğraşmaktadır. Aynı biçimde, günbatımına da bakmam, günbatımına gerçekten bakmam için hiç karşılaştırma olmamalıdır; size gerçekten bakmam için sizi bir başkasıyla karşılaştırmamam gerekir. Sizi anlayabileceğim tek zaman, sizi birisiyle karşılaştırmadan baktığım zamandır. Ama sizi bir başkasıyla karşılaştırdığım zaman, sizi yargılarım ve "Of! Ne kadar aptal biri," derim. Böylece aptallık karşılaştırma olduğu zaman artar. Sizi bir başkasıyla karşılaştırırım ve o karşılaştırma insan onurundan yoksunluğu ortaya çıkarır. Size karşılaştırma yapmadan baktığımda yalnızca sizinle ilgilenirim, bir başkasıyla değil. Sizinle karşılaştırma olmaksızın ilgilenişim de insan onurunu ortaya çıkarır.

Dolayısıyla zihin karşılaştırdığı sürece hiç sevgi yoktur ve zihin sürekli olarak yargılamakta, karşılaştırmakta, tartmakta, zayıflığın nerede olduğunu bulmaya çalışmaktadır, başka bir deyişle, karşılaştırma olduğunda sevgi yoktur. Anne ve baba çocuklarını severse, onları karşılaştırmazlar, kendi çocuklarını başka bir çocukla karşılaştırmazlar; o onların çocuğudur ve onlar çocuklarını severler, ama siz kendinizi daha iyi, daha soylu, daha zengin bir şeyle karşılaştırdığınızda kendinizde sevgiden yoksunluk yaratırsınız. Bir başkasıyla olan ilişkinizde siz hep kendinizle ilgilisinizdir. Zihin daha da karşılaştırmacı, sahiplenici, bağımlı hale geldikçe, içinde hapsolacağı bir model yaratır ve dolayısıyla hiçbir şeye yepyeni, taptaze biçimde bakamaz, o çok özel,

yaşamın özü olan sevgiyi yok eder.

Öğrenci: Sevginin sonu yok mudur? Sevgi etkilenme üzerine mi kuruludur?

Krishnamurti: Güzel bir ırmak, güzel bir kadın ya da erkekten etkilendiğinizi varsayın. Bunda ne var? Bunu bulmaya çalışıyoruz. Gördüğünüz gibi bir kadından, bir erkekten, bir çocuktan ya da hakikatten etkilendiğimde onunla olmak, ona sahip olmak, ona benim demek ve senin değil demek isterim. O insandan etkilendiğimde onun yanında olmalıyım, bedenim o insanın bedeninin yanında olmalı. Öyleyse ne yapmış olurum? Genellikle ne olur? Gerçek şudur: Ben etkilendim ve o insanın yanında olmak istiyorum; bu bir ideal değil, bir gerçektir. Aynı zamanda şu da bir gerçektir ki, etkilendiğim ve sahip olmak istediğim zaman sevgi yoktur. Benim ilgilendiğim gerçektir, ne olmam gerektiği değil. Birisine sahip olduğumda onun başka hiç kimseye bakmasını istemem. Ben o insanı benim olarak düşündüğümde, orada sevgi var mıdır? Kuşkusuz hayır. Zihnim o insanın çevresinde 'benim' diye bir çit oluşturduğu an sevgi yoktur.

Gerçek şu ki, benim zihnim bunu sürekli olarak yapar. Zihnin nasıl çalıştığını görmek, belki de onun farkında olmak için tartıştığımızda, zihnin kendisi belki de sessizliğe kavuşacaktır.

Ö: Niçin sevgiye gereksinim duyulur?

K: Demek istiyorsunuz ki niçin sevmek zorundayız? Niçin sevgi olmalıdır? Onsuz yapamaz mıyız? Sevgi dediğimiz şey olmasaydı ne olurdu? Eğer anne babalarınız sizi niye sevdiklerini düşünmeye başlarlarsa, burada olmayabilirsiniz,

sizi dışarı atabilirler. Sizi sevdiklerini düşünürler; bu yüzden sizi korumak isterler, sizi eğitimli görmek isterler, size bir şey olmanız için her türlü olanağı sağlamak zorunda olduklarını hissederler. Bu koruma hissi, sizin eğitimli olmanızı isteme hissi, onlara ait olduğunuz hissi onların genel olarak sevgi diye adlandırdıkları şeydir. Bu duygu olmasaydı ne olurdu? Eğer anne babalarınız sizi sevmeseydi ne olurdu? Göz ardı edilir, rahatsız edici bir şey olur, başlarından atılırdınız ve sizden nefret ederlerdi. Öyleyse neyse ki sevgi duygusu var, belki bulutlu, belki kirletilmiş ve çirkin, ama yine de o duygu sizin ve benim için var; yoksa siz ve ben, eğitilmiş olamaz, var olamazdık.

Bombay, 12 Şubat 1950

Soran: Yaşamlarımız gerçek kibarlık duygusundan yoksun ve biz bu boşluğu yardımseverlik ve zorunlu adaletle doldurmaya çalışıyoruz. Cinsellikse bizim yaşamımız. Bu konuyu biraz aydınlatabilir misiniz?

Krishnamurti: Soruyu çevirecek olursak: Bizim sorunumuz yaşamlarımızın boş olması, sevgiyi hiç bilmiyoruz, biz duygulan, reklamlan, cinsel istekleri biliyoruz, ama hiç sevgi yok. Bu boşluk nasıl doldurulur, ateş olmadan duman nasıl çıkarılır? Soru kesinlikle bu değil mi? Öyleyse bu sorunun hakikatini gelin birlikte bulalım.

Yaşamlarımız niçin boş? Oysa ki biz ne kadar hareketliyiz; kitaplar yazar, sinemalara gider, oyunlar oynar, sever, işyerimize gideriz, yine de yaşamımız boş, sıkıcı ve tekdüzedir. Niçin ilişkilerimiz bu kadar bayağı, boş ve önemsizdir? Kendi yaşantımızı, varoluşumuzun ne kadar az anlamı olduğunu bilecek kadar iyi tanırız; öğrenmiş olduğumuz sözleri ve fikirleri aktarırız—başkalarının söylediklerini, mahatmaların, yeni rahiplerin ya da eski rahiplerin söylediklerini aktarırız. İzlediğimiz lider dinsel değilse bile, siyasi ya da entelektüel bir liderdir; Marx, Adler ya da İsa gibi. Biz yalnızca aynı şeyleri yineleyip duran plaklarız ve bu yinelemeyi *bilgi* olarak adlandırırız. Öğreniriz, yineleriz ve yaşamlarımız son derece bayağı, sıkıcı ve çirkin kalır. Neden? Neden

böyledir? Zihinsel şeylere neden bu kadar önem vermişiz? Neden zihin yaşamımızda bu kadar önemli olmuş—fikirler, düşünce, akla uydurma, tartma, dengeleme, ölçme yetisi olan zihin neden bu kadar önemli? Neden zihne bu kadar olağanüstü bir önem vermişiz?—bu bizim duygusal, içli ve yapmacık olmamızın zorunlu olduğu anlamına gelmez. Bu boşluğu, bu olağanüstü düş kırıklığı duygusunu biliyoruz. Neden yaşamlarımızda bu uçsuz bucaksız sığlık, bu olumsuzluk duygusu var? Elbette bunu ilişkide farkındalık yoluyla ele aldığımız zaman anlayabiliriz.

İlişkide gerçekten neler olup bitmektedir? İlişkilerimiz bir tür kendini soyutlama değil midir? Zihnin her hareketi kendini koruma, güven arama, soyutlanma biçimi değil midir? Ortak olduğunu düşündüğümüz düşünme bir soyutlanma biçimi değil midir? Yaşamımızın her hareketi içe kapanma süreci değil midir? Bunu kendi günlük yaşantınızda görebilirsiniz. Aile, kendini soyutlama süreci haline gelmiştir ve soyutlandığı için karşıtında var olması zorunludur. Dolayısıyla bütün etkinliklerimiz bu boşluk duygusunu yaratan kendini soyutlamaya yol açar ve biz bu boşluğu radyolarla, sesle, dedikoduyla, gevezelikle, okumayla, bilgi edinmeyle, saygınlıkla, parayla, toplumsal konumla doldurmaya çalışırız. Ancak bunlann tümü soyutlanma sürecinin bir parçası olduğundan yalnızca ona güç katarlar. Öyleyse birçoğumuz için yaşam bir soyutlanma, yadsıma, direnme, bir modele uyma sürecidir ve doğal olarak bu süreçte yaşam yoktur. Bu nedenle bir boşluk duygusu, bir düş kırıklığı duygusu vardır. Elbette birisini sevmek onunla yalnızca belirli bir düzeyde değil, tamamıyla, bütünüyle, çokça ilişkide bulunmaktır, ama biz böyle bir sevgiyi bilmeyiz. Biz sevgiyi yalnızca duyum olarak—benim çocuklarım, benim karım, benim malım, benim bilgim, benim başarım olarak—biliriz ve bu da bir soyutlanma sürecidir. Yaşamlarımız her yönden

dışlanmaya yol açar; bu, duygu ve düşüncenin içine kapanma hareketidir ve biz ara sıra birbirimizle iletişim kurarız. İşte ortada böylesine büyük bir sorun olmasının nedeni budur.

Yaşamlarımızın şu anki gerçek durumu budur—saygınlık, sahiplenme ve boşluk—ve sorun da bunun ötesine nasıl gideceğimizdir. Bu yalnızlığın, bu boşluğun, bu yetersizliğin, bu iç yoksulluğun ötesine nasıl gideriz? Sanırım birçoğumuz bunu istemez. Birçoğumuz halinden memnundur, yeni bir şey bulmak çok yorucudur, o nedenle olduğumuz gibi kalmayı tercih ederiz—ve gerçek sorun da budur. Birçok korunma yolumuz vardır; çevremize duvarlar örmekten hoşnut oluruz ve çoğunlukla o duvarın ardında bir fısıltı, bir deprem, bir devrim, çok kısa bir sürede boğulacağımız bir rahatsızlık vardır. Bu yüzden birçoğumuz bu içine kapanma sürecinin ötesine gitmek istemez; bizim tek aradığımız, bir şeyin yerini aynı şeyin bir başka biçimiyle değiştirmektir. Bizim hoşnutsuzluğumuz çok yüzeyseldir; bizi hoşnut edecek yeni bir şey, yeni bir güvenlik, yine bir tür soyutlanma süreci olan kendini korumanın yeni bir yolunu aranz. Biz bu soyutlanmanın ötesine gitmek için değil, bu soyutlanma sürekli ve kaygısız olsun diye bir arayış içindeyizdir. Bu yalnızlık, boşluk diye adlandırdığımız şeyin ötesinde ne olduğunu görmek isteyen insan çok azdır. Eskisinin yerini alacak bir şey arayışında olanlar, yeni bir güvenlik sağlayacak bir şey keşfetmekten hoşnut olacaklardır, ama bunun ötesine gitmek isteyenler de vardır, öyleyse şimdi bunlarla devam edelim.

Şimdi, eğer yalnızlığın, boşluğun ötesine gitmek isteniyorsa, bütün zihin süreci anlaşılmalıdır. Bu boşluk, yalnızlık diye adlandırdığımız şey nedir? Onun boş ya da yalnız olduğunu nereden biliyoruz? Hangi ölçülere dayanarak bunun

bu olduğunu ve o olmadığını söylüyorsunuz? Onun yalnız olduğunu, boş olduğunu söylerken ölçütünüz nedir? Bunu ancak eskisinin ölçülerine göre bilebilirsiniz. Onun *boş* olduğunu söyler, ona bir ad verir ve onu anlamış olduğunuzu sanırsınız. Onu adlandırmanın kendisi onu anlamaya bir engel değil midir? Birçoğumuz kaçmaya çalıştığımız bu yalnızlığın ne olduğunu bilir, birçoğumuz bu iç yoksunluğun, bu iç yetersizliğin farkındadır. Bu boş bir tepki değildir, bir olgudur ve ona bir ad vererek onu dağıtamayız—o oradadır. Öyleyse onun içeriğini, doğasını nasıl biliriz? Ona bir ad vererek bir şey bilebilir miyiz? Beni bir adla çağırarak beni bilebilir misiniz? Beni yalnızca gözlemlediğiniz zaman, benimle bir görüş alışverişinde bulunduğunuz zaman bilebilirsiniz, ama beni bir adla çağırmak, bana bu ya da şu olduğumu söylemek benimle olan ilişkinize son verecektir. Aynı biçimde, yalnızlık dediğimiz şeyin doğasını bilmemiz için onunla bir ilişkimizin olması gereklidir, ilişki ise onu adlandırdığınız zaman olanaklı değildir. Bir şeyi anlamanız için ilk önce adlandırmaya son verilmelidir. Eğer çocuğunuzu anlamak istiyorsanız—ki ben bundan kuşkuluyum—ne yaparsınız? Ona bakar, onu oyun oynarken izler, gözlemlersiniz. Başka bir deyişle anlamaya çalıştığınız şeyi seversiniz. Bir şeyi sevdiğinizde doğal olarak onunla bir ilişki vardır, ama sevgi ne bir sözcük ne bir ad ne de bir düşüncedir. O *yalnızlık* dediğiniz şeyi sevemezsiniz, çünkü tam olarak onun farkında değilsiniz, ona onun korkusuyla değil, ama başka bir şeyin korkusuyla yaklaşırsınız. Yalnızlık hakkında düşünmemişsinizdir, çünkü onun ne olduğunu gerçekten bilmezsiniz. Gülümsemeyin, bu pek kurnazca bir sav değil. Konuşurken bunu yaşamaya çalışın, ondan sonra önemini fark edeceksiniz.

Öyleyse bizim *boş* diye adlandırdığımız şey, günlük ilişkilerin bir ürünü olan bir tür soyutlanma sürecidir, çünkü biz

ilişkilerde bilinçli ya da bilinçsiz olarak dışlama arayışındayızdır. Siz; malınızın, karınızın, kocanızın ya da çocuklarınızın tek sahibi olmak, o şeyi ya da o kişiyi *benim* diye adlandırmak istersiniz, bu kuşkusuz onların yalnızca size ait olması anlamına gelir. Bu dışlama süreci kaçınılmaz olarak bir soyutlanma duygusuna yol açacaktır, soyutlanmanın içinde hiçbir şey var olamayacağı için burada bir çatışma olacaktır ve biz de bu çatışmadan kaçmaya çalışırız. Tasarlayabileceğimiz her türlü kaçış biçimi—toplumsal etkinlikler, içki, Tanrı arayışı, *puja*, törenler, dans ve diğer eğlencelerin tamamı—aynı düzeydedir; günlük yaşama bakarsak bütün bu çatışmadan kaçma ve onun ötesine gitme sürecinde ilişkiyi anlamamız gerekir. Zihin ancak hiçbir biçimde kaçmadığı zaman, bizim yalnızlık dediğimiz şeyle doğrudan ilişkiye girebilir ve o şeyle ilişkisinin olması için şefkatin, sevginin olması gerekir. Başka bir deyişle, bir şeyi anlamak için onu sevmeniz gerekir. Sevgi tek devrimdir, bir kuram, bir fikir değildir; sevgi toplumsal davranışın herhangi bir kitabını ya da modelini izlemez.

Öyleyse sorunun çözümü yalnızca daha çok soyutlanma ortaya çıkaracak olan kuramlarda bulunamaz. Çözüm yalnızca zihnin, düşüncenin yalnızlıktan bir kaçış peşinde olmadığı zaman bulunabilir. Kaçış bir soyutlanma sürecidir ve olayın hakikati de ilişkinin yalnızca sevgi olduğu zaman var olduğudur. Ancak bundan sonra yalnızlık sorunu çözülebilir.

Ojai, 28 Ağustos 1949

Soran: Fikirler insanları ayırır, ama fikirler aynı zamanda bir araya da getirir. Bu ortak yaşamı olanaklı kılan bir sevgi ifadesi değil midir?

Krishnamurti: Merak ediyorum, böyle bir soru sorduğunuz zaman fikirlerin, inançların, sanıların insanları ayırdığını; ideolojilerin parçalandığını; fikirlerin kaçınılmaz olarak dağıldığını kavrıyor musunuz? Fikirler insanları bir arada tutmaz—her ne kadar siz farklı ve karşıt ideolojilere sahip insanları bir araya getirmeye çalışsanız bile. Fikirler asla insanlan bir araya getiremez, çünkü fikirler her zaman karşıt olabilir ve çatışma nedeniyle bozulabilir. Hepsinden öte fikirler imgelerdir, duyulardır ve sözcüklerdir. Sözcükler, duyular ve düşünceler insanları bir araya getirebilir mi? Yoksa insanları bir araya getirmek için farklı bir şey mi gereklidir? Nefretin, korkunun ve ulusçuluğun insanları bir araya getirdiği görülebilir. Korku insanları bir araya getirir. Ulusçuluğun karşıt gruplarda olanları bir araya getirmesi gibi toplu nefret de birbirine karşı olan insanları bir araya getirir. Elbette bunlar fikirlerdir. Peki sevgi bir fikir midir? Sevgi hakkında düşünebilir misiniz? Sevdiğiniz birisini ya da sevdiğiniz bir grup insanı düşünebilirsiniz, ama bu sevgi midir? Sevgi hakkında bir düşünce olduğunda bu sevgi midir? Düşünce sevgi midir? Elbette insanları bir araya yalnızca sevgi getirebilir, düşünce değil—bir diğerine karşı olan bir grup değil. Sevginin olduğu yerde ne grup ne sınıf ne de uyruk

vardır. Öyleyse sevgiyle ne demek istediğimiz ortaya çıkarılmalıdır.

Fikirlerle, sanılarla, inançlarla ne demek istediğimizi biliriz. Öyleyse sevgiyle ne demek isteriz? Sevgi zihne ilişkin bir şey midir? Zihne ilişkin şeyler kalbi doldurduğunda sevgi zihne ilişkin bir şeydir ve birçoğumuz için bu böyledir. Kalbimizi zihne ilişkin şeylerle, sanılarla, fikirlerle, duyularla, inançlarla doldurmuşuz; bunlann çevresinde yaşarız ve severiz. Ama bu sevgi midir? Sevgiyi düşünebilir miyiz? Sevdiğiniz zaman düşünce işler mi? Sevgi ve düşünce birbirlerine karşıt değildir, onları karşıt olarak ayırmayalım. Birisi sevdiğinde, herhangi bir ayrılık duygusu, insanları bir araya getirme ya da dağıtma, onları uzaklaştırma duygusu var mıdır? Elbette, bu sevgi hali yalnızca düşünce süreci işlemediğinde yaşanabilir—bu birisinin delirmesi, dengesizleşmesi anlamına gelmez. Buna karşın, öteye gidebilmek, düşüncenin en yüksek biçimini gerektirir.

Öyleyse sevgi zihne ilişkin bir şey değildir. Sevgi için tek olasılık zihin gerçekten sessizken, daha fazla bir şey beklemiyor, sormuyor, istemiyor, aramıyor, sahiplenmiyor, kıskanmıyor, korkmuyor, endişelenmiyorken vardır. Zihin daha fazla kendini yansıtmadığında, kendine özgü duyularını, isteklerini, arzularını, gizli korkularını, kendini hoşnut etmeyi ya da inanca bağlı kalmayı aramadığında sevgi için bir olasılık vardır. Ama birçoğumuz sevginin kıskançlıkla, hırsla, kişisel arzularımız ve hırslarımızla yürüyebileceğini düşünür. Elbette bunlar var olduğu zaman sevgi var olamaz.

Öyleyse özellikle onu aramadan kendiliğinden oluşan sevgiyle değil de kendilerini yansıtan ve bir engel yaratan, sevgiyi engelleyen zihne ilişkin şeylerle ilgilenmeliyiz. İşte bu nedenle sevginin ne olduğunu bilebilmemizden önce, 'ken-

di'nin yeri olan zihin sürecinin ne olduğunu bilmemiz önemlidir ve yine bu nedenle kendinin bilgisi sorusunun içine daha derinlemesine girmemiz gerekir—"Sevmek zorundayım", "Sevgi insanları bir araya getirir," ya da "Fikirler böler," demek yalnızca duyduklarınızın yinelenmesi olur ve bu nedenle son derece yararsızdır. Sözcükler ayağınıza dolaşır. Ancak düşüncenin yolları, arzularımızın, arayışlarımızın ve hırslarımızın bütün önemi anlaşıldığında, o zaman sevmenin ve sevgiyi anlamanın olanağı vardır. Ama bu olağanüstü bir anlayışı gerektirir.

Kendinden geçme, kendini unutma—kasıtlı olarak değil, ama içten gelen bir kendini unutma, kendini yadsıma, bu yalnızca sınırlandırıcı uygulamaların ya da disiplinlerin sonucu değildir—ve işte o zaman sevgi olasılığı vardır. Kendini yadsıma, 'kendi'nin bütünsel süreci anlaşıldığında, bilinçli olduğu kadar bilinçsizce, uyanıkken olduğu kadar düş görürken oluşur. Böylelikle zihnin bütün süreci anlaşılır; tıpkı ilişkide, her olayda, kişinin karşısına çıkan her şeyde olduğu gibi anlaşılır. Bunun anlaşılmasıyla ve dolayısıyla zihnin kendini düzeltme, kendini sınırlandırma süreçlerinden özgür bırakılmasıyla, sevginin olabilmesi için bir olasılık doğar.

Sevgi duygusallık, romantizm, bir şeye bağımlılık değildir ve o hal oldukça çaba isteyen anlaşılması ya da içinde olunması zor bir haldir—çünkü zihinlerimiz onun işlemesine sürekli karışmakta, sınırlar koymakta ve el uzatmaktadır. Bu nedenle öncelikle zihni ve onun yollarını anlamak önemlidir; yoksa çok az önem taşıyan yanılsamalarda, sözcüklerde ve duyularda hapsoluruz. Birçoğu için fikirler yalnızca bir sığınak, bir kaçış görevi görür; inanç haline gelen fikirler doğal olarak bütün yaşamı, bütün eylemleri, doğru düşünmeyi engeller. Doğru düşünme, özgürce ve zekice yaşamak, ancak kendinin bilgisi daha derin ve geniş olduğunda olanaklıdır.

Bombay, 12 Mart 1950

Soran: Biz cinselliği kaçınılmaz bir fiziksel ve psişik gereksinim olarak biliyoruz ve bu bizim kuşağımızda kişisel yaşamdaki kargaşanın temel nedeni gibi görünüyor. Cinsellik, erkeklerin şehvetinin kurbanı olan kadınlar için bir dehşet. Bastırma ve düşkünlük aynı ölçüde etkisiz kalıyor. Bu sorunla nasıl baş edebiliriz?

Krishnamurti: Neden her dokunduğumuz şeyi bir soruna dönüştürürüz? Tanrıyı sorun yapmışız, sevgiyi sorun yapmışız, ilişkiyi, yaşamayı bir sorun yapmışız, cinselliği de. Neden? Neden yaptığımız her şey bir sorun, bir dehşet? Neden acı çekiyoruz? Neden cinsellik bir sorun haline gelmiş? Neden sorunlarla yaşamaya boyun eğiyoruz; neden onlara bir nokta koymuyoruz? Neden sorunlarımızı bir sonraki güne, bir sonraki yıla taşımak yerine onları terk etmiyoruz? Kuşkusuz cinsellik konuyla ilgili bir soru, ama bizim asıl sorumuz şu: "Neden yaşamı bir soruna çeviriyoruz?" Çalışmak, cinsellik, para kazanmak, düşünmek, hissetmek, deneyim edinmek—bilirsiniz işte yaşama ilişkin bütün bu şeyler—neden sorundur? Aslında bu, her zaman belirli bir bakış açısıyla düşündüğümüz için değil midir? Biz her zaman merkezden çevreye doğru düşünürüz, ama birçoğumuz için çevre merkezdir ve bu nedenle dokunduğumuz her şey yüzeyseldir. Ama yaşam yüzeysel değildir, yaşam tam anlamıyla yaşamayı gerektirir ve yalnızca yüzeysel olarak yaşa-

dığımız için yalnızca yüzeysel tepkileri biliriz. Çevrede ne yaparsak yapalım, kaçınılmaz olarak bu sorun yaratır ve bu bizim yaşamımızdır—yüzeyde yaşarız ve orada yüzeyin bütün sorunlarıyla yaşamaktan hoşnutuzdur.

Böylece yüzeyde, çevrede—'ben' (me) olan çevrede ve onun dışa vurulabilen ya da öznelleştirilebilen, evrenle, ulusla ya da zihin tarafından oluşturulmuş başka bir şeyle özdeşleştirilebilen duyumlarında—yaşadığımız sürece sorunlar var olur. Böylece zihinsel alanda yaşadığımız sürece karışıklıklar, sorunların olması zorunludur ve bizim tüm bildiğimiz budur. Zihin duyumdur, zihin biriktirilmiş duyumların ve tepkilerin sonucudur ve zihnin dokunduğu her şeyin sefalet, kargaşa ve bitmez tükenmez bir sorun yaratması kaçınılmazdır. Bilinçli ve bilinçsizce gece gündüz mekanik bir biçimde çalışan zihin sorunların asıl nedenidir. Zihin en yüzeysel şeydir ve biz kuşakları—tüm yaşamımızı—zihni işleyerek, onu daha akıllı, daha zeki, daha kurnaz, daha sahtekar ve hilekar hale getirmekle harcamışız—bunların her biri yaşamın her etkinliğinde görülebilir. Zihnimizin doğasında sahtekarlık, hilekarlık, gerçeklerle yüzleşmekten yoksun olmak vardır ve bu sorun yaratan şeydir, sorunun ta kendisidir.

Şimdi, cinsellik sorunuyla ne demek istiyoruz? Sorun eylem midir, yoksa eylem hakkındaki düşünce midir? Kuşkusuz, sorun eylem değildir. Cinsellik yemeğin size sorun olmasından daha fazla bir sorun değildir, ama düşünecek başka bir şeyiniz olmadığı için bütün gün boyunca yemek yemeyi düşünürseniz, o da sizin için bir sorun olacaktır. Öyleyse sorun cinsel eylemde midir, yoksa eylem hakkındaki düşüncede midir? Neden cinselliği düşünürsünüz, neden onu kafanızda kurarsınız? Sinemalar, dergiler, öyküler, giyiniş biçimleri, her şey sizin cinsellik düşüncenizi geliştirir. Ne-

den zihin cinselliği geliştirir, her şeyden önce neden zihin cinselliği düşünür? Neden cinsellik yaşamınızdaki merkez konu halini almıştır? Sizin dikkatinizi, ilginizi çekecek bunca şey varken siz neden bütün dikkatinizi cinsellik düşüncesine verirsiniz? Neden zihniniz bununla bu kadar uğraşır? Çünkü cinsellik en üst düzeyde kaçış biçimidir. Cinsellik tamamıyla kendini unutmanın bir yoludur. Bir süre için, en azından o an için kendinizi unutabilirsiniz—ve kendini unutmanın başka hiçbir yolu yoktur. Yaşamda yaptığınız başka her şey 'ben'e (me), 'kendi'ye önem verir. Sizin işiniz, dininiz, tanrılarınız, liderleriniz, siyasal ve ekonomik eylemleriniz, kaçışlarınız, toplumsal etkinlikleriniz, bir partiye katılıp diğerini yadsımanız—bunlann tamamı 'ben'e (me) önem verir ve onu güçlendirir. Demek istediğim 'ben'in (me) önemli olmadığı bir tek eylem vardır ve o da sorun olur. Yaşamınızda en son kaçışa, kendini tamamıyla unutmaya giden tek bir yol olduğunda, yalnızca bir saniye için bile olsa ona sımsıkı sarılırsınız, çünkü o mutlu olduğunuz tek andır. Dokunduğunuz diğer her konu bir kabus, ıstırap ve acı haline gelir ve size kendinizi unutturan mutluluk dediğimiz o tek şeye sımsıkı sarılırsınız. Fakat mutluluğa sımsıkı sarıldığınız zaman mutluluk bir kabus olur, çünkü siz mutluluktan özgür olmayı istersiniz, onun kölesi olmayı istemezsiniz. Böylece yeniden zihninizden, bakirlik, bekarlık fikrini uydurursunuz ve bastırmayla, yadsımayla, meditasyonla, her biri kendini gerçekten uzaklaştıracak süreçler olan her türlü dinsel uygulamayla bakir olmaya çalışırsınız. Bir şey olmaya çalışan 'ben'e (me) yeniden özel bir önem verirsiniz; böylece yeniden sancılara, belaya, çabaya ve acıya yakalanırsınız.

Böylelikle cinsellik, bu sorun hakkında düşünen zihni anlamadığınız sürece olağanüstü zor ve karmaşık bir sorun haline gelir. Davranışın kendisi asla bir sorun olamaz, ama

davranış hakkındaki düşünce sorun yaratır. Davranışı korursunuz, ya başıboş bir yaşam sürersiniz ya da kendinizi evliliğe adarsınız. Elbette, sorun yalnızca 'ben'in (me) ve 'benim'in—benim karım, benim kocam, benim çocuğum, benim malım, benim arabam, benim eserim, benim başarım—bütün süreci ve yapısı anlaşıldığında çözümlenebilir ve bunların tamamı anlaşılana kadar cinsellik bir sorun olarak kalacaktır. Hırslı olduğunuz sürece—siyasal ya da dinsel ya da herhangi başka bir biçimde—hırsla besleyerek 'kendi'ye, düşünene, deneyimleyene önem verdiğiniz sürece, ister bir birey olarak kendiniz adına, isterseniz ülkeniz, partiniz ya da din dediğiniz fikir adına olsun, bu 'kendi'yi büyütme etkinliği varsa cinsellik sorununuz da olacaktır.

Elbette, bir yandan kendinizi yaratmaya, beslemeye ve büyütmeye, diğer bir yandan da kendinizi unutmaya, bir dakika için bile olsa kendinizi kaybetmeye çalışıyorsunuz. Bu ikisi nasıl birlikte var olabilir? Öyleyse yaşam bir çelişkidir; 'ben'e (me) verilen önem ve 'ben'i (me) unutmak. Cinsellik bir sorun değildir; sorun yaşamımızdaki bu çelişkidir ve bu çelişki zihinle aşılamaz, çünkü zihnin kendisi bir çelişkidir. Çelişki yalnızca günlük varoluşunuzun bütün sürecini tamamıyla anladığınızda anlaşılabilir. Sinemalara gitmek, düşünceyi kışkırtan kitaplar, yarı çıplak resimlerle dolu dergiler okumak, 'öteki'lere bakış biçiminiz, sizi yakalayan o sinsi bakışlar—bunların tümü 'kendi'ye önem vermek için zihni dolambaçlı yollara yönlendirir; aynı zamanda siz kibar, sevecen, duyarlı olmaya çalışırsınız. Ne var ki ikisi birlikte olmaz.

Tinsel ya da başka bir biçimde hırslı birisi asla sorunsuz olamaz, çünkü sorunlar yalnızca 'kendi' unutulduğunda, 'ben' (me) var olmadığında bitebilir ve 'kendi'nin var olmama hali istemli bir davranış, bir tepki değildir. Cinsellik bir

tepki haline gelir ve zihin bu sorunu çözmeye çalıştığında yalnızca sorunu daha da karmaşık, daha da güç, acı veren bir duruma getirir. Öyleyse sorun eylem değil, zihindir—bakir olması gerektiğini söyleyen zihin. Bakirlik zihinsel değildir. Zihin yalnızca kendi etkinliklerini bastırabilir ve bastırmak bakirlik değildir. Bakirlik bir erdem değildir, bakir olmaya çalışılamaz, alçakgönüllü olmayan çalışan biri kesinlikle alçakgönüllü biri değildir; gururunu alçakgönüllülük olarak nitelendirebilir, ama o gururlu biridir ve bu nedenle alçakgönüllü olmaya çalışır. Gurur asla alçakgönüllülüğe dönüşemez. Bakirlik zihinsel bir şey değildir, bakir bir hale gelemezsiniz. Yalnızca sevgi olduğunda bakirliği bilebilirsiniz ve sevgi ne zihne ilişkindir ne de zihinsel bir şeydir.

Öyleyse dünyanın her yanında birçok insana acı çektiren bu cinsellik sorunu zihin anlaşılmadıkça çözülemez. Düşünmeye son veremeyiz, ama ancak düşünce son bulduğunda düşünen sona erer ve düşünenin son bulması yalnızca bütün süreç anlaşıldığında olanaklıdır. Düşünen ve düşüncesi arasında bir bölünme belirdiğinde korku oluşur; düşünen olmadığında düşüncede bir çatışma olmaz. Örtük olan anlaşılmak için hiç çaba gerektirmez. Düşünen düşünce aracılığıyla var olur; böylelikle düşünen kendisini biçimlendirmeye, düşüncelerini denetlemeye ya da onlara son vermeye zorlar. Düşünen kurgusal bir varlıktır, zihnin bir yanılsamasıdır. Düşünce bir olgu olarak kavrandığında, olguyu düşünmeye gereksinim yoktur. Eğer yalın, seçimsiz farkındalık varsa, olguda örtük olan ortaya çıkmaya başlar. Bu nedenle düşünce olgu gibi sona erer. Böylelikle kalbimizi ve zihnimizi kemiren sorunların, toplumsal yapımızın sorunlarının çözümlenebileceğini görürsünüz. Böylece cinsellik artık bir sorun değildir, kendine özgü, düzgün bir yeri vardır, cinsellik ne an olan ne de arı olmayan bir şeydir. Cinselliğin kendine özgü bir yeri vardır, ama zihin onu üs-

tün tuttuğunda cinsellik bir sorun haline gelir. Zihin cinselliği tutar, çünkü o bir parça mutluluk olmadan yaşayamaz ve bu nedenle cinsellik bir sorun olur; ama zihin onun bütün sürecini anladığında ve böylece bir sona ulaştığında, başka bir deyişle, düşünce sona erdiğinde, yaratma başlar ve bizi mutlu eden şey bu yaratmadır. O yaratma halinde olmak mutluluktur, çünkü o 'kendi'den hiçbir tepki gelmeyen, kendini unutma halidir. Bu bizim günlük cinsellik sorunumuza verilen soyut bir yanıt değildir—bu tek yanıttır. Zihin sevgiyi yadsır ve sevgi olmadan bakirlik yoktur. Bunun nedeni cinselliği bir sorun yapmadığınız hiçbir sevginin olmamasıdır.

S: Sevgi, bildiğimiz ve yaşadığımız kadanyla iki kişi arasındaki ya da bir grubun üyeleri arasındaki bir kaynaşmadır, özeldir ve içinde hem acı hem de sevinç vardır. Sevginin yaşam sorunlarının tek çözümü olduğunu söylediğinizde sözcüğe hepimizin çok zor yaşadığı bir yan anlam veriyorsunuz. Benim gibi sıradan biri sizin tanımladığınız sevgiyi bilebilir mi?

K: Herkes sevgiyi bilebilir, ama yalnızca olgulara çok açıkça, hiçbir karşı koyma olmadan, nedensiz, açıklamasız—onlara yalnızca çok yakından bakarak, onları çok açıkça ve inceden inceye gözlemlediğinizde—sevgiyi bilebilirsiniz. Peki, nedir bu sevgi dediğimiz şey? Soran kişi onun özel bir şey olduğunu ve onun içinde acıyı ve sevinci tattığımızı söyledi. Sevgi özel midir? Sevgi dediğimiz şeyi, sıradan birinin sevgi dediği şeyi incelediğimizde bunu ortaya çıkaracağız. Sıradan insan yoktur. Yalnızca siz ve ben varız. Sıradan insan siyasetçiler tarafından uydurulmuş kurgusal bir varlıktır. Bir tek insan vardır, üzüntü, acı, endişe ve korku içindeki siz ve ben.

Peki yaşamımız nedir? Sevginin ne olduğunu ortaya çıkarmamız için gelin bildiklerimizden başlayalım. Acının ve hazzın ortasında biliriz ki sevgi özeldir, kişiseldir; benim karım, benim çocuklarım, benim ülkem, benim tanrım. Biz sevgiyi dumanın ortasındaki alev olarak bilir, onu kıskançlıkla, egemenlikle, birini kaybetmeyle tanırız. Öyleyse biz sevgiyi duyum olarak biliriz, öyle değil mi? Sevdiğimizi söylediğimizde, kıskançlığı, korkuyu, endişeyi de biliriz. Birisini sevdiğinizi söylediğinizde bunların hepsi, kıskançlık, sahip olma, egemen olma arzusu, kaybetme korkusu, vb. söz konusudur. Bunların tamamı sevgi dediğimiz şeydir ve biz korku olmadan, kıskançlık, sahiplenme olmadan sevgiyi bilemeyiz; biz yalnızca korkunun olmadığı bir sevgi halini sözcüklere dökebilir, onu kişisel olmayan, arı, kutsal ya da Tanrı bilir daha neler olarak tanımlarız, ama gerçek bizim kıskanç, egemenlik kurmaya çalışan, sahiplenici olduğumuzdur. Biz o sevgi halini yalnızca kıskançlık, sahiplenme, egemenlik bir son bulduğunda bilebiliriz ve sahiplendiğimiz sürece asla sevemeyiz.

Kıskançlık, sahiplenme, nefret, *benim* diye adlandırılan şeye ya da kişiye egemen olma arzusu, sahiplenme ve sahiplenilme arzusu—bütün bunlar birer düşünce sürecidir, öyle değil mi? Sevgi bir düşünme süreci midir? Sevgi zihinsel bir şey midir? Aslında birçoğumuz için öyledir. Zihinsel olmadığını söylemeyin, bu bir saçmalık olur. Sevginizin zihinsel bir şey olduğu olgusunu yadsımayın, kesinlikle öyledir, yoksa sahiplenmez, egemen olmaz, "Bu benimdir," demezdiniz. Bunu söylediğinize göre sizin sevginiz zihinsel bir şeydir; öyleyse sizin için sevgi bir düşünce sürecidir. Sevdiğinizi düşünebilirsiniz, ama sevdiğinizi düşünmeniz sevgi midir? Ne zaman sevdiğiniz kişiyi düşünürsünüz? Gittiği zaman, uzaklardayken, sizi terk ettiğinde onu düşünürsünüz, ama sizi rahatsız etmediğinde, "O benim" diyebildiğinizde,

onu düşünmek zorunda kalmazsınız. Malınızı düşünmeniz gerekmez, o sizin bir parçanızdır—bu, rahatsız edilmemeniz, sorundan, endişeden, üzüntüden sakınmanız için bir özdeşleşme sürecidir. Böylece sevdiğinizi söylediğiniz kişiyi yalnızca rahatsız olduğunuzda, acı çektiğinizde özlersiniz, ama onu sahiplendiğiniz sürece onu düşünmeniz zorunlu değildir, çünkü sahiplenmede rahatsızlık yoktur. Ama sahiplendiğiniz şeyi kaybettiğinizde düşünmeye başlarsınız ve "Ben onu seviyorum," dersiniz. Öyleyse sevginiz yalnızca zihnin bir tepkisidir öyle değil mi?—bu da sevginizin yalnızca duyum olduğu ve duyumun kesinlikle sevgi olmadığı anlamına gelir. Yakınınızda olduğu zaman sevdiğinizi söylediğiniz kişiyi düşünür müsünüz? Ona sahip olduğunuz, egemen olduğunuz, onu denetim altında tuttuğunuz, "O benim kadınım" ya da "O benim erkeğim" dediğiniz sürece sorun yoktur. Sahiplendiğiniz şeyden emin olduğunuz sürece sorun yoktur. Toplum, çevrenizde kurduğunuz her şey, rahatsız olmamanız ya da onu düşünmemeniz için sahip olmanıza yardım eder. Rahatsız olduğunuz anda düşünme başlarsınız ve düşündüğünüz şey sevgi dediğiniz şey olduğu sürece rahatsız edilmeye zorunlusunuzdur.

Elbette, sevgi zihinsel bir şey değildir. Kalplerimizde hiç sevgi olmamasının nedeni zihinsel şeylerin kalbimizi doldurmuş olmasıdır. Zihne ilişkin şeyler, kıskançlık, hırs, birisi olma, başarı elde etme arzusudur. Bunlar gibi zihinsel şeyler kalbinizi doldurur, ama sonra siz sevdiğinizi söylersiniz; peki ama içinizde bu kadar karmaşık öğeler varken nasıl sevebilirsiniz? Duman varsa nasıl yalnızca ateş olabilir? Sevgi zihinsel bir şey değildir ve sevgi sorunlarımızın tek çözümüdür. Sevgi zihinsel değildir ve para ya da bilgi biriktiren birisi asla sevgiyi bilemez, çünkü o zihne özgü şeylerle yaşar; onun etkinlikleri zihinseldir ve dokunduğu her şeyi bir soruna, karmaşaya, sefalete çevirir.

Öyleyse bizim sevgi dediğimiz şey zihne ilişkin bir şeydir. Kendinize bakın, söylediğimin ne kadar doğru olduğunu göreceksiniz; yoksa yaşamlarımız, evliliklerimiz, ilişkilerimiz tamamıyla farklı olurdu; yeni bir toplumumuz olurdu. Biz birbirimize kaynaşma yoluyla değil, sevgi denen, evlilik denen sözleşme yoluyla bağlanırız. Sevgi kaynaştırmaz, uygunluk sağlamaz—kişisel ya da kişisel olmayan değildir; sevgi bir varoluş halidir. Daha iyi olan bir şeyle, bir başkasıyla birleşmeyi arzulayan birisi sefaletten, karmaşadan sakınır; ama zihin yine de ayrılıktadır, bu da parçalanmadır. Sevgi ne kaynaşmayı ne de dağılmayı bilir; ne kişisel olan ne de kişisel olmayandır, zihnin bulamayacağı bir oluş halidir—zihin onu tanımlayabilir, ona bir terim, bir ad verebilir, ama tanım ya da sözcük sevgi değildir.

Biz sevgiyi yalnızca zihin sessiz olduğunda bilebiliriz ve bu sessizlik hali geliştirilebilen bir şey değildir. Geliştirme yine de zihinsel bir etkinliktir; disiplin yine de zihnin ürünüdür ve disiplin altına alınan, denetlenen, boyun eğdirilen, karşı koyan, açıklayan bir zihin sevgiyi bilemez. Sevgi hakkında söylenenleri okuyabilir, dinleyebilirsiniz, ama bu sevgi değildir. Zihinsel şeyleri bir yana koyduğunuzda, zihinsel şeyleri kalbinizden söküp attığınızda sevgi vardır. Böylece ayrılık, uzaklık, zaman, korku olmadan sevginin ne olduğunu öğrenirsiniz, ama bu şans pek çok kişiye gülmez. Sevgi hiyerarşi tanımaz, yalnızca sevgi vardır. Yalnızca sevmediğiniz zaman birçoğu ve biri, bir seçicilik söz konusudur. Sevdiğiniz zaman ne 'sen' ne de 'ben' vardır. O halde yalnızca dumanı olmayan ateş vardır.

New York, 18 Haziran 1950

Soran: Davranışlarımın tamamını etkileyen korkudan nasıl kurtulabilirim?

Krishanamurti: Bu çok büyük dikkat gerektiren oldukça karmaşık bir sorundur. Eğer ilerlerken her adımımızı izlemez ve araştırmazsak, sonunda korkudan özgür olmayı başaramayız.

Korkuyla ne demek isteriz? Neyin korkusu? Korkunun çeşitli biçimleri vardır, ama her biçimini incelememiz gerekli değildir. Ama korkunun ilişkimizin kavranması eksik kaldığında oluştuğunu görebiliriz. İlişki yalnızca insanlar arasında değil, aynı zamanda kendimiz ve doğa arasında, kendimiz ve eşyalar arasında, kendimiz ve fikirler arsındadır; ve ilişki tamamıyla anlaşılmadığı sürece korkunun olması zorunludur. Yaşam ilişkidir. Olmak, ilişkide olmaktır. İlişki olmadan yaşam yoktur. Hiçbir şey soyutlanma içinde var olamaz ve zihin soyutlanma arayışında oldukça, korkunun olması zorunludur. Öyleyse korku soyut bir şey değildir; korku yalnızca bir şeyle ilişkili olarak vardır.

Şimdi, soru korkuyla nasıl baş edileceğidir. Her şeyden önce, yenilen her şey tekrar tekrar alt edilmelidir. Sonunda hiçbir sorun yenilemez; alt edilemez; anlaşılabilir ama alt edilemez. İkisi tamamıyla farklı süreçlerdir ve alt etme sü-

reci daha çok karışıklığa, korkuya neden olur. Karşı koymak, egemen olmak, bir sorunla savaşmak ya da onu savunmak yalnızca daha çok çatışma yaratır. Oysa korkuyu anlayabilir, ona dikkatlice, adım adım ilerleyebilirsek, onun bütün içeriğini inceleyebilirsek, korku hiçbir biçimde geri dönmeyecektir—şu anda yapabileceğimizi umduğum şey de budur.

Dediğim gibi, korku soyut değildir; korku yalnızca ilişkideyken vardır. Peki, korkuyla ne demek isteriz? Eninde sonunda var olmamaktan, bir şeye dönüşmemekten korkarız. Olmama, ilerlememe korkusu ya da bilinmeyen, ölüm korkusu olduğunda, o korku kararlılıkla, bir çıkarımla, herhangi bir seçimle yenilebilir mi? Kuşkusuz yenilemez. Salt bastırma, yüceltme ya da yerine başka bir şey koyma daha çok karşı koymaya neden olur, öyle değil mi? Öyleyse korku kesinlikle herhangi bir disiplin ya da karşı koyma yoluyla yenilemez. Dahası, bir yanıt arayışıyla ya da salt entelektüel ve sözlü açıklamalar yoluyla korkudan özgürlük olamaz.

Peki, neden korkarız? Bir olgudan mı korkarız, yoksa olgu hakkındaki bir fikirden mi korkarız? Lütfen bu noktayı iyi anlayın. Biz şeyden olduğu haliyle mi, yoksa onu düşündüğümüz haliyle mi korkarız? Örneğin ölümü ele alalım. Biz ölüm olgusundan mı, yoksa ölüm fikrinden mi korkarız? Olgu bir şeydir, olgu hakkındaki fikir başka bir şeydir. Ben *ölüm* sözcüğünden mi, yoksa olgunun kendisinden mi korkarım? Sözcükten, fikirden korktuğum için olguyu asla anlamam, olguya asla bakmam ve olguyla asla doğrudan bir ilişkide bulunmam. Korku yalnızca olguyla tamamıyla bütünleştiğimde yoktur. Ama eğer ben olguyla bir bütün değilsem korku vardır ve olguya ilişkin bir fikrim, sanım, kuramım olduğu sürece olguyla herhangi bir bütünleşme olamaz. Öyleyse, sözcükten mi, fikirden mi, yoksa olgudan mı

korktuğumu açığa kavuşturmalıyım. Eğer olguyla yüz yüzeysem, onunla ilgili anlaşılacak bir şey yoktur, olgu oradadır ve ben onunla baş edebilirim. Ama eğer sözcükten korkuyorsam, bu durumda o sözcüğü anlamalı ve o sözcüğün içerdiği bütün bir sürece katılmalıyım.

Diyelim ki birisi yalnızlıktan, yalnızlık acısından korkuyor. Kuşkusuz o korku yalnızlığa hiç gerçekten bakılmadığı, onunla bütünleşilmediği için vardır. Yalnızlık olgusunun ne olduğu ancak yalnızlık olgusuna tamamıyla açık olunduğu anda anlaşılabilir, ama kişi onun hakkında bir fikre, bir sanıya sahiptir, korkuyu yaratan işte olguyla ilgili önceden bilinen bu fikirler, bu sanılardır. Öyleyse belli ki, korku olguyu temsil eden bir simgenin adlandırılması, terimleştirilmesi ve yansıtılmasının bir sonucudur. Başka bir deyişle, korku sözcükten bağımsız değildir.

Sözgelimi, yalnızlığa bir tepkim var; başka bir deyişle, bir hiç olmaktan korktuğumu söylüyorum. Burada olgunun kendisinden mi korkarım, yoksa olgu, olguyla ilgili geçmiş bilgiye, bir sözcük, bir simge, bir imge olan bilgiye sahip olduğum için mi uyandırılmıştır? Bir olgudan korku nasıl olabilir? Bir olguyla yüz yüze olduğumda, onunla doğrudan ilişkide olduğumda ona bakabilir, onu gözlemleyebilirim; bundan dolayı olgudan korku söz konusu değildir. Korkuya neden olan, benim olgunun ne olduğuyla ya da neler yapabileceğiyle ilgili endişelerimdir.

Öyleyse, korkuyu yaratan benim olguyla ilgili sanılarım, fikirlerim, deneyimlerim ve bilgilerimdir. Olgu söze döküldükçe—olguya bir ad verilip böylelikle tanımlandıkça—düşünce olguyu bir gözlemci gibi yargıladıkça, korkunun olması zorunludur. Düşünce geçmişin bir ürünüdür; yalnızca sözcükler, simgeler, imgeler aracılığıyla var olabilir ve dü-

şünce korkuyu göz ardı ettikçe ya da onu yorumladıkça, korkunun olması zorunludur.

Dolayısıyla korkuyu yaratan zihindir; bir düşünme süreci olan zihin. Düşünme söze dökmektir. Sözcükler olmadan, simgeler, imgeler olmadan düşünemezsiniz; önyargılar, geçmiş bilgiler, zihnin endişeleri olan bu imgeler olguya yansır ve bundan korku ortaya çıkar. Zihin olguya onu yorumlamadan, ona bir ad ve bir etiket vermeden bakabildiği zaman korkudan özgür olunabilir. Bu oldukça zordur, çünkü duygularımız, tepkilerimiz, endişelerimiz zihin tarafından hemen tanımlanır ve adlandırılır. Kıskançlık duygusu bu sözcükle tanımlanır. Peki, bir ad vermeden bir duyguyu tanımlamak, ona bakabilmek olanaklı mıdır? Duyguya süreklilik veren, güç veren şey onu adlandırmaktır. Korku dediğiniz şeye bir ad verdiğiniz anda onu güçlendirirsiniz, ama o duyguya, onu terimleştirmeksizin bakabilirseniz, solup gittiğini görürsünüz. Bu nedenle, korkudan tamamıyla özgür olmak isteniyorsa, bütün bu terimleştirme, simgeleri, imgeleri yansıtma, olguları adlandırma süreçlerini anlamak önemlidir. Başka bir deyişle, korkudan özgür olmak yalnızca kendinin bilgisi varsa olanaklıdır. Kendinin bilgisi bilgeliğin başlangıcıdır, bu da korkunun sona ermesi demektir.

S: Cinsel arzudan nasıl tamamıyla kurtulabilirim?

K: Neden bir arzudan tamamıyla kurtulmayı isteriz? Siz ona cinsellik dersiniz, bir başkası bağlılık, korku, vb. der. Neden bir arzudan tamamıyla kurtulmak isteriz? Çünkü o belirli arzu bizi rahatsız eder ve biz rahatsız edilmek istemeyiz. Bu bizim düşünme sürecimizin tamamıdır, öyle değil mi? Biz hiçbir rahatsızlık olmaksızın içimize kapanmayı isteriz. Başka bir deyişle, soyutlanmak isteriz, ama hiçbir şey

soyutlanarak yaşayamaz. Sözüm ona dindarlar Tanrıyı arayışlarında aslında asla rahatsız edilmeyecekleri tam bir soyutlanmayı aramaktadırlar; ama böyle insanlar, gerçekten dindar değillerdir. Gerçek dindarlar ilişkiyi tamamıyla anlayan ve bu nedenle hiçbir sorunu, hiçbir çatışması olmayanlardır. Bu kişiler yalnızca rahatsız edilmedikleri için değil, kesinliği aramadıklan için rahatsızlığı anlarlar, bu nedenle de güvenlik arzusu yoluyla oluşturulmuş bir içine kapanış söz konusu olmaz.

Bu sorun çok iyi anlaşılmalıdır, çünkü biz düşünce gibi bir duyumla uğraşıyoruz. Birçok insan için cinsellik olağanüstü önemli bir sorun haline gelmiştir. Yaratıcı olmayan, korkak, içine kapanık, bütün başka yönlerden bağlantısını kesmiş olanlar için cinsellik, rahatlayabilecekleri tek yol, 'kendi'nin bir an için yok olduğu tek eylemdir. Bu kısa kendinden geçme halinde, 'kendi', 'ben' (me) bütün sorunlarıyla, bütün karmaşalanyla ve kaygılarıyla yok olduğunda büyük mutluluk vardır. Kendini unutma yoluyla bir sessizlik, bir rahatlama duygusu elde edilir; dinsel, ekonomik ve başka yönlerden yaratıcı olmadığımız için, cinsellik çok önemli bir sorun olur. Günlük yaşamda, biz yalnızca öğrendiğimiz cümleleri yineleyen gramofon kayıtlarıyız; mekanik bir biçimde rahibi izleyen robotlarız; ekonomik ve toplumsal açılardan çevrenin etkilerine boğulmuşuz. Bunlann herhangi birinde bizim için bir rahatlama var mıdır? Elbette yoktur; rahatlama olmadığında düş kınklığının olması zorunludur. İçinde rahatlamanın olduğu cinsel davranış, birçoğumuz için bu nedenle böylesine yaşamsal bir sorun haline gelmiştir. Toplum reklamlar, dergiler, filmler, vb. aracılığıyla sizi cinselliğe yönlendirir ve kışkırtır.

Duyumların sonucu, odak noktası olan zihin, cinselliği bir rahatlama aracı olarak gördükçe cinselliğin sorun olması

zorunludur ve bu sorun biz salt belirli bir yönde değil, çok yönlü bir biçimde, tümüyle yaratıcı olmaktan yoksun oldukça sürecektir. Yaratıcılığın duyumlarla hiçbir ilgisi yoktur. Cinsellik zihinsel bir şeydir, yaratma ise zihinsel bir şey değildir. Yaratma asla zihnin ürünü, düşüncenin ürünü değildir ve bu anlamda bir duyum olan cinsellik asla yaratıcı olamaz. Cinsellik bebekler üretebilir, ama kuşkusuz bu yaratıcılık değildir. Biz herhangi bir tür duyuma, uyancıya bağlı olduğumuz sürece düş kınklığının olması zorunludur, çünkü zihin yaratıcılığın ne olduğunu kavrayamaz hale gelir.

Bu sorun, hiçbir disiplin, tabu, toplumsal buyruklar ya da yaptırımlar aracılığıyla çözülemez. Biz bu sorunu ancak zihnin bütün süreçlerini anlarsak çözebiliriz, çünkü cinsel olan zihindir. Zihni cinsel olmaya yönlendiren zihnin imgeleri, imgelemleri ve resimleridir; zihin bir duyumun sonucu olduğundan dolayı yalnızca biraz daha çok duyumsal olabilir. Böyle bir zihin asla yaratıcı olamaz, çünkü yaratma duyum değildir. Zihin yalnızca ister içten, isterse dıştan herhangi bir uyarıcı aramadığında tamamıyla sessiz, özgür olabilir ve bu özgürlükte yaratma vardır. Biz cinselliği çirkin bir şey yaptık, çünkü o bizim sahip olduğumuz tek özel duyumdur; bütün öteki duyumların tamamı geneldir, başkalarına açıktır. Ama biz her ne biçimde olursa olsun duyumu bir rahatlama aracı olarak kullandıkça, yalnızca sorunlar, karmaşa ve sıkıntılar artacaktır, çünkü rahatlama asla bir sonuç arayarak oluşamaz.

Soruyu soran kişi, cinsel arzularını tamamıyla sona erdirmeyi istiyor, çünkü zihninde bütün rahatsızlıklarının yok olacağına ilişkin bir fikir var ve bu nedenle onun peşinde, onunla uğraşıyor. O hal için çabalaması, onu zihnin süreçlerini anlamak için özgür olmaktan alıkoyuyor. Zihin yal-

nızca hiçbir rahatsızlık biçimini yaşamayacağı bir süreklilik hali aradığı sürece kapalıdır, dolayısıyla da asla yaratıcı olamaz. Zihin yalnızca bir şey olma, bir sonuç elde etme arzularından ve dolayısıyla korkudan özgürleştiğinde tamamıyla sessiz olabilir. Ancak o zaman yaratıcılık için bir olasılık vardır, bu da gerçekliktir.

S: Sevilmiyorum ve sevilmek istiyorum, çünkü sevgisiz yaşamın hiçbir anlamı yok. Bu özlemi nasıl giderebilirim?

K: Umarım yalnızca sözcükleri dinlemiyorsunuzdur, çünkü o zaman onlar da bir başka eğlence, bir başka zaman kaybı olacaktır. Ama tartıştığımız şeyleri gerçekten yaşıyorsanız, olağanüstü önemleri olacaktır; çünkü sözcükleri bilinçli bir zihinle izleseniz bile eğer söylenenleri yaşıyorsanız, bilinçaltı da onun içinde yer alacaktır. Olanak tanındığında bilinçaltı bütün içeriğini açığa çıkaracak ve böylelikle kendimizi tamamıyla anlamamızı sağlayacaktır. Öyleyse umarım yalnızca bir konuşmayı dinlemekle yetinmiyor, biz ilerledikçe bunları yaşıyorsunuzdur.

Soruyu soran, nasıl seveceğini ve sevileceğini bilmek istiyor. Bu birçoğumuzun içinde bulunduğu hal değil midir? Hepimiz sevilmek ve sevmek isteriz. Bundan oldukça çok söz ederiz. Bütün dinler, vaizler bundan söz ederler. Öyleyse gelin sevgiyle ne demek istediğimizi bulalım.

Sevgi duyum mudur? Sevgi zihinsel midir? Sevgiyi düşünebilir misiniz? Sevginin öznesini düşünebilirsiniz, ama sevgi hakkında düşünemezsiniz, öyle değil mi? Sevdiğim kişiyi düşünebilirim; onun bir resmine, imgesine sahip olabilirim ve ilişkimizle ilgili duyumları, anıları anımsayabilirim. Ama sevgi bir duyum, bir anı mıdır? "Sevmek ve sevilmek istiyorum" dediğimde, bu salt bir düşünce, zihnin bir yansıması

değil midir? Düşünce sevgi midir? Öyle olduğunu düşünürüz, değil mi? Bizim için sevgi duyumdur, sevdiklerimizin resimlerini taşımamızın, onları düşünmemizin ve onlara bağımlı olmamızın nedeni budur. Bunların tamamı bir düşünce sürecidir, öyle değil mi?

Düşünce farklı yönlerden düş kırıklığına uğratılır ve bu nedenle "Ben mutluluğu sevgide buluyorum, bunun için sevmem zorunlu" der. İşte bu nedenle sevdiğimize hem fizyolojik hem de psişik olarak sımsıkı sarılır, onu sahipleniriz. Sevdiğimiz şey ister bir piyano, ister bir eşya parçası, isterse bir fikir ya da inanç olsun, onu sahiplenmemizi koruyacak yasalar oluştururuz, çünkü sahiplendiğimiz için—bütün kıskançlık, korku, kuşku, endişe karmaşasıyla—kendimizi güvende hissederiz. Öyleyse sevgiyi zihinsel bir şey haline getirmişiz ve kalbimizi zihinsel şeylerle doldurmuşuz. Kalp boş olduğu için zihin "O sevgiye sahip olmalıyım" der ve kendimizi karımız, kocamız aracılığıyla doyurmaya çalışırız. Sevgi aracılığıyla bir şey olmaya çalışırız. Başka bir deyişle, sevgi, yararlı bir şey olur; biz sevgiyi sonuca giden bir araç olarak kullanırız.

Dolayısıyla, sevgiyi zihinsel bir şey haline getirmişiz. Zihin sevginin aletine dönüşür, yalnızca duyumdur. Düşünce, belleğin duyguya verdiği tepkidir. Simge, sözcük, imge olmaksızın ne bellek ne de düşünce vardır. Biz sevgi denen duyumu biliriz ve ona sımsıkı sarılırız, o sona erdiğinde ise aynı duygunun başka bir ifadesini isteriz. Öyleyse duyumu, sözde bilgiyi—yalnızca bellek olanı—ne kadar çok geliştirirsek, sevgiye o kadar az yer kalır.

Biz sevgiyi aradığımız sürece içe kapanma sürecinin olması zorunludur. Sevgi inceliği, ilişkiyi gerektirir ve düşüncenin içe kapanma süreci söz konusu oldukça ne ilişki ne de

incelik olabilir. Düşüncenin kendisi korkudur, korku varken, biz düşünceyi bir uyarıcı olarak kullanırken, nasıl olur da bir başkasıyla ilişki olabilir?

Sevgi yalnızca zihnin bütün süreçleri anlaşıldığında var olabilir. Sevgi zihinsel değildir, sevgi hakkında düşünemezsiniz. "Sevgi istiyorum" dediğinizde siz sevgiyi düşünüyor, onu istiyor, onu özlüyorsunuz demektir. Bu nedenle sizin istediğiniz sevgi değildir; uyarıcıdır; siz kendinizi doyurabileceğiniz bir araç istiyorsunuz demektir; ister bir kişi ya da bir iş, isterse bir heyecan, vb. olsun. Elbette bu sevgi değildir. Sevgi yalnızca 'kendi'yi düşünmediğinizde söz konusu olabilir, kendinden özgür olmaksa ancak kendinin bilgisi aracılığıyla olabilir. Kendinin bilgisiyle anlayış ortaya çıkar ve siz sevmenin ne olduğunu ancak zihnin bütün süreci tamamıyla ve derinlemesine ortaya çıktığında ve anlaşıldığında bilebilirsiniz. Böylelikle sevginin duyumla, doyum araçlarıyla hiçbir ilgisi olmadığını görürsünüz. Öyleyse sevgi hiçbir sonucu olmadan kendi kendinedir. Sevgi bir oluş halidir ve o halde 'ben' (me), bütün özdeşleşmeleri, endişeleri, sahiplenmeleriyle 'ben' (me) bulunmaz. Bilinçli ya da bilinçsiz olsun, 'kendi'nin, 'ben'in (me) bütün etkinlikleri var oldukça sevgi var olamaz. İşte bu nedenle, 'kendi'nin sürecini, 'ben' (me) olan tanıma merkezini anlamak çok önemlidir.

Seattle, 6 Ağustos 1950

Soran: Yalnızlıkla nasıl baş edebilirim?

Krishnamurti: Yalnızlıkla baş edebilir misiniz? Yendiğiniz şeyi tekrar tekrar yenmeniz gerekiyor, öyle değil mi? Anlamanın bir sonu vardır, ama yenmenin bir sonu yoktur. Savaşma süreci yalnızca savaşmakta olduğunuz şeyi besler ve güçlendirir.

Şimdi, çoğumuzun farkında olduğu bu yalnızlık nedir? Biz yalnızlığı biliriz ve ondan kaçarız öyle değil mi? Her etkinlik biçiminde yalnızlıktan kaçış vardır. Biz boşuz, yalnızız ve yalnızlıktan korkarız, bu nedenle yalnızlığı başka araçlarla örtbas etmeye çalışırız—meditasyon, Tanrı arayışı, toplumsal etkinlik, radyo, içki, vb.—onunla yüzleşmektense, onunla olmaktansa, onu anlamaktansa her şeyi yapabiliriz. Yalnızlıktan kaçış da aynıdır, bunu ister Tanrı fikriyle, istersek içki aracılığıyla yapalım. Yalnızlıktan kaçtığınız sürece tanrıya tapınmayla alkol bağımlılığı arasında önemli hiçbir fark yoktur. Toplumsal açıdan bir fark olabilir, ama psişik olarak, kendinden, kendi boşluğundan kaçan biri, kaçışı Tanrıyı aramak olan biri, bir alkolikle aynı düzeydedir.

Öyleyse önemli olan bu yalnızlığı yenmek değil, bu yalnızlığı anlamaktır ve eğer onunla yüzleşmezsek, ona doğrudan bakmazsak ve sürekli ondan kaçarsak, yalnızlığı anlayama-

yız. Bizim yaşamımızın tamamı bir yalnızlıktan kaçış süreci değil midir? İlişkide biz başkalarını yalnızlığı örtbas etsinler diye kullanırız; bilgi arayışımız, deneyim kazanışımız, yaptığımız her şey zaman geçirmektir, o boşluktan kaçmaktır. Öyleyse, açıkça görülüyor ki, bu zaman geçirmelerin ve kaçışların bir son bulması zorunludur. Eğer bir şeyleri anlayacaksak ona bütün dikkatimizi vermeliyiz. Eğer yalnızlıktan korkuyorsak, zaman geçirerek ondan kaçıyorsak, nasıl ona bütün dikkatimizi verebiliriz? Öyleyse, yalnızlığı anlamayı gerçekten istediğimizde, niyetimiz tamamıyla, eni konu onun içine girmek olduğunda—çünkü biz korkunun temel nedeni olan o iç yetersizliği anlamadıkça hiçbir yaratıcılık olamaz—o noktaya geldiğimizde her türlü zaman geçirme sona erer, öyle değil mi? Birçoğu yalnızlıkla dalga geçer ve der ki: "Yalnızlık yalnızca burjuvalar içindir, Tanrı aşkına, bir şeylerle uğraş ve onu unut gitsin." Ama boşluk unutulabilecek, bir yana atılabilecek bir şey değildir.

Öyleyse, eğer yalnızlık dediğimiz bu temel şeyi gerçekten anlarsanız, bütün kaçışlar sona ermek durumundadır; ama bu kaçışlar endişeyle, bir sonuç aramayla ya da herhangi bir arzu hareketiyle son bulmaz. Yalnızlık anlaşılmadıkça her hareket biçiminin yalnızca daha çok karmaşa, daha çok sefalet yaratan bir zaman geçirme, bir kaçış, bir kendini soyutlama süreci olduğunun görülmesi zorunludur. Bu olguyu görmek temeldir, çünkü ancak böyle yalnızlıkla yüzleşilebilir.

Böylece eğer bu konuya biraz daha derinlemesine girersek, bu yalnızlık dediğimiz şeyin bir gerçeklik mi yoksa salt bir sözcük mü olduğu sorunu ortaya çıkar. Yalnızlık bir gerçeklik midir yoksa yalnızca olduğunu düşündüğümüz şey olmayabilecek bir şeyi örtbas eden bir sözcük müdür? Yalnızlık bir düşünce değil midir, düşünmenin sonucu değil

midir? Başka bir deyişle, düşünme belleğe dayalı sözelleştirmedir, biz *yalnızlık* dediğimiz hale o sözelleştirmeyle, o düşünceyle, o bellekle bakmaz mıyız? Öyleyse, o hale bir ad vermek de ona yakından bakmamızı önleyen korkunun nedeni olabilir; eğer ona zihin tarafından uydurulan bir ad vermezsek o hal yalnızlık hali midir?

Kuşkusuz yalnızlık ve tek başınalık arasında bir fark vardır. Yalnızlık kendini soyutlama sürecindeki en uç noktadır. Kendinizin ne kadar bilincindeyseniz o kadar soyutlanırsınız ve kendinin bilincinde olmak soyutlanma sürecidir. Ama tek başınalık soyutlanma değildir. Tek başınalık ancak yalnızlık son bulduğunda vardır. Tek başınalık bütün etkilerin; belleğin hem iç hem dış etkilerinin son bulduğu haldir ve zihin yalnızca o tek başınalık halindeyken bozulmazlığı bilebilir. Ama ona gelebilmek için yalnızlığın, kendi ve onun etkinliği olan bu soyutlanma sürecinin anlaşılması zorunludur. Böylece kendinin anlaşılması, soyutlanmaya ve bu nedenle de yalnızlığa son vermenin başlangıcıdır.

Madras, 3 Şubat 1952

Soran: Hiçbir ideali olmayan biri kendini nasıl doyurabilir?

Krishnamurti: Birçoğumuz peşinden koşsak da doyum diye bir şey var mıdır? Biliriz ki, kendimizi aileyle, çocukla, kardeşle, eşle, eşyayla, bir ülke ya da grupla özdeşleşmekle, bir idealin peşinde olmakla ya da 'ben'in sürekliliğini sağlama arzusuyla doyurmaya çalışırız. Doyumun farklı bilinç düzeylerinde farklı biçimleri vardır.

Doyum diye bir şey var mıdır? Doyuran şey nedir? Belirli bir özdeşleşme aracılığıyla olması istenen varlık nedir? Doyumu ne zaman düşünürsünüz? Doyumu ne zaman ararsınız?

Eğer söylediklerimi sözel bir düzeyde ele alıyorsanız, bırakın gidin, bu yalnızca zaman kaybıdır. Ama eğer derine inmek isterseniz, o zaman tetikte olun, söylediklerimin peşini bırakmayın, izleyin, çünkü bizim kalıplaşmış cümlelerin, sözcüklerin ve artık bıkıp usandığımız örneklerin dirimsiz yinelemelerine değil, zekaya gereksinimimiz vardır. Bizim gereksinim duyduğumuz yaratıcılıktır, zekayla bütünleşmiş yaratıcılık; bu, sizin zihin sürecini kendinizin doğrudan anlayarak araştırmanız gerektiği anlamına gelir. Öyleyse benim söylediklerimi dinlerken, onları doğrudan kendinizle bağdaştırın, söylediklerimi deneyimleyin. Bunları benim

sözcüklerim aracılığıyla değil, yalnızca yetkin olduğunuzda, kararlı olduğunuzda, kendi düşünüşünüzü, kendi duygularınızı gözlemlediğinizde deneyimleyebilirsiniz.

Arzu ne zaman doyurulur? Siz ne zaman bu olma, oluşma, doyurma arzusunun bilincindesiniz? Lütfen kendinizi seyredin. Siz ne zaman bunun bilincindesiniz? Onu engellediğinizde onun bilincinde değil misiniz? Olağanüstü bir yalnızlık, bitmez tükenmez bir hiçlik, hiçbir şey olmama duygusu hissettiğinizde, onun farkında değil misiniz? Siz, yalnızca bir boşluk, yalnızlık hissettiğinizde bu doyum arzusunun bilincindesiniz. Sayısız biçimde, cinsellikle, bir eşyayla ilişkiyle, ağaçlarla, farklı bilinç katmanlarındaki her şeyle doyumun peşinden koşuyorsunuz. Olma, özdeşleşme, doyma arzusu yalnızca 'ben'in (me) boş ve yalnız olduğunun bilincinde olmasıyla ortaya çıkar. Doyma arzusu yalnızlık dediğimiz şeyden kaçıştır. Öyleyse bizim sorunumuz nasıl doyacağımız ya da doyumun ne olduğu değildir, çünkü doymak diye bir şey yoktur. 'Ben' (me) asla doymaz; o her zaman boştur. Bir sonuç elde ettiğinizde birkaç duyuma sahip olabilirsiniz, ama duyumların yittiği an yeniden başladığınız noktada o boşluk halindesinizdir. Böylece daha önceki gibi yeniden aynı süreci izlemeye başlarsınız.

Öyleyse 'ben' (me) boşluğun yaratıcısıdır. 'Ben' (me) boş olandır; 'ben' (me) o sıradışı yalnızlığın farkında olduğumuz içe kapanma sürecidir. Böylece bunun farkında olarak, çeşitli özdeşleştirme biçimleri aracılığıyla kaçmaya çalışırız. Bu özdeşleştirmelere doyum deriz. Aslında doyum yoktur, çünkü 'ben' (me) asla doyamaz; içine kapanmak 'ben'in (me) doğasıdır.

Öyleyse bu boşluğun farkında olan zihin ne yapmalıdır? Sizin sorununuz da bu, öyle değil mi? Birçoğumuz için bu

boşluğun acısı olağanüstü güçlüdür. Bu acıdan kaçmak için her şeyi yaparız. Herhangi bir yanılsama yeterlidir ve bu, yanılsamanın kaynağıdır. Zihin yanılsama yaratacak güce sahiptir ve biz o içine kapanan boşluk halini anlamadıkça—ne isterseniz yapın, dilediğiniz doyumu arayın—her zaman hiçbir bütünlük tanımayan, bölen bir engel vardır.

Dolayısıyla bizim zorlandığımız bu boşluğun, bu yalnızlığın bilincinde olmaktır. Biz onunla hiç yüzleşmeyiz. Neye benzediğini, niteliklerinin neler olduğunu bilmeyiz, çünkü ondan her zaman kaçarız, geri çekiliriz, soyutlanırız, özdeşleşiriz. Asla onunla doğrudan, yüz yüze, ilişkiye girmeyiz. Biz gözlemleyen ve gözlemleneniz: Başka bir deyişle, zihin, 'ben' (I) o boşluğu gözlemler ve 'ben' (I), düşünen, böylelikle ya o boşluktan özgür olmayı ya da kaçmayı sürdürür.

Peki o boşluk, o yalnızlık gözlemleyenden farklı mıdır? Gözlemleyenin kendisi boş değil midir? Çünkü eğer gözlemleyen yalnızlık diye adlandırdığı hali tanımasaydı, hiçbir deneyim olmazdı. Gözlemleyen boştur; bunu değiştiremez, bu konuda hiçbir şey yapamaz, çünkü ne yaparsa yapsın gözlemlediği şey üzerinde oynamalar yapan bir gözlemleyene dönüşür, bu da yanlış bir ilişkidir.

Zihin boş olduğunu ve bunu değiştiremeyeceğini fark ettiğinde, gördüğünde, bunun farkında olduğunda, bizim dışarıdan farkında olduğumuz o yalnızlığın farklı bir anlamı olur. Şimdiye dek, biz yalnızlığı gözlemleyen olarak ele almıştık. Şimdi, gözlemleyenin kendisi boştur, tektir ve yalnızdır. Bununla ilgili bir şey yapabilir mi? Kuşkusuz yapamaz. Dolayısıyla onunla olan ilişkisi gözlemleyenin ilişkisinden tamamıyla farklıdır. O tek başınadır. O "Ben boşum"un sözcüklere dökülmediği bir haldedir. Onu sözcüklere döktüğü ya da dışa vurduğu anda ondan farklıdır. Öy-

leyse sözcüklere dökme sona erdiğinde, deneyimleyen yalnızlığı deneyimleyerek sona erdiğinde, kaçmayı bıraktığında artık tamamıyla yalnızdır. Onun ilişkisi kendi içinde yalnızlıktır; yalnızlık onun kendisidir ve bunu bütünüyle, tam anlamıyla kavradığı zaman elbette o boşluk, o yalnızlık sona erer.

Yalnızlık, tek başınalıktan tamamıyla farklıdır. Tek başına olabilmek için kesinlikle yalnızlık sürecinden geçilmelidir. Yalnızlık tek başınalıkla karşılaştırılamaz. Yalnızlığı bilen tek başına olanı bilemez. Siz o tek başınalık halinde misiniz? Bizim zihinlerimiz tek başına olmak üzere bütünleşmiş değildir. Zihin süreci ayırıcıdır. Ayırıcı olan yalnızlığı bilir.

Ama tek başınalık ayırıcı değildir. Tek başınalık, 'çok' olmayan, 'çok'tan etkilenmeyen, 'çok'un sonucu olmayan, zihin gibi bir araya getirilmiş olmayan—zihin 'çok'tan oluşur—bir şeydir. Zihin tek başına olan bir varlık değildir; yüzyıllar boyunca birleştirilmiş, bir araya getirilmiş, oluşturulmuştur. Zihin asla tek başına olamaz. Zihin asla tek başınalığı bilemez. Ama eğer yalnızlık sürecinden geçerken onun farkındaysanız, tek başınalık oluşur. Ancak o zaman ölçülemez olan şey ortaya çıkar.

Ne yazık ki, birçoğumuz bağımlılığın peşindeyiz. Eşler, arkadaşlar istiyoruz; bir ayrılık halinde, çatışma yaratan bir halde yaşamayı istiyoruz. Tek başına olan asla çatışma halinde olamaz, ama zihin bunu asla algılayamaz, anlayamaz; zihin yalnızca yalnızlığı bilebilir.

S: Siz hakikatin yalnızca kişi tek başına olduğu ve üzüntüyü sevdiği zaman ortaya çıkabileceğini söylediniz. Bu pek açık değil. Lütfen yalnız olmak ve sıkıntıyı sevmekle ne demek istediğinizi açıklayabilir misiniz?

K: Birçoğumuz herhangi bir şeyle ilişkide değiliz. Arkadaşlarımızla, eşlerimizle, çocuklarımızla doğrudan ilişkide değiliz. Hiçbir şeyle doğrudan ilişkide değiliz. Her zaman zihinsel, imgesel ve edimsel engeller var. Açıkça görülüyor ki, bu ayırıcılık sıkıntının nedenidir. "Evet, bunu okumuştuk, bunu sözel olarak biliyoruz," demeyin. Eğer bunu doğrudan deneyimleyebilirseniz, sıkıntının herhangi bir zihinsel süreçle son bulamayacağını görürsünüz. Zihinsel bir süreç olan sıkıntıyı açıklayabilirsiniz, ama onu örtbas etseniz bile sıkıntı oradadır.

Öyleyse, sıkıntıyı anlamak için onu kesinlikle sevmelisiniz. Başka bir deyişle, onunla doğrudan ilişki içinde olmalısınız. Eğer herhangi bir şeyi—komşunuzu, kanınızı ya da herhangi bir ilişkiyi—anlamak istiyorsanız, ona yakın olmalısınız. Ona herhangi bir yadsıma, önyargı, kınama ya da tiksinti olmaksızın yaklaşmalısınız; ona bakmalısınız. Eğer sizi anlayacaksam, sizinle ilgili hiçbir önyargımın olmaması gerekir. Size sınırlar olmadan, önyargılarımın ve koşullanmalarımın perdesi olmadan bakabilmeliyim. Sizinle ilişkide olmalıyım, başka bir deyişle sizi sevmeliyim. Aynı biçimde, eğer sıkıntıyı anlayacaksam, onu sevmeliyim, onunla ilişkide olmalıyım. Hepsi söze dökme süreci olan açıklamalar, kuramlar, umutlar, ertelemeler aracılığıyla sıkıntıdan kaçtığım için sıkıntıyı sevemem. Dolayısıyla sözcükler benim sıkıntıyla ilişkide olmamı engeller. Sözcükler—her şeye rağmen sözcükler, zihinsel süreçler olan açıklama sözcükleri, akla uydurmalar—benim sıkıntıyla doğrudan ilişkide olmamı engeller. Sıkıntıyı yalnızca onunla ilişkide olduğum zaman anlayabilirim.

Bir sonraki adım şudur: Ben, sıkıntıyı gözlemleyen, sıkıntıdan farklı mıyım? Ben, düşünen, deneyimleyen, sıkıntıdan farklı mıyım? Ben onunla ilgili bir şey yapmak için, ondan

sakınmak için, onu yenmek için, ondan kaçmak için sıkıntıyı dışlamışım. Ben sıkıntı dediğim şeyden farklı mıyım? Kuşkusuz farklı değilim. Öyleyse ben sıkıntıyım—sıkıntı var ve ben ondan farklı değilim, ben sıkıntıyım. Ancak o zaman sıkıntıyı sona erdirmenin olasılığı vardır.

Ben sıkıntıyı gözlemleyen biri olduğum sürece, sıkıntıya son vermenin yolu yoktur. Ama sıkıntının 'ben' (me) olduğunu, gözlemleyenin kendisinin sıkıntı olduğunu kavradığımızda, zihin kendisinin sıkıntı olduğunu—sıkıntıyı gözlemlerken, sıkıntıyı hissederken değil—kendisinin sıkıntının yaratıcısı ve hissedeni olduğunu kavradığında, sıkıntı sona erer. Bu, deneyimlenmesi, farkına varılması olağanüstü güç bir şeydir, çünkü yüzyıllar boyunca biz bu şeyi böldük. Bu, geleneksel bir düşünme biçimi değil, çok uyanık, dikkatli, zeki bir farkındalık gerektirir. O zeki, bütünleşmiş hal tek başınalıktır. Gözlemleyen, gözlemlenen olduğunda bu bütünleşmiş haldir ve bu tek başınalıkta, bu tamamıyla tek başına, dolu olma halinde, zihin hiçbir şeyin peşinde değilken, körü körüne araştırmıyorken, ne ödül peşindeyken ne de cezadan sakınıyorken, zihin gerçekten dinginken, ancak o zaman zihin tarafından ölçülemeyen şey açığa çıkar.

Yalnızlık:
Yaşamak Üzerine Yorumlar'dan, *Birinci Dizi*

Oğlu yakın zamanda ölmüştü, ne yapacağını hiç bilmediğini söylüyordu. Elinde çok zamanı vardı; öyle sıkkın, öyle bitkin ve üzgündü ki, neredeyse ölmeye hazırdı. Oğlunu binbir özenle ve zeki bir çocuk olarak yetiştirmiş, onu en iyi okullardan birine ve üniversiteye göndermişti. Gereksinim duyduğu her şeye sahip olmasına rağmen onu hiç şımartmamıştı. Bütün inancını, umudunu ve sevgisini oğluna vermişti; çünkü bunlan verecek başka kimsesi yoktu, kocasıyla yıllar önce ayrılmışlardı. Oğlunun yanlış teşhis ve tedavi sonucunda öldüğünü söyledi—ama yüzünde bir gülümsemeyle doktorların ameliyatı 'başarılı' olarak nitelendirdiklerini ekledi. Şimdi yalnız kalmıştı ve yaşam ona oldukça boş ve anlamsız geliyordu. Oğlu öldüğünde göz pınarları kuruyana dek ağlamıştı; geriye kalan, yalnızca boğuk ve yorucu bir boşluktu. Oğlu ve kendisi için pek çok planı vardı, oysa şimdi, kendisini tamamıyla kaybetmişti.

Meltem denizden esiyordu, serin ve tazeydi, ağacın altı sessizdi. Dağların üstündeki renkler canlıydı ve alakargalar çok gevezeydiler. Yavrusunun izlediği bir inek çevrede dolanıyordu, bir sincap çılgınca bağırarak ağaca atladı, bir dala oturdu, kızgın sesler çıkarmaya başladı ve orada kuyru-

ğunu bir aşağı bir yukarı sallayarak uzun bir süre kızgınlığını sürdürdü. Işıl ışıl parlayan gözleri ve keskin pençeleri vardı. Bir kertenkele ısınmak için dışarı çıktı ve bir sinek yakaladı. Ağaç tepeleri usul usul sallanıyordu, ölü bir ağaç gökyüzüne doğru dimdik ve görkemli yükseliyordu. Güneşin ışıklarıyla ağaran bu ağacın hemen yanında, koyu ve yavaş yavaş çürümeye yüz tutmuş bir başka ölü ağaç vardı. Uzaktaki dağlarda birkaç bulut dinleniyordu.

Ne garip ve ürkütücü bir şey şu yalnızlık! Asla onun çok yakınına gitmemize izin vermiyoruz; ve eğer şans eseri ona yaklaşırsak, hemen oradan uzaklaşıyoruz. Yalnızlıktan kaçmak, onu örtbas etmek için her şeyi yapıyoruz. Bilinçli ya da bilinçsiz endişemiz ondan sakınmak ya da onu yenmek gibi görünüyor. Yalnızlıktan sakınmak ya da onu yenmek aynı ölçüde boşunadır; bastırılmış ya da göz ardı edilmiş olsa da acı, sorun yine de oradadır. Kendinizi kalabalığın içine atabilirsiniz, ama yine de yapayalnızsınızdır; çok hareketli biri olabilirsiniz, ama yalnızlık sessizce içinize sokulur; kitabı elinizden bıraktığınız anda yalnızlık oradadır. Eğlence ve içki yalnızlığınızı bastıramaz; bir süreliğine ondan sıyrılabilirsiniz, ama kahkahalar ve alkolün etkileri son bulduğunda yalnızlık geri gelir. Hırslı ve başarılı olabilirsiniz, çok bilgili olabilirsiniz, tapınabilirsiniz ve kendinizi saçma sapan ritüellerde unutabilirsiniz, ama ne yaparsanız yapın, yalnızlık acısı sürer. Siz yalnızca oğlunuz için, Tanrı için, yeteneğinizi ifade etmek için var olabilirsiniz; ama yalnızlık sizi tıpkı karanlık gibi kuşatır. Yalnızlığı sevebilir ya da ondan nefret edebilirsiniz, yaradılışınıza ya da psişik gereksinimlerinize göre ondan kaçabilirsiniz; ama yalnızlık oradadır, yalnızca yeniden yaklaşmak için geri çekilir, bekler ve izler.

Yalnızlık tam soyutlanmanın farkındalığıdır; etkinliklerimiz

bizi içe kapanmaya yönlendirmiyor mu? Düşüncelerimiz ve duygularımız geniş olsalar da, dışlayıcı ve bölücü değiller mi? Biz ilişkilerimizde, haklarımızda ve sahiplenmelerimizde üstünlük arayarak bir direnç yaratmıyor muyuz? Biz işe 'senin' ve 'benim' gözüyle bakmıyor muyuz? Toplumla, ülkeyle ya da azınlıkla özdeşleşmiyor muyuz? Bizim bütün eğilimimiz kendimizi soyutlamak, bölmek ve ayırmak değil mi? Hangi düzeyde olursa olsun, 'kendi'nin en önemli etkinliği soyutlanmadır ve yalnızlık, etkinliği olmayan 'kendi'nin bilincidir. Etkinlik, ister fiziksel isterse psişik olsun, kendini genişletme aracı haline gelir; hiçbir etkinlik olmadığı zaman, kendinin boşluğunun farkındalığı vardır. Bizim doldurmaya çalıştığımız bu boşluktur, ister soylu isterse bayağı bir biçimde olsun, biz bu boşluğu doldurmak için bütün yaşamımızı harcarız. Bu boşluğu soylu bir biçimde doldurmanın hiçbir toplumsal zararı yokmuş gibi görünebilir; ama yanılsama sayısız sefalet ve yıkım yaratır. Bu boşluğu doldurma—yine aynı anlama gelen ondan kaçma—arzusu ne yüceltilebilir ne de bastırılabilir; çünkü bastıracak ya da yüceltecek olan varlık kimdir? O varlık da başka bir arzu biçimi değil midir? Arzunun özneleri değişebilir, ama bütün arzular aynı değil midir? Arzunuzun öznesi içkiden ideale kadar değişebilir, ama arzulama süreci anlaşılmadıkça yanılsama kaçınılmazdır.

Arzudan ayrı hiçbir varlık yoktur; yalnızca arzu vardır, arzulayan yoktur. Arzu farklı zamanlarda, çıkarlarına bağlı olarak farklı maskeler takar. Bu değişen çıkarların anısı yeni çıkarlarla karşılaşır ve çatışma ortaya çıkar, böylece kendisini arzudan ayrı ve uzak bir varlık olarak tanımlayan seçici oluşur. Ama varlık kendi niteliklerinden farklı değildir. Boşluktan, eksiklikten, yalnızlıktan kaçmaya ya da bunları doldurmaya çalışan varlık, sakındığı şeyden farklı değildir, sakındığı şey kendisidir. Kendisinden kaçamaz, yapabilece-

ği tek şey kendisini anlamaktır. O kendi yalnızlığıdır, kendi boşluğudur; bunları kendisinden ayrı bir şey olarak düşündüğü sürece, yanılsamada ve sonsuz bir çatışmanın içinde olacaktır. Yalnızca kendisinin kendi yalnızlığı olduğunu doğrudan deneyimlediğinde korkudan özgür olabilir. Korku yalnızca bir fikirle ilişkide var olur ve fikir belleğin düşünce olarak yanıtıdır. Düşünce deneyimin sonucudur ve boşluk üzerine düşünüp taşınsa da, onunla ilgili duyumları olsa da, boşluğu doğrudan bilemez. *Yalnızlık* sözcüğü, bütün acı ve korku anılarıyla, onun yeniden deneyimlenmesini engeller. Sözcük bellektir ve artık sözcüğün hiçbir önemi kalmadığında, deneyimleyen ve deneyimlenen arasındaki ilişki tamamıyla farklıdır; o zaman ilişki bir sözcük, bellek aracılığıyla değil doğrudandır, o zaman deneyimleyen deneyimdir; bu da korkudan özgür olmayı birlikte getirir.

Sevgi ve boşluk birlikte var olamazlar; yalnızlık duygusu olduğunda sevgi yoktur. Siz boşluğu *sevgi* sözcüğünün altına gizleyebilirsiniz, ama sevginizin öznesi artık orada olmadığında ya da sevginize karşılık vermediğinde, boşluğun farkına varırsınız, düş kırıklığına uğrarsınız. Biz *sevgi* sözcüğünü kendimizden, kendi yetersizliğimizden kaçmak için bir araç olarak kullanırız. Sevdiğimize sımsıkı sarılırız, onu kıskanırız, olmadığında onu özleriz ve öldüğünde tamamıyla kaybolurluz; sonra başka bir biçimde rahatlığın peşine düşeriz, birtakım şeylere inanır, bir şeyin yerine bir başka şey koyarız. Bütün bunlar sevgi midir? Sevgi bir fikir, bir birlikteliğin sonucu değildir; sevgi kendi perişanlığımızdan kaçmak için kullanılacak bir şey değildir, böyle yaptığımız zaman çözümü olmayan sorunlar oluştururuz. Sevgi bir soyutlama değildir, ama sevginin gerçekliği ancak fikir, zihin en büyük etken olmadığı zaman deneyimlenebilir.

Profesör Maurice Wilkins ile Tartışma, Brockwood Park, 12 Şubat 1982

*Maurice Wilkins**: Bana görünen o ki, düşünce yaratıcı ilişkinin bir bölümüdür, ama bütünde yalnızca bir parçadır.

Krishnamurti: Evet, ama düşünce sevgi midir?

MW: Hayır, değildir. Ama ben biraz da düşüncenin bir biçimde sevgiye karışıp karışmadığını merak ediyorum. Demek istediğim, bir noktaya kadar sevgi düşünceye bağlıdır.

K: Hayır, sevginin düşünce olduğundan kuşkuluyum.

MW: Hayır, sevgi kesinlikle düşünce değildir.

K: Öyleyse, bir başkasını düşünce olmaksızın sevmek olanaklı mıdır? Birisini sevmek, hiçbir düşüncenin olmaması anlamına gelir; bu tamamıyla farklı bir ilişki, farklı bir davranış ortaya çıkarır.

MW: Evet, ben bir sevgi ilişkisinde büyük ölçüde düşünce olabileceği kanısındayım, ama düşünce ön planda değildir.

K: Hayır, sevgi olduğunda düşünce kullanılabilir, ama tersi olamaz.

MW: Evet, tersi değil. Burada temel sorun tersi olmaya eğilimli olmasıdır. Bizler programlarımızla işletilen bilgisayarlar gibiyiz. Bir an için düşüncenin ilişkide son bulmasıyla ilgili söylediklerinizi dönüştürmeye çalışıyor ve orada düşünce olmadan ne tür bir ilişki olduğunu merak ediyordum.

K: Şimdi, yalnızca düşünce olmadan nelerin yer aldığını bir görelim. Erkek kardeşimle ya da karımla bir ilişkim vardır, ama bu ilişki düşünce üzerine değil, temelden, derinden sevgi üzerine kurulu değildir. Sevgide, o garip duyguda neden düşünmeliyim ki? Sevgi kapsamlıdır, ama ne zaman ki düşünce gelir, o zaman sevgi bölücüdür ve bu, sevginin niteliğini, güzelliğini yok eder.

MW: Peki sevgi kapsamlı mıdır? Kapsamlı olmasından çok, sevgi her yanı kaplayan bir şey değil midir, çünkü kuşkusuz sevgi düşünce olmadan kendini yeterince ifade edemez.

K: Bütünü açısından sevgi kapsamlıdır. Demek istediğim, sevgi nefretin karşıtı değildir.

MW: Hayır.

K: Öyleyse, kendi içinde ikilik duygusu yoktur.

MW: Sanırım sevgi daha çok bir ilişki ve onun her yanını kaplayan bir varlık niteliğidir.

K: Evet, öyle. Sevginin içine düşünce girdiğinde, onun yaptığı ya da benim yaptığım her şeyi, bütün sıkıntıları, sessizce sokulan bütün endişeleri anımsarım. Bizim en zorlandığımız şeylerden biri de sevginin bir sahiplenme, bağlılık, kıskançlık olmadığını anlayamamış ya da hissedememiş olmamızdır.

MW: Sevgi daha çok birliğin farkındalığı değil midir?

K: Eğer sevginin farkındalığı olmadığını söylerseniz, o sevgidir. Bu, sevginin hepimizin bir olduğunun farkında olması değildir. Sevgi parfüm gibidir. Parfümü dikkatle inceleyemezsiniz ya da çözümleyemezsiniz. Olağanüstü bir parfümdür; çözümlediğiniz an onu yok edersiniz.

MW: Evet, eğer onun bir parfüm olduğunu söylerseniz, sevgi bir tür nitelik olur. Ama o zaman nitelik bu birlik duygusuyla bağdaştırılır, öyle değil mi?

K: Ama siz ona bir anlam veriyorsunuz.

MW: Ben sevgi çerçevesinde konuşuyorum. Onu hareketsizleştirmeye çalışmıyorum. Ama bu birliğin farkındalığı olmaksızın sevgi olabilir mi?

K: Bu ondan çok daha öte.

MW: Peki, çok daha öte olsun. Ama o birlik duygusu yoksa, sevgi var olabilir mi?

K: Bir dakika. Şimdi, ben hem bir Katolik olduğumu, hem de sevdiğimi, şefkatimin olduğunu söyleyebilir miyim? Bu derinden kök salmış inanç, fikir, önyargı olduğu zaman şefkat, sevgi olabilir mi? Sevgi özgürlükle var olmalıdır. Her istediğimi yapma özgürlüğüyle değil—bu saçmalıktır; seçme özgürlüğü vb., bunların bizim konuştuklarımız içinde hiçbir değeri yoktur—ama sevmek için tamamıyla özgürlüğün olması zorunludur.

MW: Evet, ama Katoliğin de oldukça çok sevgisi olabilir, ama belirli durumlarda ona sınırlar getirir.

K: Evet, elbette.

MW: Ama bu tıpkı yalnızca bir parçası bozuk olan bir yumurtanın olup olamayacağını sormaya benzer. Bu birlik duygusu bütün her şeyin bir parçasıdır, öyle değil mi?

K: Eğer sevgimiz varsa, birlik de vardır.

MW: Evet, tamam, kaçınılmaz olarak vardır. Sizin birlik duygusuna sahip olmanın sevgiyi yüceltmeyeceği fikrinize katılıyorum.

K: Görüyorsunuz, bütün dinler ve dindar zihinli insanlar sevgiyi ve dindarlığı her zaman belirli bir nesneye ya da belirli bir fikre, simgeye bağlamışlardır; bu hiçbir engeli olmayan sevgi değildir. İşte temel nokta budur. 'Kendi' olduğunda sevgi var olabilir mi? Elbette olamaz.

MW: Ama eğer siz 'kendi'nin sabit bir imge olduğunu söylerseniz, sevgi sabit olan hiçbir şeyle var olamaz, çünkü sevginin sınırları yoktur.

K: Haklısınız.

MW: Ama bana öyle görünüyor ki, hiçbir sınır duygusu olmayan iki zihin arasındaki diyalog ve hareket ilişkisinde— ve ille de zamanın dışında, çünkü zaman sınır koymaktır— yeni bir şey ortaya çıkabilir.

K: Peki, ama iki zihin hiç kesişebilir mi? İki zihin asla kesişmeyen birbirine paralel iki tren rayı gibi midir? İnsan ilişkilerimiz, karı-koca ilişkilerimiz, vb. her zaman paralel midir, her birimiz kendi çizgisini izler ve asla gerçekten bir diğerine ya da bir nesneye karşı sevgi duymaz mı?

MW: Aslında, uygulamada her zaman bir ayırım derecesi vardır.

K: Evet, benim de bütün söylediğim bu.

MW: Eğer ilişki farklı bir düzeyde olabilirse, o zaman uzayda bölünmüş çizgiler olmaz.

K: Elbette, ama o düzeye gelmek neredeyse olanaksız gibi görünüyor. Ben karıma bağlıyımdır, ona onu sevdiğimi söylerim ve o da bana bağlıdır. Bu sevgi midir? Ben karıma sahibimdir, o bana sahiptir ya da o sahiplenilmekten hoşlanır. Birbirimize "Seni seviyorum," deriz ve bu bize yetiyor gibi görünür. Ben bunun sevgi olup olmadığını sorguluyorum.

MW: İşte bu insanların bir süre kendilerini rahat hissetmelerini sağlar.

K: Peki rahatlık sevgi midir?

MW: Rahatlık sınırlıdır, eşlerden biri öldüğünde diğeri perişan olur.

K: Evet, yalnızlıkla, gözyaşıyla, acı çekerek. Bu konuyu gerçekten tartışmalıyız. Dini para olan bir adam tanırdım. Çok parası vardı ve ölmek üzereyken sahip olduğu her şeye bakmak istedi. Sahiplendiği şeyler kendisiydi, dıştan sahiplendiklerini terk ediyordu ama dıştan sahiplendikleri de adamın kendisiydi. Korkmuştu, bir sona gelme halinden değil, sahiplendiklerini kaybetmekten korkuyordu. Anlıyor musunuz? Kendini kaybetmekten ve yeni bir şey bulmaktan değil, onları kaybetmekten korkuyordu.

MW: Ölümle ilgili bir soru sorabilir miyim? Ölmek üzere

olan ve ölmeden önce tanıdığı herkesi, bütün dostlarını görmeyi isteyen birinin durumu nedir; bu ilişkilere bağlılık mıdır?

K: Evet, bağlılıktır. Adam ölmek üzeredir ve ölüm oldukça yalnız, herkese açık olmayan bir olaydır, harekettir. Ben o halde karımı, çocuklarımı, torunlarımı görmek isterim, çünkü öleceğimi ve onları kaybedeceğimi bilirim. Bu korkunç bir şeydir. Bir önceki gün ölen birisini gördüm. Bayım, hiçbir zaman öyle korku, sona ermenin öyle mutlak korkusunu görmemiştim. Adam dedi ki: "Ailemden, paramdan, yapmış olduğum şeylerden ayrılmaktan korkuyorum. Bu benim ailem. Onları seviyorum ve onları kaybetmekten inanılmaz korkuyorum."

MW: Ama sanıyorum adam bütün arkadaşlarını ve ailesini görmeyi...

K: "Güle güle yaşlı kurt, öteki tarafta görüşürüz!" desinler diye istemiş olabilir. Bu da başka bir konu.

MW: Olabilir.

K: Ailesine "Gelecek yıl, Ocak'ta, şu günde öleceğim," diyen bir adam tanırdım. Adam o tarihte bütün arkadaşlarını ve ailesini davet etti, "Ben bugün ölüyorum," dedi ve vasiyette bulundu. "Lütfen beni bırakın." Herkes odayı terk etti ve adam öldü!

MW: Evet, eğer bütün bu insanlarla olan ilişkisi adam için önemliyse ve ölecekse sevdiklerini son kez görmeyi isteyebilir ve şimdi her şey bitmiştir. "Ben bittim, ben ölüyorum." Bu bağlılık değildir.

K: Hayır, elbette değildi. Bağlılığın sonuçları acı verici, en-

dişelendiricidir; kaybetmenin belirli bir ıstırabı vardır.

MW: Sürekli güvensizlik, korku.

K: Güvensizlik ve geride kalan her şey bunu izler ve ben buna sevgi derim. Karımı sevdiğimi söylerim, ama derinlerde bu bağlılığın bütün sancısını bilirim, yine de gitmesine izin vermem.

MW: Ama yine de karınız siz öldüğünüzde üzüleceği için sıkıntı duyarsınız.

K: Evet, bu da oyunun, olayın tamamının bir parçasıdır. Karım çok kısa bir zaman sonra bunun üstesinden gelir, bir başkasıyla evlenir ve oyunu sürdürür.

MW: Evet, öyle olacağı umulabilir, ama başkalarının üzüntülerinden endişelenilip korkulabilir de.

K: Evet.

MW: Tahminen birinin kendi ölümünü kabullenmesi onların üzüntülerini de azaltacaktır.

K: Hayır. Üzüntü korkuyla bağıntılı mıdır? Ben ölümden korkarım; kariyerimi sona erdirmekten korkarım; hem fiziksel hem de içten biriktirdiğim her şey sona erer. Böylece korku, yeniden doğuşu, vb. bütün o şeyleri uydurur. Ben ölüm korkusundan gerçekten özgür olabilir miyim? Başka bir deyişle: Ölümle yaşayabilir miyim? İntihar etmeden, her şeyin, bağlılıklarımın son bulacağı korkusu içinde onunla yaşarım. Eğer karıma "Sana olan bütün bağlılığımı yitirdim," deseydim, acaba karım buna dayanabilir miydi? Bu acı olurdu. Ben oraya düşünceyle yerleştirilmiş olan bütün bilinç

içeriğini sorguluyorum. Düşünce bizim yaşamlarımıza egemendir ve ben kendime düşüncenin hiçbir yere karışmadan yalnızca kendi yerinin olup olamayacağını sorarım. Bir arkadaşımla, kanmla ya da kız arkadaşımla olan ilişkimde neden düşünceye sahip olmalıyım? Neden bunun hakkında düşünmeliyim? Birisi "Seni düşünüyorum," dediğinde bu bana çok aptalca geliyor.

MW: Elbette, bazı günlük nedenlerden dolayı başkalarını düşünmeye sık sık gereksinim duyulur.

K: Bu farklı bir konudur. Ama ben diyorum ki, sevgi varken neden düşünce var olsun? İlişkideki düşünce yıkıcıdır. Düşünce bağlılıktır, sahiplenmedir, rahatlamak için, güvenlik için birbirine sımsıkı sarılmaktır; bunların hiçbiri sevgi değildir.

MW: Hayır, ama sizin dediğiniz gibi sevgi düşünceyi kullanabilir, ilişkide sizin düşünceli olmak dediğiniz şey söz konusudur.

K: Bu farklı bir konudur. Bakın, eğer ben karıma ya da kocama ya da bir eşya parçasına bağlıysam, ben o bağlılıkla severim ve bunun sonuçları hesap edilemeyecek kadar zararlıdır. Ben kanmı bağlılık olmaksızın sevebilir miyim? Birini ondan hiçbir şey istemeden sevmek ne olağanüstü bir şeydir.

MW: Büyük özgürlüktür bu.

K: Evet, öyleyse sevgi özgürlüktür.

MW: Ama, siz karı koca arasında sevgi varsa ve eğer onlardan birisi ölürse diğerinin üzülmeyeceğini söylüyor gibisi-

niz. Belki de bu doğru olabilir.

K: Sanırım bu doğru.

MW: Üzüntüyü aşacaksınız.

K: Üzüntü düşüncedir, üzüntü bir duygudur, üzüntü bir şoktur, bir kayıp duygusudur, birini kaybetme duygusudur ve birdenbire kendinizi terk edilmiş ve yalnız hissetmektir.

MW: Evet. Deyim yerindeyse siz yalnızlık halinin doğaya aykırı olduğunu söylüyorsunuz.

K: Eğer sona ermenin doğasını—bir şeyi tamamıyla sona erdirmeyi; hırsımı, üzüntüyü, korkuyu, arzunun karmaşıklığını sona erdirmeyi—anlayabilirsem... Sona erdirmek ölümdür. Psişik olarak biriktirdiğiniz her şeyi sona erdirmek için her gün ölmek gereklidir.

MW: Herkes ölümün özgürlük olduğuna katılır.

K: Ölüm gerçek özgürlüktür.

MW: Bunu anlamanın hiçbir zorluğu yok. Siz herkesin yaşamına o en ileri özgürlüğü aktarmak istediğinizi söylemek istiyorsunuz.

K: Evet, bayım. Tersi durumda biz köleyiz, seçimin kölesiyiz, her şeyin kölesiyiz.

MW: Zamanın efendisi değiliz, ama zamanın kölesiyiz.

K: Evet, zamanın kölesiyiz.

* Profesör Maurice Wilkins, Londra Üniversitesi; biyoloji alanında Nobel Ödülü sahibi.

New York, 24 Nisan 1971
Zekanın Uyanışı'*ndan*

Biz ilişkilerimize şimdi, her gün oldukları gibi bakmalıyız; ve bunu gözlemleyerek o gerçekliğe nasıl bir değişiklik getireceğimizi keşfetmeliyiz. Öyleyse biz olanı tanımlıyoruz. Herkes kendi dünyasında, kendi hırs, açgözlülük, korku, başarılı olma tutkusuyla dolu dünyasında yaşar. Eğer evliysem, sorumluluklarım vardır, çocuklarım vardır; işyerime ya da çalıştığım yere giderim; karı ve koca, kadın ve erkek yatakta buluşur. Bu bizim sevgi dediğimiz şeydir: ayrı yaşamlar sürmek, soyutlanmak, çevremize direnç duvarları örmek, ben merkezli tutumlar izlemek. Herkes psişik olarak güvenlik arar; herkes bir diğerine rahatlık, haz, dostluk için bağımlıdır. Herkes derinden yalnız olduğu için sevilmeyi, mutlu edilmeyi ister, herkes bir başkasına egemen olmayı ister. Eğer gözlemlerseniz, bunu kendinizde de görebilirsiniz. Herhangi bir ilişki biçimi var mıdır? İki insan arasında hiçbir ilişki yoktur; çocuklarınız olabilir, bir eviniz olabilir, ama bunlar ilişkide değildir. Ortak bir planları varsa, o plan onları bir arada tutar, ancak bu ilişki değildir.

Bunlann hepsini kavrayan biri, iki insan arasında ilişki yoksa, toplumun dış yapısında, dışandan görülen kirlilik anlamında değil, içsel anlamda kirliliğin, yozlaşmanın başladığını görür. İnsanlann aslında birbiriyle ilişkisi yoktur—sizin de olmadığı gibi. Bir başkasının elini tutabilirsiniz, birbiri-

nizi öpebilirsiniz, sevişebilirsiniz, ama aslında yakından gözlemlediğinizde burada hiçbir ilişki var mıdır? İlişkili olmak; başkasına bağımlı olmak, kendi yalnızlığınızdan bir başkası aracılığıyla kaçmak, bir rahatlık, bir dostluk bulmaya çalışmak anlamına gelmez. Bir başkası aracılığıyla rahatlığın peşinde koştuğunuzda, bağımlı olduğunuzda, vb. herhangi bir ilişki biçimi olabilir mi? O zaman birbirinizi kullanıyor olmaz mısınız?

Alay etmiyoruz, olanı gözlemliyoruz; bu alay değildir. Bir başkasıyla ilişkili olmanın aslında ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak için önce bu yalnızlık sorununun anlaşılması gerekir, çünkü birçoğumuz korkunç ölçüde yalnızız; yaşlandıkça daha da yalnız oluyoruz, özellikle de bu ülkede. Yaşlıların nasıl olduğunu fark ettiniz mi? Onların kaçışlarını, eğlencelerini fark ettiniz mi? Bütün yaşamları boyunca çalışmışlardır ve bir eğlence biçimine kaçmak isterler.

Bunu görerek, acaba bir başkasını psişik, duygusal olarak kullanmayacağımız, bir başkasına bağımlı olmayacağımız, bir başkasını kendi işkencelerimizden, çaresizliklerimizden, yalnızlığımızdan kaçmak için bir araç olarak kullanmayacağımız bir yaşam biçimi bulabilir miyiz?

Bunu anlamak, yalnız olmanın ne demek olduğunu anlamaktır. Siz hiç yalnız oldunuz mu? Bunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Bir başkasıyla hiçbir ilişkinizin olmamasının, tamamıyla soyutlanmış olmanızın ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Bu yalnızlık duygusu bütün ağırlığıyla üstünüze çöktüğünde, ailenizle, kalabalıkta, işyerinde olabilirsiniz. Bunu tamamıyla çözene dek ilişkiniz bir kaçış aracı olacaktır ve bu nedenle bir yozlaşmaya, sefalete yol açacaktır. Bu yalnızlık, bu tamamıyla soyutlanma duygusu nasıl anlaşılır? Onu anlamak için öncelikle kendi yaşamımı-

za bakmalıyız. Her hareketiniz ben merkezli bir hareket değil midir? Çok iyiliksever, cömert olabilirsiniz, hiçbir dürtü olmaksızın bir şey yapabilirsiniz—bunlar seyrek durumlardır. Bu çaresizlik ondan kaçarak değil, ancak onu gözlemleyerek çözülebilir.

Böylece kendimizi gözlem sırasında hiçbir çatışma olmadan nasıl gözlemleyebileceğimiz sorusuna yeniden geri döndük. Çatışma bir yozlaşma, bir enerji kaybı olduğundan, doğduğumuz andan ölene dek yaşamımızın savaşıdır. Bir tek çatışma anı olmaksızın yaşamak olanaklı mıdır? Bunu yapmak, bunu kendimiz için ortaya çıkarmak için bütün hareketlerimizi nasıl gözlemleyeceğimizi öğrenmeliyiz. Doğru gözlem ancak gözlemleyen olmadığında ve yalnızca gözlem olduğunda vardır.

Hiç bir ilişki olmadığında sevgi olabilir mi? Biz sevgi hakkında konuşuruz ve bizim bildiğimiz sevgi cinsellik ve hazla bağıntılıdır. Bazılarınız "Hayır"der, hayır dediğinizde hırssız biri olmalısınız, o zaman "sen", "ben", "onlar" gibi hiçbir yanşmanın, ayrımın olmaması gerekir. Hiçbir ulus ayrımı ya da bir inançtan, bilgiden kaynaklanan bir ayrımın olmaması gerekir. Ancak o zaman sevdiğinizi söyleyebilirsiniz. Ama birçoğu için sevgi, cinselliğe, hazza ve bunlarla gelen bütün sancılara—kıskançlık, düşmanlık—bağıntılıdır, bilirsiniz işte kadın ve erkek arasında olan şeylerdir bunlar. O ilişki doğru, gerçek, derin, tamamıyla uyumlu olmadığında, dünyada nasıl barış olabilir? Savaşlar nasıl son bulabilir?

Öyleyse ilişki yaşamda en çok—ya da oldukça çok—önemli olan şeydir. Bu, sevginin ne anlama geldiğinin anlaşılması gerektiği anlamına gelir. Elbette, onunla garip bir biçimde, istenmeden karşılaşılır. Kendiniz için sevginin ne olmadığını anlarsanız, sevginin ne olduğunu bilirsiniz. Kuramsal

olarak, sözel olarak değil de, aslında onun ne olmadığını kavradığınız zaman sevginin ne olduğunu anlayabilirsiniz. Yarışmacı, hırslı, çekişen, karşılaştıran, öykünen bir zihnin sevebilmesi olanaklı değildir.

Öyleyse, siz bu dünyada yaşarken tamamıyla hırssız, asla kendinizi bir başkasıyla karşılaştırmadan yaşayabilir misiniz? Çünkü karşılaştırdığınız anda, çatışma, kin vardır; elde etme, diğerinin önüne geçme arzusu vardır.

Kendisini donuk ve körelmiş hale getiren incinmeleri ve sövülmeleri anımsayan bir zihin ve bir kalp, sevginin ne olduğunu bilebilir mi? Sevgi haz mıdır? Yine de sevgi bizim bilinçli ya da bilinçsizce peşinde olduğumuz şeydir. Bizim tanrılarımız hazlarımızın sonucudur. Bizim inançlarımız, toplumsal yapımız—oldukça ahlaksız olan—bizim hazzı kovalayışımızın sonucudur. Peki, siz "Birisini seviyorum" dediğinizde, bu sevgi midir? Bu, hiçbir aynmın, egemenliğin, ben merkezli davranışın olmadığı anlamına gelir. Sevginin ne olduğunu ortaya çıkarmak için bunların hepsinin yanlışlığının görülerek yadsınması gerekir. Bir şeyi—doğru olarak, doğal olarak, insan olarak kabul ettiğiniz bir şeyi—bir kez yanlış olarak gördüğünüzde, bir daha asla ona geri dönmezsiniz; tehlikeli bir yılan ya da tehlikeli bir hayvan gördüğünüzde, asla onunla oynamazsınız, ona asla yaklaşmazsınız. Aynı biçimde, sevginin bunların hiçbiri olmadığını gördüğünüzde, sevgiyi hissettiğinizde, gözlemlediğinizde, onun tadına vardığınızda, onunla yaşayıp kendinizi tamamıyla ona adadığınızda, herkes için tutku anlamına gelen sevginin, şefkatin ne olduğunu bilirsiniz.

Bizim tutkumuz yoktur; bizim şehvetimiz vardır, hazzımız vardır. Tutku sözcüğünün kökündeki anlam üzüntüdür. Hepimiz şu ya da bu şekilde üzüntüyü yaşamışızdır; birini

kaybetmenin üzüntüsü, kendine acımanın üzüntüsü, insan ırkının üzüntüsü gibi hem ortak üzüntüler hem de kişisel üzüntüler. Biz üzüntünün ne olduğunu biliriz, sevdiğinizi düşündüğünüz birinin ölümü gibi. Biz tamamıyla o üzüntüyle kaldığımızda, sözcükler ya da hareketler aracılığıyla onu akla uydurmaya, herhangi bir biçimde ondan kaçmaya çalışmadan, hiçbir düşünce hareketi olmadan tamamıyla onunla kaldığımızda, bu üzüntüden tutkunun oluştuğunu ortaya çıkaracaksınız. O tutku sevgi niteliğine sahiptir ve sevginin üzüntüsü yoktur.

*

Şimdi, bugün, başladığınız her şeyin, her zaman bir sonunun olduğu bir yaşam nasıl sürdürülür ortaya çıkarabilir misiniz? İşyerinizde değil elbette, ama içinizde; biriktirdiğiniz bütün bilgileri—sizin deneyimleriniz, anılarınız, incinmeleriniz olan bilgileri, yaşamanın karşılaştırmalı biçimini, kendini her zaman bir başkasıyla karşılaştırmayı—sona erdirmek. Bunların tamamını her gün sona erdirmek; öyle ki ertesi gün zihniniz diri ve genç olsun. Böyle bir zihin asla incitilemez ve bu da masumluktur.

Kendiniz için bulmanız gereken, ölmenin ne anlama geldiğidir; o zaman korku olmaz, her gün yeni bir gündür—söylediklerimde samimiyim, bu yapılabilir—böylece zihniniz ve gözleriniz yaşamı tamamıyla yeni bir şey olarak görür. Bu sonsuzluktur. Bu zamansızlık halini almış bir zihin niteliğidir, çünkü o, her gün, gün boyunca toplamış olduğu her şeyi terk etmenin ne demek olduğunu bilmiş bir zihindir. Elbette ki bunda sevgi vardır. Sevgi her gün tamamıyla yeni olan bir şeydir, ama sevgi haz değildir, hazzın sürekliliği vardır. Sevgi her zaman yenidir ve bu nedenle kendi sonsuzluğuna sahiptir.

Herhangi bir soru sormak istiyor musunuz?

S: Paylaşıma inanıyor gibisiniz, ama aynı zamanda da iki sevgilinin ya da karı kocanın sevgilerini, birbirlerini rahatlatmak üzerine kuramayacaklarını, kurmamaları gerektiğini söylüyorsunuz. Ben birbirini rahatlatmada yanlış hiçbir şey görmüyorum, bu paylaşımdır.

K: Neyi paylaşırsınız? Şu anda neyi paylaşıyoruz? Ölümden, sevgiden, toplu devrimin gerekliliğinden, bütünsel psişik değişimden, kuralların, savaşımın, acının, öykünmenin, uygunluğun eski modellerinde yaşamamaktan ve insanların milyonlarca yıldan beri yaşadığı ve ortaya çıkardıkları bu olağanüstü, darmadağın dünyadan söz ettik! Ölümden söz ettik. Bunu nasıl birlikte paylaşırız? Onun anlayışını paylaşırız, sözcüklerle ifade edilmiş halini, tanımını, açıklamalarını değil. Anlayışı, anlayışla birlikte gelen hakikati paylaşmak ne anlama gelir ve anlamak ne demektir? Siz bana ciddi, yaşamsal, çok önemli, konuyla ilgili bir şey söylersiniz ve ben onu tam anlamıyla dinlerim, çünkü söyledikleriniz benim için çok önemlidir. Çok dikkatle dinlemem için zihnimin sessiz olması zorunludur, öyle değil mi? Eğer gevezelik ediyorsam, başka bir yere bakıyorsam, sizin söylediklerinizi bildiklerimle karşılaştırıyorsam, zihnim sessiz değildir. Bir şeyin hakikati ancak zihnim sessiz olduğunda ve söylenilenleri tamamıyla dinlediğinde anlaşılır. Biz bunu birlikte paylaşırız; yoksa paylaşamayız. Sözcükleri paylaşamayız, biz yalnızca bir şeyin hakikatini paylaşabiliriz. Siz ve ben bir şeyin hakikatini ancak zihin tamamıyla gözleme katıldığında görebiliriz.

Bir günbatımının, hoş tepelerin, gölgelerin ve ay ışığının güzelliğini görürsünüz. Bunu bir arkadaşınızla nasıl paylaşırsınız? Ona "Şu olağanüstü tepelere bir bak" diyerek mi?

Böyle diyebilirsiniz, ama bu paylaşmak mıdır? Birisiyle bir şeyi gerçekten paylaştığınızda, bu ikinizin de aynı zamanda, aynı düzeyde, aynı yoğunluğa sahip olmanız gerektiği anlamındadır. Yoksa paylaşamazsınız, öyle değil mi? İkinizin de aynı düzeyde, aynı tutkuyla ortak ilginizin olması zorunludur; yoksa bir şeyi nasıl paylaşabilirsiniz? Bir ekmek parçasını paylaşabilirsiniz, ama biz bundan söz etmiyoruz.

Birlikte görmemiz, paylaşmamız için, her ikimizin de görmesi zorunludur—katılmak ya da katılmamaktan söz etmiyorum—asıl olanı görmeliyiz; benim koşullanmama ya da sizin koşullanmanıza göre yorumlamaksızın onun ne olduğunu birlikte görmeliyiz. Birlikte gözlemlemek, dinlemek için özgür olunması zorunludur. Bu hiçbir önyargıya sahip olunmamasının gerektiği anlamına gelir. Ancak o zaman bu sevgi niteliğiyle paylaşım vardır.

S: Bayım, ilişkilerden söz ederken hep bir kadın ve bir erkek ya da bir kız ve oğlandan söz ettiniz. İlişkiler hakkında söylediklerniz aynı zamanda bir erkekle erkeğe ya da bir kadınla kadına uygulanabilecek mi?

K: Eşcinsellik mi?

S: Evet, eğer ona bu adı vermek isterseniz.

K: Görüyorsunuz, sevgiden söz ederken bu ister erkek erkeğe, ister kadın kadına, isterse kadın erkeğe olsun, biz belirli bir ilişki biçiminden söz etmiyoruz, biz, bir ya da iki ilişkiden değil, hareketin bütününden, bütün ilişki duygusundan söz ediyoruz. Kendinizi dünya olarak hissettiğinizde, dünyayla ilişkili olmanın ne ifade ettiğini bilmez misiniz? Bir fikir olarak değil—bu korkunçtur—ama aslında sorumlu olduğunuzu, kendinizi bu sorumluluğa adadığını-

zı hissetmek. Kendini tek adayış budur; bombalarla ya da belirli etkinliklerle adayış değil, kendinizi dünya ve dünyayı da kendiniz olarak hissetmek. Tamamıyla, kökten değişmezseniz ve kendinizi dönüştürmezseniz, dışarıdan ne yaparsanız yapın, insan için barış olmayacaktır. Eğer bunu kanınızda hissederseniz, sorularınız varsayımlara dayanan fikirlere değil, tamamıyla şu anla ve şu anda olanda bir değişiklik oluşturmayla ilişkili olacaktır.

Brockwood Park, 30 Ağustos 1977

Krishnamurti: Bütün deneyimlerinize, bütün bilginize, sonucu siz olan arkanızdaki bütün uygarlığa rağmen, neden günlük yaşamınızda şefkat yer almaz? Neden şefkatinizin olmadığını, şefkatin neden insan kalbinde, zihninde ve görünüşünde var olmadığını ortaya çıkarmak için "Birini seviyor musun?" sorusunu sormaz mısınız?

Soran: Ben sevginin ne hakkında olduğunu merak ediyorum.

K: Lütfen, bayım. Ben size oldukça saygılı bir biçimde hiç kimseyi sevip sevmediğinizi soruyorum. Köpeğinizi sevebilirsiniz, ama köpeğiniz sizin kölenizdir. Hayvan, bina, kitap, şiir ve vatan sevgisi dışında birini seviyor musunuz? Bu karşılık beklememek, sevdiğiniz kişiden hiçbir şey istememek ve ona hiçbir biçimde bağımlı olmamak anlamına gelir. Çünkü eğer bağımlıysanız, o zaman korku, kıskançlık, endişe, nefret, kızgınlık başlar. Eğer birisine bağlıysanız bu sevgi midir? Ortaya çıkarın! Eğer bunların tamamı sevgi değilse—yalnızca soruyorum, öyle olup olmadığını söylemiyorum—nasıl şefkatli olabilirsiniz? Biz, başka bir insan için sıradan sevgiye sahip olmazken, sevgiden çok daha fazla bir şeyi istiyoruz.

S: Bu sevgiyi nasıl buluruz?

K: Ben o sevgiyi bulmayı istemem, benim tek istediğim sevgi olmayan her şeyi kaldırmak, kıskançlıktan, bağlılıktan özgür olmaktır.

S: Bu hiçbir parçalanmamızın olmaması anlamına gelir.

K: Bayım, bu yalnızca bir kuram. Birisini sevip sevmediğinizi ortaya çıkarın. Kendinizle, kendi sorunlarınızla, kendi hırslarınızla, kendi başarma arzunuzla, daha çoğu için arzunuzla bu kadar ilgiliyken, kendinizi ön plana, başkasını ikinci plana koyarken, ya da aynı biçimde başkasını ön plana, kendinizi ikinci plana koyarken nasıl sevebilirsiniz?

Birçok soru sorduk. Şimdi hep birlikte oturup bağlılıktan özgür olup olamayacağımı, sözel olsa bile kıskançlık ya da bağlılık olduğunda sevginin var olup olamayacağını anlayabilir miyiz? Şimdi, kendimle bir diyaloğa gireceğim, dinler misiniz?

Bunu dinlerken sevmediğimi fark ediyorum. Bu bir olgudur. Kendimi kandıracak değilim. Karıma—ya da bir kadına, bir kıza ya da bir erkeğe—onu severmişim gibi davranmayacağım. Şimdi, her şeyden önce, ben sevginin ne olduğunu bilmem. Ama kıskanç olduğumu, birine korkunç ölçüde bağlandığımı ve bu bağlılıkta korkunun, kıskançlığın, endişenin, bağımlılığın olduğunu bilirim. Bağımlı olmayı sevmem, ama yalnız olduğum ve toplum tarafından, işyerimde, fabrikada itilip kakıldığım için eve geldiğimde kendimden kaçmak, rahatlamak, biriyle oturup konuşmak isterim. Dolayısıyla ben o kişiye bağlıyım, bağımlıyım demektir. Şimdi, kendime bu bağlılıktan, sevginin ne olduğunu bilmemekten nasıl özgür olabileceğimi soruyorum. Tanrı sevgisine, İsa sevgisine, Krishna sevgisine sahipmişim gibi davranmayacağım; bu saçmalıkların tamamını bir yana atı-

yorum. Bu bağlılıktan nasıl özgür olurum? Bunu yalnızca bir örnek olarak alıyorum.

Bundan kaçmayacağım, tamam mı? Karımla olan ilişkim nasıl sona erecek bilmiyorum; kanmdan gerçekten uzaklaştığım zaman onunla olan ilişkim değişebilir. O bana bağlı olabilir ve ben ne ona ne de başka bir kadına bağlı olmayabilirim. Anlıyor musunuz? Burada karımdan uzaklaşıp da başka bir kadınla olmayı istemekten söz etmiyorum, bu saçmalıktır. Öyleyse ben ne yapacağım? Bağımlılığın tamamından özgür olmanın sonuçlarından kaçmayacağım. Araştıracağım. Sevginin ne olduğunu bilmesem de, çok açıkça, hiçbir kuşku olmaksızın, birine bağlı olmanın korku, endişe, kıskançlık, sahiplenme anlamına geldiğini görüyorum. Dolayısıyla kendime bu bağlılıktan nasıl özgür olacağımı soruyorum. Bu bir yöntem değil. Bağlılıktan özgür olmayı isterim, ama gerçekten bunun nasıl olacağını bilmem. Burada kendimle bir diyalog sürdürüyorum.

Böylece araştırmaya başlarım ve bir dizgeye yakalanırım. "Ben sana bağımlılıktan kurtulman için yardım edeyim; şunu, bunu yap, şunları, bunları uygula" diyen gurulardan birine yakalanırım. Özgür olmak isterim ve o aptal adamın söylediklerini kabul ederim, çünkü özgür olmanın önemini görürüm ve o adam bana onun söylediklerini yaparsam bir ödül alacağımı söyler. İşte, ne kadar aptal olduğumu görün, özgür olmayı isteyen ben gidip bir ödüle bağlanırım.

Ben insanlığın geri kalanını temsil ediyorum—ve bunda ciddiyim—bu nedenle eğer kendimle diyalog içindeysem, gözyaşları içindeyim demektir. Bu benim için bir tutkudur.

Bağlanmak istemem, ama yine de kendimi bir fikre bağlanmış bulurum. Başka bir deyişle, özgür olmam gerekir ve bi-

risinin kitabı ya da fikri bana "Bunu yap, özgür olacaksın," der. Dolayısıyla ödül benim bağlılığım olur. Böylece ben "Şu yaptığına bir baksana, dikkatli ol, bu tuzağa düşme, ister bir kadın, isterse bir fikir olsun bu yine de bağlılıktır," derim. Bunu başka bir şeyle değiştirmenin de bağlılık olduğunu öğrenmişimdir. Dolayısıyla artık çok dikkatli davranırım. Kendime "Ben ne yapacağım, bağlılıktan özgür olmanın bir yolu var mı? Beni dürten nedir? Neden bağlılıktan özgür olmayı istiyorum? Acı verdiği için mi, yoksa hiçbir bağlılığın, korkunun olmadığı bir hal elde etmek istediğim için mi?" diye sorarım. Lütfen izleyin, çünkü ben sizi temsil ediyorum. Özgür olmayı istememdeki dürtü nedir? Ben birdenbire bir dürtünün bana yön verdiğini ve o yönün benim özgürlüğümü belirleyeceğini fark ederim. Neden bir dürtü vardır? Dürtü nedir? Dürtü bir harekettir, bir şeyi başarma umududur. Dolayısıyla dürtü benim bağlılığımdır, yalnızca bir kadın, bir hedef fikri değil, dürtü benim bağlılığım olmuştur, ona sahip olmam zorunludur. Bu nedenle ben hep bu bağlılık alanı içinde işlerim. Kadına, geleceğe, dürtüye bağlanırım. Dolayısıyla "Aman tanrım, ne karmakarışık bir şey bu böyle, ben bağlılıktan özgür olmanın bunları gerektirdiğini hiç fark etmemiştim," derim.

Şimdi, bunu bir haritayı gördüğüm kadar açık görürüm: işte orada, köyler, yan yollar, ana yollar. Böylece kendime şunu sorarım: "Bağımlı olduğum dürtümden, korkunç bir biçimde bağlandığım kadından ve aynı zamanda özgür olacağım zaman elde edeceğim ödülden özgür olabilmem olanaklı mıdır? Ben neden bunların tümüne bağlıyım? Kendi kendime yetemediğim için mi, yoksa çok ama çok yalnız olduğum ve bu olağandışı yalnızlık duygusundan kaçmak istediğim için mi herhangi bir şeye—bir erkeğe, bir kadına, bir fikre, bir dürtüye—sımsıkı sarılırım? Ben bir başkası aracılığıyla yalnızlığımdan ve bu olağandışı soyutlanma duy-

gusundan kaçmak için mi bağımlıyım?"

Öyleyse, aslında benim bağlılıkla en ufak bir ilgim bile yoktur. Ben beni bağlı kılan yalnızlığımın nedenini anlamakla ilgilenirim. Ben yalnızımdır ve bu yalnızlık beni bir başkasına bağlı olma aracılığıyla kaçmaya zorlamıştır. Ben yalnız oldukça, bütün dizge budur. Dolayısıyla yalnız olma nedenimi araştırmam zorunludur. Yalnız olmak ne demektir? Yalnızlık nasıl oluşur? Yalnızlık içgüdüsel midir, öğrenilmiş midir, kalıtımsal mıdır, yoksa yalnızlığı oluşturan benim günlük etkinliklerim midir?

Sorgularım, çünkü hiçbir şeyi kabul etmem. Yalnızlığın içgüdü olduğunu ve buna karşı koyamadığımı kabul etmem. Yalnızlığın kalıtımsal olduğunu ve bu nedenle suçlanması gerekenin ben olmadığını da kabul etmem. Bunların hiçbirini kabul etmediğim için "Neden bu yalnızlık vardır?" diye sorarım. Bunu sorarım ve sorduğumla kalırım, bir yanıt bulmaya çalışmam. Kendime yalnızlığın kökünün ne olduğunu sormuştum; seyrediyorum, entelektüel bir yanıtı bulmaya çalışmıyorum; ben yalnızlığa ne yapması gerektiğini ya da ne olduğunu söylemeye çalışmıyorum. Ben yalnızlığı bunları o bana söylesin diye seyrediyorum.

Yalnızlığın kendisini göstermesi için tetikteyim. Eğer kaçarsam, korkarsam ya da direnirsem yalnızlık kendini göstermeyecektir. Öyleyse onu seyrederim. Yalnızlığı ona hiçbir düşünce karıştırmadan seyrederim, çünkü bu düşüncenin araya girmesinden çok daha önemlidir. Enerjimin tamamı bu yalnızlık gözlemiyle ilgilenir; bu nedenle düşünce hiçbir biçimde içeriye girmez. Zihne meydan okunmaktadır ve zihnin bir yanıt vermesi zorunludur. Size meydan okunduğunda bu bir krizdir. Bir krizde bütün enerjiye sahipsinizdir ve eğer engellenmezseniz bu enerjinin tamamı kalır. Bu

yanıtlanması zorunlu olan bir meydan okumadır.

S: Bu enerjiye nasıl tutunabiliriz? Bu enerjiyle ilgili bir şey nasıl yapabiliriz?

K: Bu enerji çoktan geldi bile. Hepsini kaçırdınız.

Bakın, ben kendimle bir diyaloğa girerek başlamıştım. "Sevgi denen bu garip şey nedir?" diye sordum. Hemen herkes sevgiden söz eder, onun hakkında yazar; romantik şiirler, resimler, cinsellik ve onun bütün karmaşıklığı vardır. Sevgi denen şeyin bende olup olmadığını, sevgi diye bir şeyin olup olmadığını sorarım. Kıskançlık, nefret, korku olduğunda sevginin var olmadığını görürüm. Dolayısıyla artık sevgiyle ilgilenmem, 'olan'la ilgilenirim, başka bir deyişle, korkumla, bağlılığımla ve bağlı olmamın nedeniyle ilgilenirim. "Belki de nedenlerden biri, bütün neden değil, yalnız olmam, çaresizce soyutlanmış olmamdır," derim. Ne kadar yaşlanırsam o kadar soyutlanmanın içindeyimdir. Öyleyse onu seyrederim. Ortaya çıkarmak bir sorgulamadır ve bir sorgulama olduğundan bütün enerji yanıtlamak için oradadır. Bu yalındır, öyle değil mi? Ailede ölüm olduğunda, bu bir meydan okumadır. Eğer bazı felaketler, kazalar varsa bu bir meydan okumadır ve siz onunla karşılaşacak enerjiye sahipsiniz. "Bu enerjiyi nereden buluyorsun?" demezsiniz. Eviniz yanıyorken, hareket etme enerjisine sahipsinizdir. Olağanüstü bir enerjiniz vardır. Orada öylece oturup "Bu enerjiyi bulmak zorundayım," diyerek beklemezsiniz. Yoksa bütün eviniz yanmış olacaktır.

Öyleyse, yalnızlığın ne olduğu sorusunu yanıtlamamız için çok büyük bir enerjiye sahibiz. Fikirleri, varsayımları ya da kalıtım, içgüdü kuramlarını yadsımışımdır. Bunların hiçbiri bana bir şey ifade etmez. O 'olan'dır. Öyleyse ben neden

yalnızım—ben değil—bütün insanların, elbette farkındalarsa, yüzeysel ya da oldukça derinden geçtikleri bu yalnızlık neden vardır? Yalnızlık neden oluşur? Zihin yalnızlığı getirecek bir şey mi yapar? Anlıyor musunuz? Ben kuramları, içgüdüleri, kalıtımı yadsıyan zihnin yalnızlığı oluşturup oluşturmadığını soruyorum. Bunu yapan zihin midir? Yalnızlık tamamıyla soyutlanmak anlamına gelir.

Bunu yapan zihin midir, beyin midir? Zihin kısmen bir düşünce hareketidir. Bunu yapan düşünce midir? Bu soyutlanma duygusunu yaratan, oluşturan, günlük yaşamdaki düşünce midir? Ben işyerimde daha büyük biri olmak, yönetici—ya da piskopos ya da papa—olmak için mi kendimi soyutlarım? Her zaman kendini soyutlayarak çalışıyor, bunu seyrediyor musunuz?

S: Sanırım, ne kadar kalabalık olduğuna bağlı olarak kendini soyutluyor.

K: Evet, öyle.

S: Bir tepki olarak.

K: Evet, bu doğru. Biraz da bu konuya girmek istiyorum. Zihnin, düşüncenin sürekli kendisini daha büyük hale getirmek için bu soyutlanmaya doğru çalıştığını görürüm.

Öyleyse soru şu: Neden düşünce bunu yaratır? Kendisi için çalışmak düşüncenin doğası mıdır? Bu soyutlanmayı yaratmak düşüncenin doğası mıdır?Bu soyutlanmayı toplum mu yaratır? Bu soyutlanmayı eğitim mi yaratır? Eğitim bu soyutlanmayı ortaya çıkarır, bizi belirli bir uzmanlaşma alanı için hazırlar. Ben düşüncenin bilgi, deneyim ve bellek olarak geçmişin yanıtı olduğunu ortaya çıkardım, dolayısıyla dü-

şüncenin sınırlı olduğunu, düşüncenin zamanı bağlayıcı olduğunu bilirim. Öyleyse bunu yapan düşüncedir. Dolayısıyla benim ilgilendiğim düşüncenin bunu neden yaptığıdır. Soyutlanmayı yaratmak düşüncenin doğasında mı vardır?

S: Gerçekten içimizde olanlar hep gizlenmekte ve bu nedenle düşüncenin aldatıcı olması, soyutlanmaya yol açması zorunlu, çünkü hiç kimse bütün bu yapmacıklık nedeniyle bir başkasının ne hissettiğini bilmiyor.

K: Biz bu noktalara değinmiştik. Şimdi rol yapmadığımız noktaya geliyoruz.

Diyalogda sevginin ne olduğunu bilmediğimizi söyledik. *Sevgi* sözcüğünü kullandığımızda belirli bir yapmacıklık, ikiyüzlülük olduğunu, bir tür maske taktığımızı biliyorum. Biz bunların hepsinden söz etmiştik. Şimdi, bir düşünce parçasının bu soyutlanmayı—eğer oluşturuyorsa—neden oluşturduğunu sorma noktasına geldik. Kendimle olan diyalogda oluşturduğunu bulmuştum, çünkü düşüncenin sınırlı, zamanı bağlayıcı olduğunu, her ne yaparsa yapsın sınırlı olmasının zorunlu olduğunu ve düşüncenin bu sınırlamada güven bulduğunu ortaya çıkarmıştım. Düşünce, güvenliği "Benim yaşamda özel bir konumum var," diyerek bulmuştur. Düşünce, güvenliği "Ben bir profesörüm ve bu nedenle son derece güvendeyim," diyerek bulmuştur. Böylece yaşamınızın geri kalanında oraya yapışır kalırsınız. Bunda büyük bir edimsel güven olduğu kadar psişik güven de vardır.

Soyutlanmayı yaratan düşünceyse sorun şudur: "Düşünce sınırlı olduğunu ve bu nedenle her ne yaparsa yapsın sınırlı, parçalanmış ve soyutlanmış olacağının farkında mıdır? Ne yaparsa yapsın durum bu mu olacaktır? Bu oldukça

önemli bir noktadır. Düşünce kendi sınırlarını fark edebilir mi, yoksa düşünce kendine "Ben sınırlıyım" mı der? Farkı anlıyor musunuz? Bu ikisi birbirinden tamamıyla farklıdır. Biri yüklemedir ve dolayısıyla çatışmadır; oysa düşünce kendisine "Ben sınırlıyım" dediğinde, o sınırlamadan uzaklaşmayacaktır. Bunu anlamak çok önemlidir, çünkü şeyin gerçek özü budur. Biz zihne ne yapması gerektiğini yüklüyoruz. Düşünce 'ben' i (me) yaratmıştır ve 'ben' (me) kendisini düşünceden ayırmıştır, 'ben' düşünceye ne yapması gerektiğini söyleyeceğini söyler. Ama eğer düşünce kendisinin sınırlı olduğunu fark ederse hiçbir direnç, çatışma olmaz, düşünce "Ben buyum, ben bundan geçtim," der.

Kendimle olan diyalogda düşüncenin bunu kendi kendine mi fark ettiğini, yoksa ona sınırlı olduğunu benim mi söylediğimi soruyorum. Eğer düşünceye sınırlı olduğunu söyleyen bensem, sınırlamalardan ayrı kalırım. O zaman sınırlamalan yenmek için çabalarım; bu nedenle sevgi değil, şiddet olan çatışma ortaya çıkar. Öyleyse düşünce kendisinin sınırlı olduğunu fark eder mi? Benim bunu ortaya çıkarmam zorunludur. Bana meydan okunuyor. Şu anda enerjim var, çünkü bana meydan okunuyor.

Bunu farklı bir biçimde ortaya koyalım. Bilinç kendi içeriğini fark eder mi? Bilinç içeriğinin kendisi olduğunu fark eder mi? Bir başkasının "Bilinç kendi içeriğidir, kendi içeriği bilinci oluşturur," dediğini duymuş olduğum için "Evet, öyledir" mi derim, yoksa bilinç—benim bilincim, bu bilinç—kendi içeriğini ve dolayısıyla kendi içeriğinin benim bilincimin tamamı olduğunu mu fark eder? İkisi arasındaki farkı görüyor musunuz? Birisi benim tarafımdan, düşünceyle yaratılan 'ben' (me) tarafından yüklenmiştir ve eğer 'ben' (I) düşünceye herhangi bir şey yüklersem çatışma ortaya çıkar. Bu tıpkı zorba bir hükümetin kendini yüklemesine

benzer—ama bu hükümeti ben yaratmışımdır.

Biz düşüncenin kendi küçüklüğünü, önemsizliğini, sınırlarını fark edip etmediğini soruyoruz. Yoksa düşünce olağanüstü, soylu, kutsal bir şey gibi mi olmaya çalışmaktadır? Bu saçmalıktır, çünkü düşünce bellektir, deneyimdir. Tartışmamda bu noktanın belirgin olması zorunludur: Sınırlı bir düşünceye dışarıdan yüklenen hiçbir etki yoktur. Hiçbir yükleme olmadığından hiçbir çatışma olmaz ve dolayısıyla düşünce sınırlı olduğunu fark eder. Düşünce ne yaparsa yapsın, Tanrıya yakarışının bile sınırlı, bayağı, küçük olduğunu görür—Avrupa'daki bütün o görkemli katedralleri yaratmış olsa bile.

Kendimle olan tartışmamda, yalnızlığın düşünceyle yaratıldığına ilişkin bir keşif vardı. Düşünce kendi kendine sınırlı olduğunu ve yalnızlık sorununu çözemeyeceğini fark etmişti. Düşünce yalnızlık sorununu çözemediğine göre yalnızlık var mıdır? Bu yalnızlık duygusunu yaratan zihindir. Düşünce, sınırlı olduğunu fark eder ve sınırlı, bölük pörçük, bölünmüş olduğundan bu boşluğu, yalnızlığı yaratmıştır. Dolayısıyla bunu fark ettiğinde yalnızlık olmaz.

O zaman bağlılıktan özgürlük vardır. Hiçbir şey yapmadan, yalnızca bağlılığı ve bağlılığın neyi içerdiğini—hırs, korku ve yalnızlık—izleyerek, ona bakarak, onu gözlemleyerek—onu çözümlemeden, incelemeden yalnızca bakarak, bakarak, bakarak—düşüncenin bunları yaptığını keşfettim. Düşünce bölük pörçük olduğundan bu bağlılığı yaratmıştır. Bunu fark ettiğinde bağlılık sona erer. Hiç çaba harcanmamıştır, çünkü çabanın olduğu an bağlılık geri döner.

Eğer sevgi varsa bağlılığın olmadığını ve eğer bağlılık varsa sevginin olmadığını söylemiştik. Öyleyse, olmayanın

olumsuzlanması aracılığıyla ana etken ortadan kaldırılmıştır. Bunun günlük yaşamınızda ne anlama geldiğini bilir misiniz: karımın, kız arkadaşımın ya da komşumun bana söylemiş olduğu hiçbir şeyi anımsamamak, belleğimde hiçbir incinmenin anısının olmaması, o kadınla ilgili imgeye bağlılığımın olmaması. Ben düşüncenin o kadınla ilgili yarattığı imgeye bağlıydım—beni incitmesine, aşağılamasına, bana cinsel rahatlık vermesine ve işte bunun gibi daha onlarca şeye bağlıydım; bunların her biri imgeyi yaratan düşüncenin hareketleridir ve benim bağlı olduğum imgedir. Öyleyse bağlılık sona ermiştir.

Başka etkenler de vardır; korku, haz, o kişide ya da o fikirde bulunan rahatlık. Şimdi bunların tamamından adım adım, tek tek geçmeli miyim, yoksa hepsi zaten geçilmiş mi? Korkuyu ve rahatlama arzusunu araştırdığım gibi bağlılığı da araştırmalı mıyım? Neden rahatlık peşinde olduğumu gözlemlemeli miyim? Ben yetersiz olduğum için mi rahatlık, rahat bir sandalye, rahat bir erkek, rahat bir kadın ya da rahat bir fikir isterim? Sanırım birçoğumuz asla sarsılmayacak, rahat, güvenli bir fikre sahip olmayı isteriz. Ben o fikre korkunç bir biçimde bağlanırım ve birisi bunun saçmalık olduğunu söylemeye kalkarsa ona kızarım, onu kıskanırım, üzülürüm, çünkü o benim evimi sarsmaktadır. İşte, bütün bu çeşitli etkenlerin incelenmesinin üzerinden geçmem gerekmediğini görürüm. Eğer bunu bir bakışta görürsem, onu anlamışımdır.

Öyleyse, sevgi olmayanın olumsuzlanmasıyla öteki şey ortaya çıkar. Sevginin ne olduğunu sormam gerekmez. Sevginin peşinden koşmam gerekmez. Eğer sevginin peşinden koşarsam, o sevgi değil, bir ödüldür. Araştırmamda, yavaşça, dikkatlice, çarpıtma olmaksızın, yanılsama olmaksızın, sevgi olmayan, öteki olan her şeyi olumsuzladım.

Saanen, 18 Temmuz 1978

Lütfen, belki de oldukça zor bir şeyin içine giriyoruz. Bunun bizi nereye götüreceğini bilmiyorum. Biraz daha karmaşık bir hale gelebilir, bu nedenle lütfen biraz dikkatimizi buraya verelim.

Küçük bir çocuğunuz olduğunda, onun ağlamalarını, sözlerini, mızmızlanmalarını dinlersiniz. Dinlemekle o kadar ilgilisinizdir ki, uyuyor olsanız bile onun ağladığını duyduğunuz an uyanırsınız. Sürekli tetiktesinizdir, çünkü çocuk sizin çocuğunuzdur, onu korumanız, sevmeniz, ona bakmanız gerekir. Öyle tetiktesinizdir ki, uyuyor olsanız bile uyanırsınız. Şimdi, o çocuğun her hareketine gösterdiğiniz dikkat, şefkat, özen niteliğinin aynısıyla, kendiniz olan aynayı seyredebilir misiniz? Beni değil—siz beni değil, olağanüstü yoğunlaşmış bir şefkat ve özenle kendiniz olan o aynayı ve onun size söylediklerini dinliyorsunuz.

Biz insanların neden bu kadar mekanikleştiğini soruyoruz. Mekanik alışkanlıkların düzensizlik oluşturduğu apaçık ortadadır, çünkü her zaman dar bir sınır içinde işleyen enerji ortaya çıkmaya çalışmaktadır, bu da çatışmanın temelidir. Aynanın ne söylediğini anlıyor musunuz?—benim ne söylediğimi değil, burada konuşan biri yok. Dinlediğiniz şeyi, özenle, dikkatle, büyük bir şefkat duygusuyla gözlemleyebilir misiniz?

Düzensizlikten söz ediyoruz. Biz alışkanlıklann, inançların, sonuçların, sanıların oluşturduğu düzensizliğin içinde yaşıyoruz. Bu bizim içinde yaşadığımız modelidir, sınırlı olduğu için doğal olarak düzensizlik yaratması zorunludur. Şimdi, düzensizlik içindeyken düzeni aramak yanlıştır, çünkü karışmış, belirsiz olan zihin düzeni ararken yine karışacak, yine belirsiz olacaktır. Bu açıktır. Oysa ki, yaşadığınız düzensizliği ve düzensizlik hareketinin nedenlerini anlarsanız, bu anlayışla, doğal olarak düzen oluşur—kolayca, mutlulukla, hiçbir zorlama, denetim olmaksızın. Ayna, size bu düzensizlik hareketinin nedenlerini, ona dikkatinizi verirseniz, küçük korumasız bir çocuğa verdiğiniz dikkatin aynısını verirseniz, anında—sözel olarak, entelektüel ya da duygusal olarak değil—keşfedebileceğinizi söylüyor. Bu, düzensizlik karşısında içgörü sahibi olmaktır.

Düzensizliğin kökeni nedir? Düzensizliğin birçok nedeni vardır: karşılaştırma, kendini bir başkasıyla karşılaştırma, kendini 'olması gereken'le karşılaştırma, bir örneğe, azizlerden birine öykünme; olanın ötesinde olan bir şeye boyun eğme, uyum gösterme. Her zaman 'olan' ve 'olması gereken' arasında bir çatışma vardır. Karşılaştırma bir düşünce hareketidir: Ben buydum, ya da ben mutluydum ve bir gün yeniden mutlu olacağım. 'Olmuş olan' ya da 'olan' ve 'olması gereken' arasındaki bu sürekli karşılaştırma, bu sürekli değerlendirme, çatışma çıkarır. Bu, düzensizliğin temel nedenlerinden biridir.

Düzensizliğin bir başka nedeni de, geçmişten kalkarak hareket etmektir. Peki sevgi bir zaman, bir düşünce, bir anımsama hareketi midir? Bakmakta olduğuz aynanın size sorduğu soruyu anlıyor musunuz? *Sevgi* diye adlandırdığımız şey insan ilişkilerinde olağanüstü bir düzensizlik yaratmıyor mu? Buna kendiniz bakın.

Düzensizliğin kökeni nedir? Nedenlerini görebilirsiniz ve bunlara çok daha fazlasını ekleyebiliriz; bu konumuzun dışındadır. Düzensizliğin kökenini incelerken, onu çözümlemeyin. Yalnızca bakın. Eğer çözümlemeden bakarsanız, anında bir içgörüye sahip olursunuz. Eğer "İnceleyeceğim, ortaya çıkaracağım," derseniz ya da onu tümdengelim ve tümevanm yoluyla dışarıdan çözümlerseniz, o yine de bir düşünce hareketi olacaktır. Oysa, eğer onu—içinde büyük duyarlılık, düşkünlük olan—özenle, derin ilgiyle gözlemleyebilirseniz, bir içgörüye sahip olabilirsiniz. Hadi, devam edin, bunu keşfedin.

Bizim düzensizliğimizin—iç ve dolayısıyla da dış düzensizliğimizin—kökeni nedir? Dünyada ne kadar korkunç, ne kadar acı veren bir düzensizliğin olduğunu görebilirsiniz; insanlar birbirlerini öldürüyor, karşı çıkanlar hapse sokulup işkence görüyor. Biz bunların tümüne katlanıyoruz, çünkü zihnimiz şeyleri kabul ediyor ya da onları ucundan kıyısından değiştirmeye çalışıyor. Düzensizliğin kökenini görmek için şu soruyu sormalısınız: Bizim bilincimiz nedir? O bozulmamış aynada kendinize baktığınızda, sizin bilinciniz nedir? Bu, düzensizliğin temeli olabilir. Hep birlikte bilincimizin ne olduğunu araştırmamız gerekir.

Bizim bilincimiz yaşayan, hareket eden bir şeydir; etkindir, durağan, kapalı, kilitli bir şey değildir. Bilincimiz sürekli değişen bir şeydir, ama o küçük, sınırlı bir çizgide değişir. Bizim bilincimiz bir yönden bir parça değiştiğinde, değiştiğini sanan ama geri kalanı dönüşmeyen bir adama benzer. Biz bilincin doğasını ve yapısını anlamalıyız. Biz bunu, bilincin düzensizliğin kökeni olup olmadığını ortaya çıkarmak için yapıyoruz. Olmayabilir de, bunu ortaya çıkaracağız. Bizim bilincimiz nedir? Düşüncenin oluşturduğu bir şey değil midir: biçim, beden, ad, düşüncenin kendisiyle öz-

deşleştirdiği duygular, inançlar, acılar, işkenceler, ıstıraplar, rahatsızlıklar, bunalımlar ve mutluluklar, kıskançlıklar, endişeler, korkular, hazlar, benim ülkem ve senin ülken, Tanrı'ya inanmak ve inanmamak, İsa'nın en önemli olduğunu, Krishna'nın ondan çok daha önemli olduğunu söylemek, vb.? Bunların tümü sizin bilinciniz değil midir? Bunlara daha da çoğunu ekleyebilirsiniz: Ben siyahım, keşke açık tenli olsaydım; ben siyahım ama siyah daha güzeldir, vb. Geçmiş, kalıtım, mitoloji, insanlığın bütün geleneği, temelde bunun üzerine kurulmuştur. Bunların tamamı içeriktir ve bilincin içeriğinin ve edimlerinin farkında olunmadığı sürece, o hareketin sınırlı olması ve düzensizlik yaratması zorunludur. Eğer düşünce kendi gerçek yerini fark etmezse, hareketi sırasında düzensizlik yaratması zorunludur. Bilgi sınırlıdır ve bu nedenle bilginin kendine özgü bir yeri vardır. Bu açıktır.

Dün doğan bir düşünce ya da milyonlarca dün önce doğan bir düşünce sınırlıdır ve bu nedenle bilincimizin içeriği de sınırlıdır. Düşünce her ne yoldan olursa olsun, bu bilincin sınırlı olmadığını ya da daha yüksek bir bilinç olduğunu söylese bile, bu yine de bir bilinç biçimidir. Öyleyse, kendi gerçek yerini fark edememiş bir düşünce düzensizliğin temelinin ta kendisidir. Bu romantik, saçma, mantıksız bir şey değildir; bunu kendinizde görebilirsiniz, eğer mantıklı, akıllı, açıksanız, sınırlı olan zihnin düzensizlik yaratmasının zorunlu olduğunu görebilirsiniz. "Ben bir Yahudiyim" ya da "Ben bir Arabım" diyen biri sınırlıdır ve bu nedenle kendini içine kapatır, direnir; böylece savaşlar ve bütün sefalet başlar. Bu olguyu gerçekten görüyor musunuz, bir fikir, birinin size söylediği bir şey olarak değil, bir bebeğin ağlamasını duyduğunuz gibi kendiniz görüyor musunuz? Öyleyse uyanın, harekete geçin.

Bizim mekanik yaşam biçimimizin bir bölümü bu sınırlı bilinçten doğar. Bilinci genişletmemek, büyütmemek, ona daha çok şey, bilgi, deneyim, bir köşeden başka bir köşeye hareket eklememek olanaklı mıdır? Uygulamayla, disiplinle, denetimle bilinci genişletmeye çalışan okullar vardır. Bilinci genişletmeye çalıştığınızda, bir ölçüm merkezi vardır. Herhangi bir şeyi genişletmeye çalıştığınızda—küçük bir evi daha büyük bir ev haline getirmeye çalıştığınızda—genişletmeye başladığınız bir merkez vardır. Aynı biçimde, genişlemenin başladığı, ölçümün olduğu bir merkez vardır. Kendinize bakın. Bilincinizi genişletmeye çalışmıyor musunuz? Bu sözcüğü kullanmayabilirsiniz. "Ben daha iyi olmaya çalışıyorum", "Ben daha çok şu ya da bu olmaya ya da başarmaya çalışıyorum," diyebilirsiniz. Hareket ettiğiniz bir merkez oldukça, düzensizliğin olması zorunludur.

Böylece sorun ortaya çıkar: Bir merkez olmaksızın, bilincin içeriği olmaksızın, doğallıkla, mutlulukla hareket etmek olanaklı mıdır? Biz temel sorunları ortaya koyuyoruz. Buna alışkın olmayabilirsiniz. Birçoğumuz sorunlan oldukça esnek ya da ilgisizce ortaya koyarız ve oradan hareket ederiz. Ama biz yanıtlamanızın, yanıtlarını kendi kendinize bulmanızın zorunlu olduğu sorular soruyoruz. Merkez olmaksızın hareket etmek, günlük yaşamı sürdürmek olanaklı mıdır? Merkez, düzensizliğin temelidir. Bir başkasıyla olan ilişkinizde, ilişkiniz ne kadar yakın olursa olsun, eğer sürekli kendinizle, kendi hırslarınızla, kişiliğinizle, güzelliğinizle, alışkanlıklarınızla ilgiliyseniz ve karşınızdaki de aynı şeyi yapıyorsa, doğal olarak çatışma vardır ve bu da düzensizliktir.

Bütün içeriğiyle bilinç olan merkezden, bütün duygularıyla, bütün arzularıyla, bütün korkularıyla, vb. düşüncenin bir araya getirdiği her şeyden hareket etmemek olanaklı mıdır?

İçinde hiçbir çelişkinin, pişmanlığın, ödülün ya da cezanın olmadığı, dolayısıyla bir bütün olan eylem nedir? Bunu ben ortaya çıkarıp size söylemeyeceğim; konuşan birinin olmadığını, yalnızca bakmakta olduğunuz aynanın olduğunu anımsayarak bunu birlikte ortaya çıkaracağız. Bunu anlamak için sevginin ne olduğu sorusuna girmeliyiz, çünkü eğer sevginin ne olduğu hakikatini bulabilirsek, bu merkezi tamamıyla dağıtabilir, tamamıyla kutsal bir eylem ortaya çıkarabiliriz. Öyleyse buna çok çok dikkatli girmeliyiz—elbette siz dinlemeye istekliyseniz. Sevgi hakkında kendi sanılarınız vardır. Sevgi hakkında kendi çıkarımlarınız vardır. Siz sevginin kıskançlık olmadan var olamayacağını, sevginin yalnızca cinsellikle birlikte var olduğunu, sevginin yalnızca bütün komşularınızı, bütün hayvanları sevdiğinizde var olduğunu söylersiniz. Sizin sevginin ne olduğu hakkında bir görüşünüz, fikriniz, çıkarımınız vardır. Eğer bunlar varsa, araştırmanız olanaklı değildir. Eğer "Zaten bu böyle" diyorsanız, çoktan bitmişsiniz. Bu tıpkı sizin "Ben bilirim, ben aydınlandım," diyen gurulardan birini saf saf izlemeniz gibidir. Onu hiç sorgulamazsınız.

Burada hiçbir konuşmacı, hiçbir yetke yok; biz çatışmayı, biri ve diğeri arasındaki sürekli savaşımı dağıtabilecek çok ciddi bir soru soruyoruz. Bunu ortaya çıkarmak için sevginin ne olduğu sorusuna derinden girmeliyiz. Biz yalnızca insanların *sevgi* dedikleri şeyden söz ediyoruz; insanların hayvanlarına, bahçelerine, evlerine, eşyalarına, kızlarına ya da oğullarına, tanrılarına, ülkelerine duydukları, içi böylesine doldurulmuş, yüklenmiş *sevgi* denen şeyden söz ediyoruz. Biz sevginin ne olduğunu ortaya çıkaracağız.

Bebek ağlıyor, lütfen biraz dikkatinizi verin. Bebeğin ne zaman ağladığını bilirsiniz, bütün zihninizle dinlersiniz. Dinleme sanatı vardır. *Sanat* sözcüğü her şeyi doğru yerine

koymayı gerektirir. Eğer bu sözcüğün anlamını anladıysanız, gerçek sanat resim yapmak değil, yaşamınızı doğru yerine koymak, uyumlu yaşamaktır. Kendinizde her şeyi doğru yerine koyduğunuzda özgürsünüzdür. Her şeyi doğru yerine koymak zekanın bir parçasıdır. *Zeka* sözcüğüne yeni bir anlam verdiğimizi söyleyeceksiniz. Birinin vermesi gerekiyor. Zeka, satır aralarını, sözcük aralarını okumayı, iki sessizliğin arasını, konuşma arasını okumayı, her zaman tetikte olmayı, bütün zihinle dinlemeyi gerektirir. Yalnızca kulağınızla değil, kulağınız olmadan da duyarsınız.

Soruyoruz: Sevginin anlamı ve güzelliği—eğer güzellik varsa—nedir? Siz hiç sevginin ne olduğunu düşündünüz mü? Güzellik ne demektir? Güzellik arzuya mı bağlıdır? Bunu yadsımayın, bakın, dikkatlice dinleyin ve bulun. Güzellik arzunun bir parçası mıdır? Güzellik duyuların bir parçası mıdır? Görkemli bir yapıyı, Parthenon'u ya da katedrallerden birini gördüğünüzde, onun güzelliğiyle duygularınız uyanır. Öyleyse güzellik bunun bir parçası mıdır? Güzellik, renkte, biçimde, yüzün kemiklerinde, gözlerdeki berraklıkta, ciltte ve saçta, bir erkek ya da bir kadının ifadesinde midir? Yoksa bütün bu güzelliği aşabilecek bir başka güzellik niteliği mi vardır; ve o, yaşamın bir parçası olduğunda biçimin, yüzün, her şeyin kendi yeri mi olur? Eğer o yakalanmazsa, anlaşılmazsa, dış görünüş en önemli hale gelir. Eğer ilgileniyorsanız, bu güzelliğin ne olduğunu ortaya çıkaracağız.

Mavi gökyüzüne yükselen görkemli bir dağ, parlak, canlı, temiz, kirletilmemiş kar gördüğünüzde, onun görkemi bütün düşüncelerinizi, kaygılarınızı, sorunlarınızı alır götürür. Bunu hiç fark etmiş miydiniz? "Ne kadar da güzel," dersiniz ve belki de bir iki saniye bile olsa kesinlikle sessizsinizdir. Onun görkemi bir iki saniye, belki de bir dakika için

bizi kendi önemsizliğimizden uzaklaştırır. O büyüklük bizi alıp götürmüştür. Tıpkı karmaşık bir oyuncakla saatlerce uğraşan bir çocuk gibi. Bu çocuk hiç ses çıkarmayacaktır, konuşmayacaktır, tamamıyla oyuncağına dalmıştır. Oyuncak çocuğu yutmuştur. Dağ da sizi yutar ve dolayısıyla o saniye ya da o dakika için kesinlikle sessizsinizdir, bu 'kendi'nin olmadığı anlamına gelir. Şimdi herhangi bir şey—ister bir oyuncak ya da bir dağ, isterse bir yüz ya da bir fikir olsun—tarafından yutulmadan, kendinde 'ben'siz (me) olmak güzelliğin özüdür.

Sevginin ne olduğunu bulacağız. Bunu yapabilirsek, yaşamımız tamamıyla farklı olabilir; çatışmasız, denetimsiz, herhangi bir savaşım biçimi olmadan yaşanabilir. Biz bunu ortaya çıkaracağız.

Olumlu hareketin yanı sıra hareket olmayan bir hareket de vardır. Olumlu olduğu düşünülen hareket bir şey hakkında bir şey yapmaktır; denetlemek, bastırmak, çaba harcamak, egemen olmak, sakınmak, açıklamak, akla uydurmak, çözümlemek gibi. Biz bu olumlu hareketle ilgisi olmayan, onun karşıtı olmayan, hareket olmadan gözlemlemek anlamına gelen hareketsizlik olduğunu söylüyoruz. Bu gözlem, gözlenmekte olan hareketsizlikte kökten bir dönüşüm ortaya çıkarır. Biz olumlu hareket etmeye çok alışkınız: "Yapmalıyım," "Yapmamalıyım," "Bu doğrudur," "Bu yanlıştır," "Bu olmalıdır," "Bu olmamalıdır," "Bastıracağım," "Denetleyeceğim". Bunların tümü düzensizliğin, çatışmanın özü olan 'ben'le (me) savaşmaktır. Eğer bunu görürseniz, sözel, entelektüel ya da görsel olarak değil, gerçekten onun hakikatini görürseniz, o zaman hiçbir çabanın olmadığı hareketsizlik vardır. Salt gözlem gözlenmekte olanı değiştirir.

Soruyoruz: Sevgi nedir? Sevgi hakkında birçok sanımızın ol-

duğunu söyledik, uzmanların, guruların, rahiplerin sanıları; karınız ya da sevgiliniz "Seviyorum" der ya da siz "Seviyorum" dersiniz, sevginin cinsellikle bağıntılı olduğunu söylersiniz. Öyle midir? Sevgi duyularla bağıntılı mıdır? Arzular duyulardan doğar. Açıktır ki duyuların hareketi arzudur. Güzel bir şey görürüm, duyularım harekete geçer, onu isterim. Buna kendinizde bakın. Duyuların hareketi olduğunda—bütün duyuların, belirli bir duyunun değil—arzunun var olmadığını söylüyoruz. Bunu düşünüp taşının.

Sevgi duyuların arzulu hareketi midir? Bunu farklı bir biçimde ortaya koyarsak, sevgi arzu mudur? Duyular cinsel olarak sürekli işlemektedir: anılar, resimler, imgeler, duyumlar. Bütün bunların hareketinin sevgi olduğu düşünülür. Gözlemlenebileceği kadarıyla sevgi arzunun bir parçasıdır. Yavaş yavaş ilerleyin. Onun içine giriyoruz. Sevgi bağlılık mıdır? Ben kızıma ya da oğluma bağlıyım. Sahiplenirim. Bağlılık sevgi midir? Bütün yaşamımız bağlılık üzerine kuruludur; eşyaya, birisine, bir inanca, bir dogmaya, İsa'ya, Buda'ya bağlılık. Bu sevgi midir? Bağlılıkta acı vardır, korku vardır, kıskançlık, endişe vardır. Bağlılığın olduğu yerde sevgi olur mu? Onu gözlemlediğinizde ve sevginin ne olduğunu bulmayı derinden istediğinizde, bağlılık önemsiz olacaktır, hiçbir değeri olmayacaktır, çünkü o sevgi değildir.

Sevgi arzu değildir. Sevgi anımsama değildir. Sevgi bağlılık değildir. Bu, ben size söylüyorum ve şiz kabul ediyorsunuz diye değil, zaten böyledir. Sevgi haz mıdır? Bu sizin bir başkasının elini tutamayacağınız anlamına gelmez. Görüyorsunuz, arzu duyumların sonucudur. Duyumlar düşünceye bağlıdır, düşünceler duyumlara bağlıdır ve bu duyumdan arzu ortaya çıkar, arzu doyurulmak ister ve biz de buna sevgi deriz. Bu sevgi midir? Bağlılık sevgi midir? Bağlılıkta çatışma vardır, belirsizlik vardır ve ne kadar belirsizlik var-

sa, o kadar yalnızlık korkusu duyarsınız, o kadar bağımlı, sahiplenen, egemen, zorlayan, isteyen biri olursunuz; böylece ilişkide çatışma ortaya çıkar. Siz bu çatışmanın sevginin bir parçası olduğunu düşünürsünüz. Şimdi soruyoruz: Bu sevgi midir?

Haz sevgi midir? Haz bir anımsama hareketidir. Cümleyi ezberlemeyin, yalnızca dinleyin. Ne kadar hoş, ne kadar tatlı, sevecen, rahatlatıcı, seksi olduğunuzu anımsarım ve "Seni seviyorum, sevgilim" derim. Bu sevgi midir? Peki hazzın yadsınması mı gerekir? Bu soruların tümünü sormalısınız. Sormalısınız ve ortaya çıkarmalısınız. Bir ırmağın sularına bakmak size haz vermez mi? Bu hazzın nesi yanlıştır? Bir tarlanın ortasındaki bir tek ağaca bakmak size haz vermez mi? Belki de dün gece gördüğünüz, dağların üzerinde yükselen ayı görmek size haz vermez mi? O ne olağanüstü bir tattı öyle, *değil mi? Şimdi bunun nesi yanlış? Ancak düşünce* "Ne kadar da güzel, onu saklamalıyım, onu anımsamalıyım, ona tapmalıyım, umarım daha fazlasına sahip olurum," dediğinde sorun başlar. O zaman bütün bir haz hareketi işlemeye başlar ve biz o hazza sevgi deriz.

Bir anne bebeğini kucaklarken sevecen şefkat duygusuyla dopdoludur. Bu sevgi midir? Yoksa bu sevgi kalıtımınızın bir parçası mıdır? Siz hiç bebeklerini kucaklayan maymunları, yavrusunu koruyan bir fili gördünüz mü? Biz bebeklere verdiğimiz bu içgüdüsel tepkileri miras almış olabiliriz— ve böylece "Bu *benim* bebeğim. Benim kanıma, benim kemiklerime, benim bedenime sahip, onu seviyorum," deriz. Eğer bebeğinizi o kadar çok seviyorsanız, onun çok iyi bir eğitim aldığını, asla şiddet yüklü biri olmadığını, asla öldürmediğini ve öldürülmediğini görürsünüz. Bebeğinizi yalnızca o beş ya da altı yaşına gelene kadar koruyup ondan sonra da kurtlara atmazsınız.

Öyleyse bütün bunlar sevgi midir? Olumlu davranış "Hayır, artık seks yapmayacağım," "Bağlılıktan özgür olacağım," "Sürekli bağlılık üzerine çalışacağım" demektir. Olumsuz davranışsa onu bütününde görmek ve böylece içgörü sahibi olmaktır. O zaman sevginin bunların hiçbiri olmadığını göreceksiniz, ama sevgi olduğu için, o sevgi sonucu bütün ilişki değişir. Hindistan'daki çilekeşler, *sanyasiler*, Avrupa'daki keşişler bütün dünyaya, "Arzu, cinsellik yok, güzel bir kadına bakmayın, eğer bakarsanız onun anneniz ya da kız kardeşiniz olduğunu düşünün ya da eğer bakarsanız kutsal şeyler üzerine yoğunlaşın," derler. Derler de, içten içe yanıp tutuşurlar. Dışta yadsırlar, ama içte yanarlar. Onların dinsel yaşam dedikleri şey hiç sevginin olmaması anlamına gelir. Onların sevgiye ilişkin bir fikirleri vardır. Fikir sevgi değildir. Fikir, sözcük sevgi değildir. Ancak arzunun, bağlılığın, hazzın bütün hareketini gördüğünüz zaman, algının derinliklerinde olağanüstü kokusuyla bu garip çiçek ortaya çıkar. İşte bu sevgidir.

Bombay, 31 Ocak 1982

Neyiz biz? Bir adın, bir biçimin, belki de şanslı bir banka hesabıysanız bir yetkinliğin, bunların tamamının dışında neyiz biz? Biz acı çekmiyor muyuz? Yoksa sizin yaşamınızda acı çekmenin yeri yok mu? Korkunun yeri var mı? Ya da endişe, açgözlülük, kıskançlık var mı? Biz düşüncenin yaratmış olduğu bir imgeye mi tapanız? Biz ölüm korkusuyla bazı kavramlara mı tutunuruz? Biz bir şey söyleyip, başka bir şey yaparak bir çelişkide değil miyiz? Biz bunların tamamıyız. Alışkanlıklarımız, saçmalıklarımız, zihindeki o bitmez tükenmez gevezelik, bunların tamamı biziz. Bilincin içeriği bilinci oluşturur ve bu bilinç zamanla, büyük deneyimlerle, acılarla, üzüntülerle sürekli gelişir. Bunlardan, bütün bu korku duygularından özgür olunabilir mi? Çünkü, korkunun olduğu yerde sevgi yoktur. Eğer sürekli ben merkezli davranış varsa duyarlık yoktur ve duyarlık yoksa sevgi de yoktur. Güzellik yoksa sevgi de yoktur. Güzellik yalnızca iyiliğin çiçek açmasıyla var olur.

Gelin güzelliğin ne olduğuna bir bakalım—biçimin güzelliğinden söz etmiyoruz, hoş bir ağacın güzelliğinden, yemyeşil bir tarlanın güzelliğinden, mavi gökyüzüne uzanan bir dağın görkeminden, günbatımının güzelliğinden, kaldırım kenarında açan tek bir çiçeğin güzelliğinden söz etmiyoruz. Romantik ya da duygusal olmuyoruz, hep birlikte güzelliğin ne olduğunu araştırıyoruz. Yaşamınızda o güzellik duy-

gusu var mı, yoksa yaşam sizin için vasat, anlamsız olan ve sabahtan akşama kadar süren bir savaşım mı? Güzellik nedir? Güzellik ne duygusal ne de cinsel bir sorundur. Güzellik oldukça ciddi bir sorundur, çünkü kalbinizde güzellik olmaksızın, iyilik çiçeğini açtıramazsınız. Siz hiçbir dağa ya da masmavi bir denize gevezelik etmeksizin, ses çıkarmadan baktınız mı, masmavi denize, suyun üzerine vuran ışığın güzelliğine gerçekten dikkat ettiniz mi? Irmaklarıyla, gölleriyle, dağlarıyla dünyanın olağanüstü güzelliklerini gördüğünüzde tam olarak ne olmaktadır? Olağanüstü güzel bir şey gördüğünüzde, bir heykele, bir şiire, göletteki bir nilüfere ya da çok iyi bakılmış bir çimenliğe baktığınızda ne olur? O anda, o dağın görkemi size kendinizi unutturur. Hiç bu durumda oldunuz mu? Eğer olduysanız, var olmadığınızı, yalnızca o görkemin var olduğunu görmüşsünüzdür. Ama birkaç saniye ya da birkaç dakika sonra bütün döngü, karmaşa, gevezelik başlar. Öyleyse güzellik sizin olmadığınız yerdedir. Eğer bunu görmezseniz çok yazık. Hakikat sizin olmadığınız yerdedir. Güzellik, sevgi sizin olmadığınız yerdedir. Biz hakikat denen bu olağanüstü şeye bakabilme yetkinliğinde değiliz.

İnsanoğlu hiç acı çekmeye, yalnızca kişisel acı çekmeye değil, insanlığın acı çekmesine son verebilir mi? Binlerce savaşta yaralanmış, sakatlanmış kadınları ve erkekleri düşünün. Dünyada üzüntü vardır, küresel üzüntü, ve aynı zamanda kendi üzüntünüz vardır; bunlar iki ayrı üzüntü değildir. Lütfen bunu görün. Ben oğlum öldüğü için acı çekebilirim. Aynı zamanda komşumun karısının öldüğünün de farkındayımdır. Bu bütün dünyada aynıdır. Milyarlarca, binlerce yıl boyunca bu böyle olmuştur ve biz asla bunu çözümlemeyi başaramamışız. Ondan kaçabiliriz, ritüeller, törenler yapabiliriz, kuramın her biçimini uydurabiliriz, bunun bizim 'karma'mız olduğunu, bizim geçmişimizden gel-

diğini söyleyebiliriz, ama acı oradadır, yalnızca sizin acınız değil bütün insanlığın acısı oradadır. Bu acı çekme bitebilir mi ya da bu en eski zamanlardan sonsuza kadar sürecek olan bir insanlık durumu mudur? Durumun bu olduğunu kabul ederseniz—umarım etmezsiniz—o zaman sonsuza dek acı çekmeyi sürdürürsünüz. Birçoğumuzun alıştığı gibi siz de buna alışırsınız. Ama bunu kabul etmezseniz, sizin durumunuz nedir? Acı çekmeyi sona erdirecek zamanı göze alacak mısınız? Siz geçmişsiniz, şu ansınız, geleceksiniz. Bunların tümü sizsiniz. Siz zamanın efendisisiniz ve zamanı kısaltabilir ya da uzatabilirsiniz. Eğer şiddet yüklüyseniz ve "Ben şiddet yüklü olmayacağım" derseniz, bu zamana yaymaktır. Bu zaman aralığında şiddet yüklü olmayı sürdürürsünüz, ama böyle bir davranışın sonu yoktur. Eğer zamanın efendisi olduğunuzu, zamanın sizin ellerinizde olduğunu fark ederseniz, bu ortaya çıkarılacak olağanüstü önemli bir şeydir ve şiddet olgusuyla yüzleştiğiniz anlamına gelir. Şiddet olmayanın peşinden koşmazsınız, şiddet olgusuyla yüzleşirsiniz ve bu gözlemde neredeyse hiç zaman yoktur, çünkü o gözlemde ne gözlemci, ne de bütün geçmiş birikimler vardır, bu gözlemde yalnızca arı gözlem vardır. Arı gözlemde zaman yoktur.

Siz bunu yapıyor musunuz? Konuşmacı bunun hakkında konuşurken gerçekten hakikatini gördüğünüz için mi bunu yapıyorsunuz? Diyelim ki, benim fiziksel ya da psişik belirli bir alışkanlığım var, bu alışkanlık o anda sona erebilir mi? Yoksa bu alışkanlığın sona ermesi için zamana mı gereksinimim vardır? Sigara içtiğinizi varsayın; bu alışkanlığı o anda sona erdirebilir misiniz? Bedeninizin nikotine can atması zamanın efendisi olduğunuz algısından farklıdır. Zamanı kısaltabilirsiniz, bu nedenle o algı sigara içmeme kararı değildir.

Görüyorsunuz, tutku yalnızca birey üzüntüye son verdiğinde vardır. Tutku, şehvet değildir. Şehvet duyusaldır, cinseldir, arzuyla, resimlerle, hazzın kovalanışı, vb. ile doludur. Tutkuysa böyle değildir. Yaratmak için—bebekleri değil—farklı bir dünya, dünyada farklı insanlar oluşturmak için, içinde yaşadığımız toplumu değiştirmek için tutkuya sahip olmanız zorunludur. O büyük tutku olmaksızın, birey vasat, yumuşak, belirsiz, bütünlüksüz olur.

Oğlum ölür ve ben acı çekerim, gözyaşı dökerim, dünyadaki bütün tapınaklara giderim. Bütün umutlarımı oğluma bağlamıştım, ama şimdi o gitti. Ben onun başka bir yerde yaşamasını arzu ederim ve oğlumla bir sonraki yaşamda bir yerde karşılaşmayı umarım. Biz her zaman bununla uğraşıyoruz. Istırap çok acı vericidir. Gözyaşları, öteki insanların rahatı, o acıdan uzaklaşmam için kendi rahatlığımı arayışım, o acıyı, o büyük yalnızlık duygusunu dindirmez. Öyleyse, herhangi bir kaçış biçimi, oğlumun ölümüne ilişkin herhangi bir mantıklı açıklama olmaksızın ona bakabilir, onunla olabilir miyim? Yeniden doğuş ya da başka bir şey aramaksızın tamamıyla, bütünüyle, o büyük acıyla kalabilir miyim? O zaman ne olur?

Umarım yalnızca dinlemiyor, konuşmacıyla birlikte bunları yapıyorsunuzdur, burada size ne yapacağınız söylenmiyor. Bu entelektüel bir oyun değil, bu bizim yaşamımız, bizim günlük varoluşumuz. Sevdiğiniz gidebilir ve orada kıskançlık, endişe, nefret vardır. Bu bizim yaşamımızdır ve biz acı çekeriz.

Eğer oğlum ölmüşse, onun gitmiş olduğu fikrine dayanamam. Hiçbir duygu, his olmaksızın ben o acıyla, o yalnızlık acısıyla kalabilir miyim? Birçoğumuz yalnızlığı biliriz. Yalnızlık bütün ilişkilerden tamamıyla soyutlandığınızda or-

taya çıkar. Bir kalabalığın ortasında birdenbire kendinizi yapayalnız, tek başınıza bulursunuz. Kendinizi böyle bir halde bulmanız üzüntünün bir parçasıdır. Oğlum öldüğünde, yalnız kalırım. Ben o yalnızlığı, geçmişe ait hiçbir anı, gözlemci olmaksızın gözlemleyebilir miyim? Şimdi bundan söz edeceğiz.

Birey kızgın olduğunda, bir tepki olan o kızgınlık anında, ne gözlemleyen ne de gözlemlenen vardır. Bunu hiç fark ettiniz mi? Yalnızca ***kızgınlık*** denen o tepki vardır Birkaç saniye ya da birkaç dakika sonra gözlemleyen "Kızgındım" der. Böylece gözlemleyen kendisini kızgınlıktan ayırır ve "Ben kızgındım" der. Ancak gözlemleyen gözlemlenendir. Kızgınlık benden ayrı değildir; kızgınlık benim, ben açgözlülüğüm, ben korkanım, ben bunların hepsiyim. Ama düşünce "Denetlemeliyim, korkudan kaçmalıyım" der ve böylece düşünce gözlemleyeni gözlemlenenden ayrı bir şey olarak yaratır. Bu halde çatışma vardır. Oysa ki olgu gözlemleyenin gözlemlenen olduğudur. Kızgınlık sizsiniz, kızgınlık sizden farklı değildir. Aynı biçimde, oğlumu kaybettiğimde, ben o haldeyimdir; hiçbir düşünce hareketi olmaksızın gözlemlerim ve böyle bir çaresizlik oluşturan şey bu *acı* denen, *yalnızlık* denen zihinsel etkinliğe bütün dikkatinizi vermektir. Ben, hiçbir düşünce hareketi ya da düşüncenin gölgesi olmaksızın bu yoğun üzüntü, acı, şok duygusuyla kalabilir miyim? Bu bütün dikkatini ona vermektir. Eğer ondan kaçmaya çalışıyorsanız, bütün dikkatinizi ona veremezsiniz; bu bir enerji kaybıdır, oysa ki bütün enerjinizi ona verirseniz, enerjinizin tamamı acı çekmek dediğiniz o noktaya odaklanır. Bunu yaptığınızda böyle olağanüstü bir olgunun bütün önemini, derinliğini ve güzelliğini anlarsınız ve böylece acı çekme sona erer. Acı çekme sona erdiğinde tutku vardır, acı çekmenin sona ermesiyle sevgi açığa çıkar.

Sevgi nedir? Bunu hiç sordunuz mu? Kocanıza ya da karınıza sevginin ne olduğunu hiç sordunuz mu? Buna kalkışmamalısınız. Ben kimseyi sever miyim? Bunun ne ifade ettiğini bilir misiniz? Sevgi arzu mudur? Sevgi haz mıdır? Sevgi bağlılık mıdır? Lütfen bunların tümünü bir düşünün. Sevgi kıskançlık mıdır, yoksa şimdi sevgi cinsel bir hareket haline mi gelmiştir? Biz hep birlikte seven bir zihnin ya da seven bir beynin niteliğini göreceğiz. Çocuklarınızı sever misiniz, yoksa görevinizin bir parçası olarak onlara karşı kendinizi sorumlu mu hissedersiniz? Çocuklarınızı sevip sevmediğinizi hiç düşünmüş müydünüz?

"Elbette" diyeceksiniz, ama biz bu soruyu ciddi olarak soruyoruz. Çocuklarınızı sevseydiniz, onların sizin olduğunuz gibi olmalarını mı isterdiniz? Yoksa onların sizden tamamıyla farklı mı olmalarını isterdiniz? Onların sizin yaptığınız işi, sizin ticaretinizi izlemelerini ister miydiniz? Oğlunuzun bir sanayici olmasını siz bir sanayici olduğunuz için mi istersiniz? Oğlunuzun iyilik içinde büyümesiyle, güzellik içinde çiçek açmasıyla mı ilgilenirsiniz? Yoksa oğlunuzu savaşa, öldürmeye ve öldürülmeye mi hazırlıyorsunuz? Bunların tümü sevgi midir? Biliyorum, "Biz buna engel olamayız, çocuklarımıza yardım edemeyiz, biz onları okula gönderiyoruz ve yapabileceğimiz bu," diyeceksiniz. Siz yalnızca çocuklarınızın evlenmelerini—sizin yerleşmiş olduğunuz gibi, sıradan bir biçimde, belirsizlikler içinde, bir şey söyleyip başka bir şey yaparak, tapınaklara giderek, mükemmel bir avukat olarak—bir yerlere yerleşmelerini istersiniz. Bu bir çelişkidir. Çocuklarınızın böyle olmasını mı istersiniz? Eğer çocuklarınızı sevseydiniz bunu yapar mıydınız?

Dünyanın herhangi bir yerinde sevgi var mıdır? Sevgi kıskançlık mıdır? Sevgi bağlılık mıdır? Eğer karıma bağlıysam, bu ne kadar acıdır, öyle değil mi? Bağlılığın etkileri nedir?

Bağlılık sevgi midir? Eğer ben karıma bağlıysam, hem fiziksel hem psişik olarak, ona bağımlıyımdır, o bana yardım eder, ben ona yardım ederim. Karımın beni terk edebileceğinden korkarım. Beni bırakacağından endişe duyarım. Karım başka bir erkeğe bakmamalıdır, bana sadık olmalıdır. Ben ona sahip olmalıyım, egemen olmalıyım. Karım da sahiplenilmek ister, ona egemen olmamı ister. Şimdi içinde korkunun, kıskançlığın, nefretin, düşmanlığın olduğu şey sevgi midir? Bunların tümü sevgi midir?

Sevgi olmayan her şeyi yadsımak, olumsuzlamak sevgidir. Öyleyse biz kıskançlığı, bağlılığı, sahiplenmenin her biçimini tamamıyla olumsuzlarız. Bu tümden olumsuzlama sonucu sevgi ortaya çıkar. Olumsuzlama aracılığıyla olumlu olana gelirsiniz ve en olumlu şey sevgidir. Sevgiyle ilgili en ilginç şeylerden biri de, sevdiğiniz zaman ne yaparsanız yapın doğru olacağıdır. Sevgi olduğunda, bütün koşullarda davranış doğrudur, böyle bir sevgi niteliği olduğunda şefkat vardır. Şefkat herkes için tutku anlamına gelir. Eğer herhangi bir tarikata, gruba ya da herhangi bir örgütlü dine aitseniz, ne sevgi ne de şefkat var olabilir. Ancak bunlardan tamamıyla özgür olduğunuz zaman şefkat olabilir ve bu şefkatin kendi sınırsız, olağanüstü zekası vardır. Sevgi varsa güzellik vardır. Sevgi ve şefkat zekayla birlikte sonsuz hakikattir, o hakikate uzanan hiçbir yol yoktur—ne Karma Yogası, ne Bhakti Yogası, vb.—hakikate giden yol yoktur. Hakikat, yalnızca üzüntü sona erdiğinde ortaya çıkan o olağanüstü şefkat duygusu olduğunda vardır.

Hindistan'da Gençlerle Birlikte: Önünüzdeki Yaşam'*dan*

Gelin biraz sevgi hakkında konuşalım; bizim için çok önemi olan bu sözcüğün ve bu duygunun arkasında, insanların yalnızlık dedikleri o garip endişe, korku öğesinin olup olmadığını ortaya çıkaralım.

Sevginin ne olduğunu biliyor musunuz? Babanızı, annenizi, öğretmeninizi, arkadaşınızı seviyor musunuz? Sevmenin ne demek olduğunu biliyor musunuz? Anne babanızı sevdiğinizi söylediğinizde, bu ne anlama gelir? Onlarla kendinizi güvende hissedersiniz, onlarla kendinizi evinizde hissedersiniz. Anne babanız sizi korur, size para, barınak, yiyecek ve giyecek verir ve siz onlarla yakın bir ilişki duygusu hissedersiniz, öyle değil mi? Aynı zamanda onlara güvenebileceğinizi hissedersiniz—ya da hissetmezsiniz. Belki de onlarla kendi arkadaşlarınızla konuştuğunuz kadar rahatlıkla ve mutlulukla konuşmazsınız. Ama onlara saygı duyarsınız, onlar tarafından yönlendirilirsiniz, onların dediklerini yaparsınız, yaşlandıklan zaman onlara destek olmak gibi belirli bir sorumluluk duygunuz vardır. Bunun karşılığında onlar da sizi severler, size yol göstermek ve yardım etmek isterler—en azından öyle söylerler. Sizin sözde ahlaklı bir yaşam sürmeniz ve beladan uzak durabilmeniz için, size bakacak bir kocanızın ya da yemek pişirebilecek ve çocuk-

lannızı doğuracak bir karınızın olması için sizi evlendirmek isterler. Bütün bunlara sevgi denir, öyle değil mi?

Sevginin ne olduğunu anında söyleyemeyiz, çünkü sevgi öyle hemen sözcüklerle açıklanamaz. Sevgi bu kadar kolayca ortaya çıkmaz. Ama sevgisiz yaşam çok kısırdır; ağaçlar, kuşlar, bir kadının ya da bir erkeğin gülümsemesi, ırmağın üzerindeki köprü, balıkçılar ve hayvanlar sevgi olmadan hiçbir şey ifade etmez. Sevgi olmadan, yaşam sığ bir havuz gibidir. Derin bir ırmakta zenginlik vardır ve içinde pek çok balık yaşayabilir; ama sığ bir havuz kızgın güneşin altında kısa sürede kurur ve geride pislik ve çamur dışında hiçbir şey kalmaz.

Birçoğumuz için sevgi anlaşılması olağanüstü zor bir şeydir, çünkü bizim yaşamlarımız çok sığdır. Sevmek ve sevilmek isteriz, ama o sözcüğün arkasında gizli bir korku vardır. Öyleyse, bu olağanüstü şeyin gerçekten ne olduğunu bulmak her birimiz için önemli değildir, öyle değil mi? Ve biz bunu ancak diğer insanlara nasıl baktığımızın, ağaçlara, hayvanlara, yabancılara, aç bir adama nasıl baktığımızın farkındaysak anlayabiliriz. Biz arkadaşlarımıza, gurumuza (eğer varsa), anne ve babamıza nasıl baktığımızın farkında olmalıyız.

"Annemi ve babamı seviyorum, dadımı, öğretmenimi seviyorum," dediğinizde, bu ne anlama gelir? Birilerine çok saygı duyduğunuzda ve onları yücelttiğinizde, onlara boyun eğmenin göreviniz olduğunu düşündüğünüzde ve bunun karşılığında onlar da sizden boyun eğmenizi beklediklerinde, bu sevgi midir? Sevginin içinde endişe var mıdır? Elbette, birisini yücelttiğinizde, bir başkasını hor görürsünüz. Bu sevgi midir? Sevgide yüceltme ya da hor görme duygusu, bir başkasına boyun eğme zorunluluğu var mıdır?

Birisini sevdiğinizi söylediğiniz zaman içten içe ona bağımlı değil misiniz? Çocukken doğal olarak babanıza, annenize, öğretmenize, dadınıza bağımlısınızdır. Bakılmaya, size yiyecek, giyecek ve barınak sağlanmasına gereksinim duyarsınız. Güvenlik duygusuna, sizi koruyan birisinin olmasına gereksinim duyarsınız. Ama genelde ne olur? Biz büyüdükçe bu bağımlılık duygusu da sürer. Bunu yaşlılarda, kendi anne babanızda ve öğretmenlerinizde hiç fark etmediniz mi? Onların kanlarına, kocalarına ya da çocuklarına ya da kendi anne babalarına duygusal olarak nasıl bağımlı olduklarını hiç gözlemlemediniz mi? İnsanların çoğu büyüdükçe birisine sımsıkı sarılır, bağımlı olmayı sürdürürler. Onlara rahatlık ve güvenlik duygusu verecek yaslanacakları biri olmadığında kendilerini yalnız, kaybolmuş hissederler. Bir başkasına olan bu bağımlılığa sevgi denir; ama eğer sevgiyi çok yakından gözlemlerseniz, bağımlılığın sevgi değil, korku olduğunu görürsünüz.

İnsanların birçoğu yalnız kalmaktan korkarlar; kendileri hakkındaki şeyleri düşünüp taşınmaktan, derin duygular hissetmekten, yaşamın anlamını tümüyle araştırmaktan ve keşfetmekten korkarlar. Bu nedenle Tanrıyı sevdiklerini ve ona bağımlı olduklarını söylerler; ama bu Tanrı değildir, bilinmeyen değildir, zihin tarafından yaratılmış bir şeydir.

Biz aynı şeyi bir ideale ya da inanca da uygularız. Bir şeye inanırım ya da bir ideale tutunurum ve bu bana büyük rahatlık sağlar; ama ideali kaldırın, inancı kaldırın, ben kaybolurum. Bir guru için de aynı şey geçerlidir. Ben bağımlıyımdır, çünkü elde etmek isterim, bu nedenle bunda korku sancısı vardır. Anne babanıza ya da öğretmenlerinize bağımlı olduğunuzda da aynısı geçerlidir. Gençken böyle davranmanız doğrudur ve doğaldır; ancak olgunlaşmaya başladığınızda bağımlı olmayı sürdürürseniz, bu sizi düşün-

mekten ve özgürlükten yoksun bırakacaktır. Bağımlılığın olduğu yerde korku vardır ve korkunun olduğu yerde sevgi değil, yetke vardır. Anne babanız size dediklerini yapmanızın zorunlu olduğunu, belirli gelenekleri izlemenizi, belirli bir iş bulmanızı ya da yalnızca belirli bir iş yapmanızı söylediğinde bunların hiçbirinde sevgi yoktur. Topluma bağımlı olduğunuzda ve dolayısıyla toplumun yapısını olduğu gibi, sorgulamadan kabul ettiğinizde kalbinizde sevgi yoktur.

Hırslı kadınlar ve erkekler sevginin ne olduğunu bilmezler ve biz hırslı insanların egemenliğindeyiz. Dünyada mutluluğun olmamasının nedeni budur ve işte bu nedenle siz büyüdükçe bütün bunları görmelisiniz, anlamalısınız ve sevginin ne olduğunu keşfetmenin olanaklı olup olmadığını ortaya çıkarmalısınız. İyi bir konumda olabilirsiniz, güzel bir eviniz, olağanüstü bir bahçeniz, giysileriniz olabilir; cumhurbaşkanı bile olabilirsiniz, ama sevgi olmaksızın bunların hiçbir anlamı yoktur.

Öyleyse şimdi—yaşlanana kadar beklemeden, çünkü o zaman asla ortaya çıkaramazsınız—anne babanızla, öğretmenlerinizle, guruyla olan ilişkinizde gerçekten ne hissettiğinizi bulmaya başlamalısınız. Siz yalnızca *sevgi* sözcüğünü ya da herhangi başka bir sözcüğü kabul edemezsiniz, gerçekliğin—sizin hissetmeniz gereken değil, gerçekte hissettiğiniz gerçekliğin—ne olduğunu görmek için sözcüklerin ötesine gitmelisiniz. Eğer gerçekten kıskançsanız ya da kendinizi kızgın hissediyorsanız, "Kıskanç olmamalıyım, kızgın olmamalıyım" demek yalnızca bir dilektir, hiçbir gerçekliği yoktur. Önemli olan, gelecekte nasıl hissetmeniz gerektiği ya da nasıl hissedeceğiniz idealini söz konusu etmeden dürüstçe ve açıkça, tam o anda ne hissettiğinizi görmektir, böylece onunla ilgili bir şey yapabilirsiniz. Ama

"Ben anne babamı, öğretmenlerimi sevmeliyim," demenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü gerçek duygularınız oldukça farklıdır ve bu sözcükler, arkasına gizlendiğiniz bir perde haline gelirler.

Öyleyse, sözcüklerin kabul edilmiş anlamlarının ötesine bakmak bir zeka yolu değil midir? *Görev, sorumluluk, Tanrı, sevgi* gibi sözcükler geleneksel bir anlam edinmişlerdir; ama zeki biri, gerçek anlamda eğitimli biri bu sözcüklerin geleneksel anlamlarının ötesine bakar. Örneğin, biri size Tanrıya inanmadığını söyleseydi, şaşırıp kalırdınız değil mi? "Aman tanrım, ne korkunç" derdiniz, çünkü siz Tanrıya inanırsınız—en azından inandığınızı düşünürsünüz. Oysa ki inancın ve inançsızlığın pek bir anlamı yoktur. Sizin için önemli olan, anne babanızı gerçekten sevip sevmediğinizi ya da anne babanızın sizi gerçekten sevip sevmediğini görmek için *sevgi* sözcüğünün ötesine gitmektir. Kuşkusuz siz ve anne babalarınız birbirinizi gerçekten sevseydiniz, dünya tamamıyla farklı olurdu. Savaşlar, açlık, sınıf ayrımları olmazdı. Zengin ve yoksul olmazdı. Görüyorsunuz, sevgi olmadan toplumu ekonomik açıdan düzeltmeye, doğru şeyler yapmaya çalışıyoruz; ama kalplerimizde sevgi olmadıkça, çatışmadan ve sefaletten özgür bir toplumsal yapı ortaya çıkaramayız. İşte bu nedenle bu konuları çok dikkatlice ele almalıyız; belki de böylece sevginin ne olduğunu bulabiliriz.

Soran: Neden dünyada sefalet ve üzüntü var?

Krishnamurti: Bu çocuğun bu sözcüklerin ne anlama geldiğini bilip bilmediğini merak ediyorum. Belki neredeyse kırılmak üzere olan ayakları üstünde bir sürü yük taşımaya çalışan bir eşeği, ağlayan bir çocuğu ya da çocuğunu döven bir anneyi görmüştür. Belki de birbirleriyle kavga eden

yaşlıları görmüştür. Bunlardan başka ölüm vardır, yakılmak üzere taşınan bir beden vardır; dilenci vardır; yoksulluk, hastalık, yaşlılık vardır. Böylece çocuk "Neden üzüntü var?" diye sorar. Bunu siz de bilmek istemez misiniz? Siz hiç kendi üzüntünüzün nedenini merak etmediniz mi? Üzüntü nedir ve neden vardır? Eğer bir şey istersem ve ona sahip olamazsam kendimi çok kötü hissederim; daha çok sari, daha çok para istersem ya da daha güzel olmayı istersem ve istediklerime sahip olamazsam, mutsuz olurum. Eğer belirli birini sevmek istersem ve o kişi beni sevmezse, yine mutsuz olurum. Babam ölür ve ben üzülürüm. Neden?

İstediğimize sahip olamadığımız zaman neden kendimizi mutsuz hissederiz? İstediğimizi elde etmemiz neden gereklidir? Bunun bizim hakkımız olduğunu düşünürüz, öyle değil mi? Ama milyonlarca insan gereksinim duyduğu şeye sahip değilken bizim istediğimiz şeye neden sahip olmamız gerektiğini kendimize hiç soruyor muyuz? Bunun yanısıra neden o şeyi isteriz? Gereksinim duyduğumuz şeyler yiyecek, giysi ve barınaktır; ama biz bunlarla yetinmeyiz, daha çoğunu isteriz. Başarı isteriz, saygı görmek, sevilmek, yüceltilmek, güçlü olmak, ünlü bir şair, aziz, hatip, cumhurbaşkanı, başbakan olmak isteriz. Neden? Hiç bunu düşündünüz mü? Biz bütün bunları neden isteriz? Olduğumuzla yetinmeliyiz demiyorum, bunu demek istemiyorum. Bu çok çirkin, aptalca olurdu. Ama neden sürekli daha çoğunu arzularız? Bu arzu bizim doyumsuz, hoşnutsuz olduğumuz anlamına gelir; ama neden? Ne olduğumuzdan mı? Ben buyum, bundan hoşlanmıyorum ve şu olmak istiyorum. Yeni bir ceket ya da yeni bir sari içinde çok daha güzel görüneceğimi düşünürüm ve böylece onu isterim. Bu benim olduğum şeyden hoşnut olmadığım anlamına gelir ve daha çok giysi, daha çok güç elde ederek hoşnutsuzluğumdan kaçabileceğimi düşünürüm. Ama hoşnutsuzluğum yine de ora-

dadır, öyle değil mi? Ben yalnızca onu giysilerle, güçle, arabalarla örtbas etmişimdir.

Öyleyse ne olduğumuzu nasıl anlayacağımızı ortaya çıkarmalıyız. Kendimizi salt sahiplenmelerle, güçle ve konumla örtbas etmemizin hiçbir anlamı yoktur, çünkü yine de mutsuz oluruz. Bunu gören mutsuz kişi, üzüntü içindeki kişi, gurulara koşmaz, sahiplenmelere, güce sığınmaz; tersine üzüntüsünün arkasında neyin yattığını bilmek ister. Eğer kendi üzüntünüzün arkasına geçerseniz, ne kadar küçük, boş, sınırlı olduğunuzu, elde etmek, olmak için savaştığınızı bulacaksınız. Bu elde etme uğraşı, bir şey olma uğraşı, üzüntünün nedenidir. Ama aslında ne olduğunuzu anlarsanız, onun içine derinlemesine girerseniz, oldukça farklı bir şeyin olduğunu bulursunuz.

S: Eğer bir adam açlıktan ölüyorsa ve ben ona yardımcı olabileceğimi hissediyorsam, bu hırs mıdır yoksa sevgi midir?

K: Bu sizin ona hangi dürtüyle yardım ettiğinize bağlıdır. Yoksullara yardım ettiğini söyleyen bir siyasetçi Yeni Delhi'ye gider, orada kocaman bir evde yaşar, gösteriş yapar. Bu sevgi midir? Anlıyor musunuz? Bu sevgi midir?

S: Eğer yardımseverliğimle onun açlığını biraz olsun dindiriyorsam, bu sevgi değil midir?

K: O açlık çekiyor ve siz ona yemek yardımı yapıyorsunuz. Bu sevgi midir? Neden ona yardım etmeyi istiyorsunuz? Ona yardım etme arzusundan başka hiçbir dürtünüz, güdünüz yok mu? Hiçbir çıkarınız yok mu? Bunu düşünüp taşının, evet ya da hayır demeyin. Eğer bir çıkar sağlamaya çalışıyorsanız, siyasal olarak ya da iç ve dış anlamda herhangi bir çıkar arıyorsanız, onu sevmiyorsunuz demektir. Eğer

onu daha ünlü olmak için ya da arkadaşlarınız sizin Yeni Delhi'ye gitmeniz için yardım etsinler diye beslerseniz, bu sevgi değildir, öyle değil mi? Ama onu seviyorsanız, onu hiçbir saklı dürtü olmadan, karşılığında hiçbir şey beklemeden beslersiniz. Eğer onu beslerseniz ve o karşılığında minnettar olmazsa, incinir misiniz? Eğer öyleyse onu sevmiyorsunuz demektir. Eğer o size ve köylülere sizin mükemmel birisi olduğunu söylerse ve övüldüğünüzü hissederseniz, bu kendinizi düşündüğünüz anlamına gelir; elbette bu sevgi değildir. Öyleyse yardımseverlikten herhangi bir çıkar sağlanıp sağlanmadığını ve aç olanı beslemek için kişiyi hangi dürtünün harekete geçirdiğini ortaya çıkarma konusunda çok dikkatli olunmalıdır.

Saanen, 18 Temmuz 1968: Saanen 1968'deki Konuşmalar ve Diyaloglar'*dan*

Yaşamda çok önemli bir etken olan hazzı keşfetmemiz için aynı zamanda sevginin ne olduğunu da anlamalıyız ve bunu anlarken güzelliğin ne olduğunu da ortaya çıkarmalıyız. Öyleyse üç şey vardır: Haz, hakkında konuştuğumuz ve büyük ölçüde hissettiğimiz güzellik ve sevgi—son derece bozulmuş olan şu sözcük. Adım adım ilerleyeceğiz, oldukça dikkatlice ama dura kalka, çünkü insan varoluşunun çok geniş bir alanı bu üç şeyle örtülmüştür. Bir sonuca varmak, "Bu hazdır," "Bireyin hazzının olması zorunludur," "Bu sevgidir," "Bu güzelliktir" demek bana en belirgin kavrayışı, güzellik, haz ve sevgi duygusunu istemek gibi görünüyor. Öyleyse eğer biraz olsun akıllıysak, bu derin konuyla ilgili bir formülden, sonuçtan, kesin kavrayıştan sakınmalıyız. Bu üç şeyin derin hakikatiyle temasa geçmek ne bir zeka, ne sözcüklerin tanımlanması, ne bir belirsizlik ne de parapsişik bir duygu konusudur.

Birçoğumuz için haz ve onun dışavurumu çok önemlidir. Ahlaksal değerlerimizin birçoğu onun üzerine, en sonda elde edilen ya da o anlık haz üzerine kurulmuştur; kalıtımsal ya da psişik eğilimlerimiz, fiziksel ve zihinsel tepkilerimiz haz üzerine kurulmuştur. Yalnızca dışsal değerleri ve toplu-

mun yargılarını incelemeyip aynı zamanda kendinize de bakarsanız, hazzın ve onun değerlendirmesinin yaşamımızın temel uğraşı olduğunu göreceksiniz. Direnebiliriz, feda edebiliriz, başarabiliriz ya da yadsıyabiliriz, ama sonunda her zaman bu haz, doyum, hoşnutluk ya da sevindirilme duygusu vardır. Kendini ifade etme ya da doyurma birer haz biçimidir; bu hazzın önüne geçildiğinde, bu haz engellendiğinde korku ortaya çıkar ve bu korku çatışma yaratır.

Lütfen bunu kendinizde izleyin. Siz burada yalnızca birçok sözcüğü ya da fikri dinlemiyorsunuz; bunların hiçbir anlamı yoktur. Siz bir kitaptaki psikolojik bir açıklamayı okuyabilirsiniz, ama onun hiçbir değeri olmayacaktır. Ancak hep birlikte, adım adım araştırırsak, kendiniz için bundan ne kadar olağanüstü bir şeyin ortaya çıktığını göreceksiniz.

Dünyadaki çeşitli dinsel grupların savunduğu gibi, hazza sahip olmamamız gerektiğini, hazzın yanlış olduğunu söylemediğimi aklınızda tutun. Biz bastırmanın, yadsımanın, denetlemenin, daha yüksek bir düzeye dönüştürmenin zorunlu olduğunu ya da bunun gibi şeyler söylemiyoruz. Biz yalnızca inceliyoruz ve eğer oldukça nesnel bir biçimde, derinden inceleyebilirsek, haz değil mutluluk sahibi bir zihin hali ortaya çıkar; mutluluk hazdan bütünüyle farklıdır.

Hazzın ne olduğunu biliriz; güzel bir dağa, hoş bir ağaca, gökyüzünde rüzgarın kovaladığı bir buluttaki ışığın parlaklığına, berrak suları olan bir ırmağın güzelliğine bakmak. Bunların tümünü seyretmekte ya da bir kadının, adamın ya da çocuğun güzel yüzünü görmekte büyük haz vardır. Hepimiz dokunmayla, tatmayla, görmeyle, duymayla ortaya çıkan hazzı biliriz. Bu yoğun haz düşünceyle güçlendirildiği zaman, peşinde olduğunuz hazzı elde edememekten doğan çatışma, öç, kızgınlık, nefret ve eğer gözlemlerseniz ol-

dukça belirgin olan korku gibi karşı tepkiler vardır. Deneyimin her biçimi, dünkü bir deneyimin hazzı, ister duygusal, ister cinsel, isterse görsel olsun, düşünceyle güçlendirilir. Düşünce hazzı düşünür, onun tadını çıkarır, onu güçlendirecek bir resim ya da bir imge yaratır, onu besler. Düşünce dünkü hazza güç verir, onun bugün ve yarın da sürmesini sağlar. Bunun farkına varın. Düşünce tarafından güçlendirilen haz dizginlendiğinde, koşullarla, engellerle çevrili olmaya zorunlu olduğundan düşünce başkaldırır, enerjisini saldırıya, nefrete ve yine bir başka haz biçimi olan şiddete dönüştürür.

Birçoğumuz hazzı kendini ifade etmede ararız. İster küçük şeylerde isterse büyük şeylerde olsun, biz kendimizi ifade etmeyi isteriz. Ressam kendisini tuvallerde, yazar kitaplarda, müzisyen çalgılarda ifade etmeyi ister. Bu kendini ifade etme—büyük ölçüde haz elde edilen şey—güzellik midir? Bir ressam kendini ifade ettiğinde, haz ve yoğun bir doyum elde eder. Bu güzellik midir? Yoksa, tuvale ya da sözcüklere hissettiklerini tamamıyla yansıtamadığı için başka bir haz biçimi olan hoşnutsuzluk mu vardır?

Öyleyse, güzellik haz mıdır? Kendini ifade etmenin herhangi bir biçimi bu güzelliği aktarır mı? Sevgi haz mıdır? Şimdilerde sevgi neredeyse cinsellikle ve onun ifadesiyle eşanlamlı hale gelmiştir ve bunların tamamı—kendini unutma, vb.—bunun içinde yer alır. Düşünce herhangi bir şeyden yoğun haz aldığında bu sevgi midir? Sevgi, önüne geçildiğinde kıskançlık, öfke, nefret haline gelir. Haz, egemenliği, bağımlılığı ve dolayısıyla korkuyu gerektirir. Bu nedenle, kişi kendisine sevgi haz mıdır diye sorar. Sevgi, bütün güç fark edilen biçimleriyle, cinsellik, dostluk, duyarlık, kendini unutma arzusu mudur? Bütün bunlar sevgi midir; eğer değilse sevgi nedir?

Beynin bütün etkinliklerinin farkında olarak kendi zihninizi işlerken gözlemlerseniz, en eski zamanlardan bu yana insanın hazzın peşinden koştuğunu görürsünüz. Eğer bir hayvanı izlerseniz, hazzın ne kadar olağanüstü önemli bir şey olduğunu ve o hazzın önüne geçildiğinde ortaya çıkan saldırganlığı görürsünüz.

Hepimiz haz üzerine kuruluyuz; yargılarımız, değerlerimiz, toplumsal isteklerimiz, ilişkilerimiz, vb. bu temel haz ilkesi ve onun ifadesi üzerine kuruludur ve bunun önüne geçildiğinde, bu denetlendiğinde, çarpıtıldığında, engellendiğinde bir başka haz biçimi haline gelen saldırganlık vardır.

Hazzın sevgiyle ilgisi nedir? Ya da hazzın sevgiyle hiç ilgisi var mıdır? Yoksa sevgi tamamıyla farklı bir şey midir? Sevgi, toplum tarafından, din tarafından, kutsal şeylere saygısız ve tanrısal olarak parçalanmamış bir şey midir? Bunu nasıl ortaya çıkaracaksınız? Nasıl bir başkası tarafından söylenmeksizin bunu kendiniz ortaya çıkaracaksınız? Eğer birisi gelip size onun ne olduğunu söyler ve siz de "Evet, bu doğru" derseniz, bu sizin değildir, bu sizin keşfettiğiniz ve içinizde derinden hissettiğiniz bir şey değildir.

Kendini ifade etmenin güzellikle ve sevgiyle ne ilişkisi vardır? Bir bilim adamının, bir filozofun, bir teknoloji uzmanının şeylerin hakikatini bilmesi zorunludur. Yalnızca günlük yaşamla, geçimini sağlamakla, ailesiyle, vb. ilgilenen bir insan için hakikat durağan bir şey midir? Yoksa hakikat asla durağan, asla kalıcı olmayan, ama ilerledikçe keşfedilen bir şey midir? Hakikat zihinsel bir olgu, duygusal bir ilişki değildir. Bizim hazzın hakikatini, güzelliğin hakikatini ve sevginin ne olduğu gerçeğini bulmamız zorunludur.

Biri sevginin işkencelerini, ona bağımlılığı, ona karşı duyu-

lan korkuyu, sevilmemenin yalnızlığını, bütün ilişki biçimlerindeki sonsuz sevgi arayışını ve onun asla tamamıyla doyurucu olmadığını görmüştür. Bu nedenle bu kişi, sevgi doyum mudur ve aynı zamanda kıskançlıkla, imrenmeyle, nefretle, kızgınlıkla, bağımlılıkla çevrilmiş bir işkence midir diye sorar.

Kalpte güzellik olmayınca müzelere ve konserlere gideriz. Mavi gökyüzüne yükselen bir Antik Yunan tapınağının hoş kolonlarına ve oranlarının güzelliğine hayran kalırız. Güzellik hakkında hiç durmadan konuşmalar yaparız; modern insanlar olarak, gün geçtikçe daha çok şehirlerde yaşayarak doğayla olan bağımızı kaybederiz. Kasabalara gidip oradaki kuşları, ağaçları, ırmakları seyretmek için oluşturulmuş topluluklar var, sanki ağaçlara bakmak için topluluklar oluşturmakla doğaya dokunulabilecek ve o yoğun güzellikle olağanüstü bir temasa geçilebilecekmiş gibi! Resimlerin, müzelerin, konserlerin böylesine önem kazanmasının nedeni bizim doğayla olan temasımızı yitirmiş olmamızdır.

Her zaman kendini ifade etmeyi ve hazzı arayan bir boşluk ve içsel yoksunluk duygusu ve dolayısıyla ona tamamıyla sahip olmama duygusunun beslediği korku duygusu vardır; bu nedenle ortaya direnç, çatışma çıkar. Biz bu içsel yoksunluğu, bu boşluğu ve en uç yalnızlık ve soyutlanma duygusunu—eminim hissetmişsinizdir—kitaplarla, bilgiyle, ilişkiyle, aldatmacanın her biçimiyle doldurmaya çalışırız; ama bu doldurulamaz boşluk yine de vardır. Böylece Tanrıya, son çaremize yöneliriz. Bu boşluk, derin, anlaşılmaz boşluk varken sevgi, güzellik olanaklı mıdır? Eğer birey bu boşluğun farkındaysa ve ondan kaçmazsa ne yapmalıdır? Biz bu boşluğu tanrılarla, bilgiyle, deneyimle, müzikle, resimlerle, sıradışı teknolojik bilgilerle, sabahtan akşama kadar uğraştığımız şeylerle doldurmaya çalıştık. Birey bu boşluğun her-

hangi bir kişiyle doldurulamayacağının farkına vardığında bunun önemini görür. Eğer bu boşluğu bir başkasıyla *ilişki* denen şeyle ya da bir imgeyle doldurursanız, bağımlılık ve kaybetme korkusu, aşırı sahiplenme, kıskançlık ve bunları izleyen şeyler ortaya çıkar. O zaman kişi kendine sorar: "Bu boşluk, herhangi bir şeyle, toplumsal etkinlikle, iyi işlerle, bir manastıra kapanıp meditasyon yapmakla, kendini farkında olmak üzere eğitmeyle doldurulabilir mi?"—ama bu saçmalıktır. Eğer birey bu boşluğu dolduramazsa ne yapmalıdır? Bu sorunun önemini anlıyor musunuz? Bu boşluk haz denilen şeyle, kendini ifadeyle, hakikati aramayla, Tanrıyla doldurulmaya çalışıldı; ama kişi hiçbir şeyin bunu dolduramayacağının farkına varır, kişinin ne kendisi ne de dünyayla ilgili oluşturduğu imge, hiçbir şey bu boşluğu dolduramaz. Dolayısıyla kişi bu boşluğu doldurmak için güzelliği, sevgiyi, hazzı kullanmıştır, peki artık kişi bundan kaçmayıp bununla kalırsa, ne yapmalıdır?

Bu yalnızlık, bu derin içsel boşluk duygusu nedir? Nedir ve nasıl oluşur? Biz onu doldurmaya çalıştığımız için ya da ondan kaçmaya çalıştığımız için mi vardır? Yoksa ondan korktuğumuz için mi vardır? Bu yalnızca bir boşluk fikri midir ve bu nedenle zihin asla onun gerçekten ne olduğuyla temasta değil midir, asla onunla doğrudan ilişkide değil midir?

Ben kendimde bu boşluğu keşfederim ve kaçmayı durdururum, çünkü bu apaçık çocukça bir davranıştır. Onun farkındayımdır, o oradadır ve onu hiçbir şey dolduramaz. O zaman kendime sorarım: "Bu boşluk nasıl oluştu?" Bunu üreten benim bütün yaşamım, bütün günlük etkinliklerim ve varsayımlarım mıdır? Yoksa *kendi, ben (me), benlik* ya da hangi sözcüğü kullanırsanız kullanın, kendini bütün etkinliklerinde soyutluyor mu? 'Ben'in (me), 'kendi'nin, 'ben-

lik'in doğası soyutlamaktır; ayırıcıdır. Bu davranışların tümü bu soyutlanma halini, kendimdeki bu derin boşluk halini oluşturmuştur; dolayısıyla o bir sonuçtur, içkin bir şey değildir. Davranışlarım ben merkezli ve kendini ifade etmeye yönelik olduğu sürece bu boşluğun zorunlu olduğunu görürüm ve bu boşluğu doldurmak için her türlü çabayı harcarım; bu da yine ben merkezli bir çabadır ve boşluk daha geniş ve daha derin bir hal alır.

Bu halin ötesine gitmek olanaklı mıdır? Ondan kaçarak, "Ben merkezli olmayacağım," diyerek değil. Kişi "Ben merkezli olmayacağım," dediğinde bile ben merkezlidir. Kişi istencini kendi davranışını yadsımak için kullandığında, bu istenç bir soyutlanma etkenidir.

Yüzyıllardan bu yana, zihin güvenlik ve güvence isteğiyle koşullanmış, hem psişik hem de fiziksel açıdan bu ben merkezli etkinliği oluşturmuştur; bu etkinlik, günlük yaşamı—*benim* ailemi, *benim* işimi, *benim* sahiplendiklerimi—doldurur ve bu da bu boşluğu, bu soyutlanmayı yaratır. Bu etkinlik nasıl sona erer? Asla sona eremez mi, yoksa bu etkinlik tamamıyla göz ardı edilmeli ve ona yepyeni bir nitelik mi getirilmelidir?

Öyleyse ben bu boşluğu, onun nasıl oluştuğunu görürüm, istencin ya da bu boşluğun yaratıcısını ortadan kaldırmak için kullanılan başka herhangi bir etkinliğin yalnızca başka bir ben merkezli etkinlik olduğunun farkına varırım. Bunların tamamını çok açık, nesnel olarak görürüm ve bununla ilgili hiçbir şey yapamayacağımı fark ederim. Daha önceden onunla ilgili bir şey yapmıştım: Ondan kaçmış ya da onu doldurmaya çalışmıştım, onu anlamaya çalışmış, onun içine girmeye çalışmıştım, ama bunların tamamı başka soyutlanma biçimleridir. Öyleyse ben birdenbire bununla ilgi-

li hiçbir şey yapamayacağımı ve onunla ilgili bir şey yapmayı ne kadar istersem bu soyutlanma duvarlarını o kadar öreceğimi fark ederim. Zihnin kendisi bununla ilgili hiçbir şey yapamayacağını, düşüncenin buna dokunamayacağını fark eder, çünkü düşünce dokunduğu an zihin yeniden boşluğu doğuracaktır. Öyleyse dikkatlice, nesnel bir gözlem yaparak bütün süreci görürürüm ve bunu görmek yeterlidir. Ne olduğunu görün. Daha önce bu boşluğu doldurmak için enerji kullanmış, dolanıp durmuştum, ama şimdi bunun saçmalığını görürüm—zihin bunun ne kadar saçma olduğunu açıkça görür. Öyleyse şimdi ben enerjiyi dağıtmıyorum demektir. Düşünce sessizleşir; zihin tamamıyla dinginleşir; zihin bunun bütün haritasını görmüştür ve dolayısıyla sessizlik vardır. Bu sessizlikte yalnızlık yoktur. Bu sessizlik olduğu zaman, zihin tamamıyla sessiz olduğu zaman, kendini ifade eden ya da etmeyen güzellik ve sevgi vardır.

Bu yolculukta birlikte miydik? Hakkında konuştuğumuz şey en zor ve en tehlikeli şeylerden biridir, çünkü eğer birçoğumuzun olduğu gibi sinirsel davranıyorsanız, bu oldukça karmaşık ve çirkin bir hal alır. Bu olağanüstü karmaşık bir sorundur; ama ona baktığınızda çok yalın bir hale gelir ve yalınlığı ona sahip olduğunuzu düşünmenizi sağlar.

O zaman yalnızca hazzın ötesinde olan mutluluk vardır; kurnaz bir zihnin ifadesi olmayan, ama zihin tamamıyla sessiz olduğunda bilinen güzellik vardır. Yağmur yağıyor, damlaların pıtırtısını duyabilirsiniz. Onu kulaklarınızla ya da o derin sessizlik içinde duyabilirsiniz. Eğer yağmurun pıtırtısını tamamıyla sessiz bir zihinle duyabilirseniz, onun güzelliği ne sözcüklere ne de tuvallere dökülebilir, çünkü güzellik ifade etmenin ötesinde bir şeydir. Kuşkusuz, sevgi haz olmayan mutluluktur.

Saanen, 5 Ağustos 1962

İzin verirseniz biraz da üzüntüyü sona erdirmek hakkında konuşmak istiyorum, çünkü korku, üzüntü ve sevgi dediğimiz şey her zaman birliktedir. Korkuyu anlamazsak, ne üzüntüyü anlayabiliriz, ne de hiçbir çelişkisi, hiçbir anlaşmazlığı olmayan o sevgi halini bilebiliriz.

Üzüntüyü tamamıyla sona erdirmek yapılması en güç şeylerden biridir, çünkü üzüntü şu ya da bu biçimde her zaman bizimle birliktedir. Dolayısıyla ben bu soruna oldukça derinden girmek istiyorum; ama her birimiz kendisiyle ilgili sorunu ona ne katılarak ne de katılmayarak, yalnızca olguyu gözlemleyerek incelemezse, benim sözcüklerimin hiçbir anlamı olmayacaktır. Eğer bunu yapabilirsek, kuramsal anlamda değil, uygulamada bunu başarabilirsek, belki de o zaman üzüntünün önemini anlayabiliriz ve ona bir son verebiliriz.

Yüzyıllar boyunca sevgi ve üzüntü her zaman el ele yol almışlardır, kimi zaman biri diğerine egemen olmuş, kimi zaman da diğeri öbürüne. Sevgi dediğimiz hal hemen geçer ve yeniden kıskançlıklarımıza, gururumuza, korkularımıza, sefaletimize yakalanırız. Sevgi ve üzüntünün arasındaki bu savaş her zaman olmuştur; sanırım biz üzüntüyü sona erdirme sorununa girmeden önce tutkunun ne olduğunu anlamalıyız.

Tutku çok azımızın gerçekten hissettiği bir şeydir. Hissetmiş olduğumuz, herhangi bir şeye, duygusal bir hale yakalanmak anlamına gelen heves olabilir. Bizim tutkumuz bir şey *için*dir—müzik için, resim için, edebiyat için, bir ülke için, bir kadın ya da erkek için—her zaman bir nedenin sonucudur. Birisine aşık olduğunuzda, o belirli nedenin sonucu olan büyük bir sevgi halindesinizdir; ama benim sözünü ettiğim nedeni olmayan bir tutkudur, her şeye tutkulu olmaktır, birçoğumuzun belirli bir kişiye ya da şeye karşı tutkulu olması gibi yalnızca bir şeye karşı tutkulu olmak değildir. Bu ayrımın çok açıkça görülmesi zorunludur.

Nedensiz bir tutku halinde, bütün bağlılıktan özgür olma yoğunluğu vardır; ama tutkunun bir nedeni olduğunda bağlılık vardır ve bu bağlılık üzüntünün başlangıcıdır. Birçoğumuz bağlıyız, birisine, bir ülkeye, bir inanca, bir fikre sarılırız ve bağlılığımızın nesnesi uzaklaştığında ya da önemini yitirdiğinde kendimizi boş, yetersiz buluruz. Başka bir şeye sarılarak doldurmaya çalıştığımız bu boşluk, yeniden tutkumuzun öznesi haline gelir.

Lütfen kalbinizi ve zihninizi inceleyin. Ben yalnızca kendinize baktığınız bir aynayım. Eğer bakmak istemezseniz, sorun yok, ama bakmak istiyorsanız, kendinize açıkça, acımasızca, yoğun bir biçimde bakın—kendi sefaletinizi, endişelerinizi, suçluluk duygunuzu yok etmek için değil, her zaman üzüntüye neden olan bu sıradışı tutkuyu anlamak için bakın.

Tutku, bir nedeni olduğunda, şehvet haline gelir. Herhangi bir şey için—bir kişi, bir fikir, bir doyum biçimi için—tutku olduğunda bu tutkudan çelişki, çatışma, çaba ortaya çıkar. Belirli bir hali ya da olup bitmiş olanı elde etmeye ya da sürdürmeye çalışırsınız, ama benim sözünü ettiğim tutku

çelişkiyi, çatışmayı çoğaltmaz. Onun bir nedenle hiçbir ilgisi yoktur ve bundan dolayı bir sonuç değildir.

Yalnızca dinleyin; bu yoğunluk haline, bu nedensiz tutkuya ulaşmaya çalışmayın. Dikkatin disiplinle zorlanmadığı, ama yalın bir anlama isteğinden doğan o huzur duygusuyla dikkatle dinleyebilirsek, sanırım kendimiz için tutkunun ne olduğunu bulabiliriz.

Birçoğumuzda çok az tutku vardır. Şehvetli olabiliriz, birçok şeyin özlemini duyuyor olabiliriz ya da bir şeyden kaçmak isteyebiliriz; bunların tümü kişiye belirli bir yoğunluk duygusu verir. Ama uyanmazsak ve tutku ateşine giden yolda olduğumuzu hissetmezsek, üzüntü dediğimiz şeyi anlayamayız. Bir şeyi anlamanız için tutkunuzun, yoğun dikkatinizin olması zorunludur. Herhangi bir şey için tutku olduğunda—çelişki, çatışma yaratan—bu saf tutku ateşi olamaz ve bu saf tutku ateşinin üzüntüyü sona erdirmek, onu tamamıyla yok etmek için var olması zorunludur.

Biz üzüntünün bir sonuç olduğunu biliyoruz; o bir nedenin sonucudur. Birisini severim, ama o beni sevmez—bu bir üzüntü biçimidir. Kendimi belirli bir yönde tatmin etmek isterim, ama o yetkinliğe sahip değilimdir; ya da o yetkinliğe sahip olsam bile benim bunu gerçekleştirmemi hastalık, sağlık ya da herhangi başka bir etken engeller—bu da başka bir üzüntü biçimidir. Küçük bir zihnin, kendisiyle her zaman çatışan, sürekli savaşan, uyarlamalar yapan, yoklayan, uyan bir zihnin üzüntüsü vardır. İlişkideki çatışmanın ve birini ölümle kaybetmenin üzüntüsü vardır. Hepiniz çeşitli üzüntü biçimlerini bilirsiniz ve bunlann tamamı bir nedenin sonucudur.

Biz asla üzüntü olgusuyla yüzleşmeyiz, her zaman onu ak-

la uydurmaya, açıklamaya çalışırız; ya da bir dogmaya, bizi doyuran, bize anlık rahatlık sağlayan bir inanç modeline sarılırız. Kimi uyuşturucu alır, kimi içkiye ya da duaya—yoğunluğu, üzüntünün acısını dindirecek herhangi bir şeye—yönelir. Üzüntü ve sonsuz üzüntüden kaçma çabası hepimizin yazgısıdır. Hiçbirimiz zihnin hiçbir zaman kendine acımaması, çaresizliğin gölgesinde hapsolmaması için üzüntüyü tamamıyla sona erdirmeyi düşünmedik. Üzüntüyü sona erdiremediğimiz için, eğer Hıristiyansak, kiliselerimizde İsa'nın çektiği acıya taparız. İster kiliseye gidip üzüntünün simgesine tapalım, istersek üzüntüye neden göstermeye ya da bir kadeh içkiyle üzüntümüzü unutmaya çalışalım, hepsi aynıdır: Biz acı çektiğimiz olgusundan kaçarız. Ben modern ilaçlarla oldukça kolaylıkla başa çıkılabilecek bir fiziksel acıdan söz etmiyorum. Ben üzüntüden, sevgiyi ve şefkati engelleyen psişik acıdan söz ediyorum. Bütün üzüntüleri sona erdirmek olanaklı mıdır?

Sanırım, üzüntünün sona ermesi tutkunun yoğunluğuyla bağlantılıdır. Tutku yalnızca kendinizi tamamıyla terk ettiğinizde olabilir. Düşünce dediğimiz şey tamamıyla ortadan kalkmadıkça, kişi asla tutkulu olamaz. Düşünce dediğimiz şey belleğin çeşitli modellerine ve deneyimlerine yanıtıdır ve bu koşullanmış yanıtın var olduğu yerde hiçbir tutku, hiçbir yoğunluk yoktur. Yoğunluk yalnızca 'ben' (me) tamamıyla yok olduğunda olabilir.

Bilirsiniz, güzel ya da çirkin olanla ilgisi olmayan bir güzellik duygusu vardır. Dağın güzel olması ya da orada çirkin bir binanın olmaması değil, çirkinliğin karşıtı olmayan bir güzellik, nefretin karşıtı olamayan bir sevgi vardır. İşte benim söz ettiğim kendini terk etme nedensiz bir güzellik halidir ve bu nedenle de bir tutku halidir. Bir nedenin sonucu olanın ötesine gitmek olanaklı mıdır?

Lütfen, sözcüklerde kalmak yerine, anlamı toparlamak için bütün dikkatinizi verin.

Görüyorsunuz, birçoğumuz her zaman tepki veririz, bütün yaşam modelimiz tepkidir. Bizim üzüntüye yanıtımız bir tepkidir. Biz üzüntünün nedenini açıklamaya çalışarak ya da üzüntüden kaçarak yanıt veririz, ama üzüntümüz sona ermez. Üzüntü yalnızca üzüntü olgusuyla yüzleştiğimizde, hem nedenin hem de sonucun ötesine gittiğimizde sona erer. Belirli bir uygulama, kasıtlı bir düşünce ya da üzüntüden kaçmak için başvurduğumuz çeşitli kaçış yollarında aşınıya kaçma aracılığıyla üzüntüden özgür olmaya çalışmak, olağanüstü güzelliği, canlılığı, üzüntüyü kapsayan ve aşan yoğunluğu zihinde uyandırmaz.

Üzüntü nedir? Bu soruyu duyduğunuzda nasıl yanıtlarsınız? Zihniniz anında üzüntünün nedenini açıklamaya çalışır ve bu açıklama arayışı yaşamış olduğunuz üzüntülerin anısını uyandırır. Böylece siz ya sözel olarak her zaman geçmişe dönmekte ya da üzüntü dediğimiz sonucun nedenini açıklama çabasıyla geleceğe doğru gitmektesiniz. Ama bence, bunlann hepsinin ötesine gidilmesi zorunludur.

Biz neyin üzüntüye neden olduğunu çok iyi biliriz—yoksulluk, hastalık, sağlık, düş kırıklığı, sevgiden yoksun olmak, vb. Üzüntünün çeşitli nedenlerini açıkladığımızda üzüntüyü sona erdiremedik; sevgi dediğimiz hali anladığımızdan daha çok üzüntünün olağanüstü derinliğini ve önemini kavrayamadık. Sanırım ikisi—sevgi ve üzüntü—birbiriyle bağıntılıdır ve sevginin ne olduğunu anlamamız için üzüntünün enginliğinin hissedilmesi gerekir.

Eskiler, üzüntüyü sona erdirmek hakkında konuştular ve üzüntüyü sona erdireceğini sandıkları yeni bir yaşam biçi-

mi ortaya koydular. Birçoğu o yaşam biçimini uyguladı. Doğu ve Batıda keşişler bunu denediler, ama yalnızca kendilerini katılaştırdılar; zihinleri ve kalpleri kapandı. Onlar kendi düşüncelerinin duvarları arkasında ya da taş ve tuğla duvarlar arkasında yaşarlar, ama ben onların gerçekten öteye gidip üzüntü denen bu şeyin enginliğini hissettiklerine inanmıyorum.

Üzüntüyü sona erdirmek, kişinin yalnızlığıyla, bağlılığıyla, ün isteğiyle, sevilme açlığının olgusuyla yüzleşmesidir; kişinin kaygılarından ve kendine acımanın çocukluğundan özgür olmasıdır. Bunlann tamamıyla ötesine gidildiğinde ve belki de kendi kişisel üzüntüsünü sona erdirdiğinde, bu engin ortak üzüntü duygusu, dünyanın üzüntüsü yine de vardır. Kişi kendi üzüntüsüne, kendindeki üzüntü olgusuyla ve nedeniyle yüzleştiğinde son verebilir—ve bu da tamamıyla özgür olan bir zihinde gerçekleşmelidir. Ama kişinin bunlarla hiçbir işi kalmadığında bile, dünyada bu olağanüstü cahilliğin—bilgisizlik, kitap bilgisinin eksikliği değil, insanın kendisi hakkındaki cahilliğin—neden olduğu üzüntü vardır. Cahilliğin özü olan şey, dünyadaki engin üzüntüyü oluşturan, kendini anlama eksikliğidir. Üzüntü aslında nedir?

Gördüğünüz gibi üzüntüyü açıklayacak sözcükler sevginin ne olduğunu açıklayan sözcüklerden fazla değil. Sevgi bir bağlılık değildir, sevgi nefretin karşıtı ya da kıskançlık değildir ve kişi severken yaşadığı bütün kıskançlıklardan, hırslarından, bağlılıklarından, çatışmalarından ve üzüntülerinden aynldığında, bunların tamamı sona erdiğinde, yine de geriye sevginin ne olduğu, üzüntünün ne olduğu sorusu kalır.

Siz sevginin ne olduğunu yalnızca zihniniz bütün açıklama-

ları yadsıdığında, daha çok imge oluşturmadığında, neden aramadığında, kendini sözcüklere kaptırmadığında ya da kendi hazlarının ve acılarının anısına geri dönmediğinde ortaya çıkaracaksınız. Zihniniz tamamıyla sessiz, sözcüksüz, simgesiz ve fikirsiz olmalıdır. O zaman keşfedeceksiniz—ya da sevgi dediğimiz, üzüntü dediğimiz ve ölüm dediğimiz şeylerin aynı olduğu bir hal ortaya çıkacak. Sevgi, üzüntü ve ölüm arasında artık bir ayrım yoktur ve ayrım olmadığında güzellik vardır. Ama kavramak, o kendinden geçme halinde olmak için kişinin tamamıyla kendini terk etmesiyle ortaya çıkacak o tutkunun olması zorunludur.

Bombay, 21 Şubat 1965

Hazzı anlamak için, ona öğrenmek amacıyla yaklaşmalıyız, onu bastırmak, onda aşırıya kaçmak için değil. Hazzı öğrenmek, onda aşınya kaçmamanızı ya da onu yadsımamanızı gerektiren bir disiplindir. Hazzın, bastırmanın, yadsımanın, denetimin herhangi bir biçimi varsa öğrenmeyi durdurduğunuzu, hiçbir öğrenme olmadığını anladığınızda öğrenme oluşur. Bu nedenle sevgi sorununu tamamıyla anlamak için ona taze bir zihinle yaklaşmalısınız. Bizim için haz olağanüstü önemlidir. Bizim yaptıklarımız hazzın sonucudur. Acı veren her şeyden kaçarız, şeyleri haz değerlerine, ölçütlerine indiririz. Öyleyse haz, başka bir yaşam bulmak amacıyla dünyevi yaşam denen şeyi bırakan insanlann yaşamında, bir ideal olarak olağanüstü önemli bir rol oynar—bu yine de hazzın temelidir. Ya da insanlar "Yoksula yardım etmeliyim" dediklerinde ve bir toplumsal yenilikte aşırıya kaçtıklarında, bu yine de bir haz hareketidir; onu *hizmet, iyilik,* vb. diyerek örtbas edebilirler, ama o yine de hazzı arayan ya da *acı* dediği rahatsızlığı yaratan her şeyden kaçan bir zihin hareketidir. Eğer kendinizi gözlemlerseniz, bu bizim günlük yaşamda, her dakika yaptığımız bir şeydir. Birisini seversiniz, çünkü o sizi över, ama bir başkasını sevmezsiniz, çünkü size hoşunuza gitmeyen şeyler söyleyerek bir düşmanlık oluşturur ve bu nedenle sürekli bir savaş içinde yaşarsınız.

Öyleyse bu *haz* denen şeyi anlamak çok önemlidir. *Anlamakla* onu öğrenmeyi kastediyorum. Anlamak çok önemlidir, çünkü bizim duygusal davranışlarımızın tamamı, oluşturduğumuz bütün değerler, bütün istekler—feda etme, yadsıma, kabullenme denen şey—bu olağanüstü şey, işlenmiş ya da işlenmemiş haz biçimi üzerine kuruludur. Biz çeşitli etkinliklere katılırız—Komünistler, sosyalistler olarak—çünkü kendimizi belirli bir etkinlikle, belirli bir yaşam modeliyle özdeşleştirerek daha büyük bir haz elde edeceğimizi, daha çok çıkar sağlayacağımızı düşünürüz; ve o değer, o çıkar kendimizi haz gibi belirli bir etkinlik biçimiyle özdeşleştirmemiz üzerine kurulmuştur. Lütfen bunların tümünü gözlemleyin.

Siz yalnızca sözcükleri dinlemiyorsunuz, aslında siz söylenenin doğruluğunu ya da yanlışlığını bulmak için dinliyorsunuz. Bu sizin yaşamınız, bu sizin günlük yaşamınız. Birçoğumuz bu *yaşam* denen olağanüstü şeyi harcar. Biz kırk ya da altmış yıl yaşamışız, işyerimize gitmişiz, kendimizi toplumsal etkinliklerle oyalamışız, çeşitli biçimlerde kaçmışız ve sonunda da hiçbir şeye, ama yalnızca boş, tekdüze, aptalca, harcanmış bir yaşama sahip olmuşuzdur. İşte bu nedenle eğer yeni baştan başlayacaksak bu haz konusunun anlaşılması çok önemlidir. Çünkü hazzın bastırılması ya da yadsınması haz sorununu çözemez. Sözde dindarlar hazzın her biçimini bastırırlar, en azından bunu denerler ve böylece tekdüze, aç insanlar haline gelirler. Böyle bir zihin yavan, tekdüze ve duyarsızdır ve böyle bir zihnin gerçek olanı bulması olanaklı değildir.

Öyleyse, hazzın etkinliklerini anlamamız çok önemlidir. Güzel bir ağaca bakmak hoş bir şeydir; büyük bir tattır—bunun nesi yanlış? Ama güzel bir kadına ya da erkeğe hazla bakmayı ahlaksızlık olarak tanımlarsınız, çünkü sizin için

haz her zaman bir tek şeyle, bir kadınla ya da bir erkekle ilgilidir ya da ilişkilerin acılarından kaçmaktır. Bu nedenle siz hazzı, başka yerde, bir fikirde, bir kaçışta, belirli etkinliklerde ararsınız.

Öyleyse, haz bu toplumsal yaşam modelini yaratmıştır. Biz hırstan, yarıştan, karşılaştırmadan, bilgi ya da güç, konum, saygınlık elde etmekten haz alırız. Bu tür hırs, yarışma, açgözlülük, kıskançlık, konum, egemenlik, güç olarak hazzın kovalanması saygıyla karşılanır. Bu sizin ahlaklı, saygın bir yaşam sürmeniz gerektiğine ilişkin tek bir görüşü olan toplum tarafından saygıyla karşılanır bir duruma getirilmiştir. Hırslı birisi olabilirsiniz, açgözlü olabilirsiniz, şiddet yüklü, yarışmacı olabilirsiniz, zalim birisi olabilirsiniz, ama toplum bunu kabul eder, çünkü hırsınızın sonunda ya çok parası olan sözde başarılı birisi ya da bir başarısızlık nedeniyle düş kırıklığına uğramış birisi olursunuz. Dolayısıyla toplumsal ahlak ahlaksızlıktır.

Lütfen bunların tamamını ne kabul ederek ne de etmeyerek dinleyin, olguyu görün ve olguyu görmek için—başka bir deyişle olguyu anlamak için—onu hakkında fikirler üretmeyin ya da onun hakkında sanılara varmayın. Siz bu olgu hakkında öğreniyorsunuz ve öğrenmeniz için ona araştıran, tutkulu, istekli ve bu nedenle genç bir zihinle yaklaşmanız zorunludur. Bir gelenek, bir alışkanlık olan ahlak o modelin içinde siz o modele uyduğunuz sürece saygıdeğer kabul edilir. Bu modele başkaldıranlar da vardır—bu her zaman olmaktadır. Başkaldırı, modele bir tepkidir. Bu tepki birçok biçim alır—hippiler, Beatles, Teddy Boys, vb.—ama onlar yine de bu modelin içindeydiler. Gerçekten ahlaklı olmak oldukça farklı bir şeydir. İşte bu nedenle erdemin ve hazzın doğasını anlamak önemlidir. Bizim toplumsal geleneklerimiz, alışkanlıklarımız, törelerimiz, ilişki-

lerimiz—bunların tamamı haz üzerine kuruludur. Ben *haz* sözcüğünü küçük, sınırlı bir anlamda kullanmıyorum; onu en geniş anlamıyla kullanıyorum. Toplumumuz ve bütün ilişkilerimiz haz üzerine kurulmuştur. "Senin hoşlandıklarına razı olduğum ya da senin daha iyi bir işe sahip olmana yardımcı olduğum sürece senin arkadaşınım, ancak seni eleştirdiğim an arkadaşın değilim. Bu oldukça açık ve aptalcadır.

Hazzı anlamaksızın, sevgiyi asla anlayamazsınız. Sevgi haz değildir. Sevgi tamamıyla farklıdır. Sevgiyi anlamamız için onu öğrenmemiz gerekir. Şimdi, birçoğumuz ya da her bir kişi için cinsellik bir sorundur. Neden? Bunu çok dikkatli dinleyin, bunu çözemediğiniz için, bundan kaçıyorsunuz. *Sanyasi* bekarlık yemini ederek, hazzı yadsıyarak hazdan kaçar. Lütfen, böyle bir zihne neler olduğunu görün. Sizin bütün yapınızın bir parçası olan bir şeyi yadsıyarak, onu bastırarak kendinizi yavanlaştırdınız ve sürekli kendinizle bir savaş halindesiniz.

Dediğimiz gibi, herhangi bir sorunu karşılamada iki yolumuz vardır, ya onu bastırmak ya da ondan kaçmak. Onu bastırmak aslında ondan kaçmakla aynı şeydir ve bizim çok karmaşık, entelektüel, duygusal birçok kaçış yolumuz ve sıradan günlük etkinliklerimiz vardır. Çeşitli kaçış biçimleri olsa da bizim böyle bir sorunumuz vardır. *Sanyasi* bir biçimde bu sorundan kaçar, ama onu çözememiştir; onu bir yeminle bastırmıştır ve sorun onun içinde kaynamaktadır. *Sanyasi* üzerine gösterişsiz bir giysi giyebilir, ama bu da onun için olağanüstü bir sorun haline gelir, çünkü bu da sıradan yaşam süren bir insan içindir.

Bu sorunu nasıl çözersiniz? Bu sorunu çözmeniz zorunludur. Bu bir haz hareketidir ve onu anlamanız zorunludur.

Eğer bu sorunu çözmezseniz, bir alışkanlığın içine hapsolursunuz. Bu bir tekdüzeliktir, zihniniz körelir, aptallaşır, hantallaşır ve bu zihin sahip olduğunuz tek şeydir. Öyleyse bu sorunu çözmelisiniz. Her şeyden önce onu kınamayın, çünkü onu öğreneceksiniz. Lütfen onu öğrenin. Bizim öğrenme hakkında konuşmamızın nedeni budur. Siz entelektüel olarak, duygusal olarak boğulmuşsunuzdur; salt yineleyen bir zihniniz vardır, başkalarının yapmış olduklarını kopyalarsınız, onlara öykünürsünüz; bitmek tükenmek bilmeden Gita'yı ya da Upanishad'ları ya da başka bir kutsal kitabı aktarırsınız, ama zihinsel olarak aç, boş ve körelmişsinizdir. İşyerinizde zihinsel olarak öykünür, onu kopyalarsınız; işyerinizde, fabrikanızda ya da evinizde sürekli aynı şeyleri yaparsınız—sürekli yinelersiniz. Böylece canlı, berrak, mantıklı, sağlıklı, özgür olması gereken zeka boğulur. Orada hiçbir çıkış, hiçbir yaratıcı etkinlik yoktur. Duygusal olarak, görsel olarak açlık çekersiniz, çünkü siz duyarlı coşkuyu, güzelliği görme duyarlığını, hoş bir akşamın tadını çıkarmayı, bir ağaca bakıp doğayla içi içe olmayı yadsırsınız. Öyleyse geriye ne bıraktınız? Yalnızca size özgü yaşamınızı. Ve bu yaşam kocaman bir soruna dönüşür.

Öyleyse bu sorunu anlayan bir zihnin bu sorunla anında ilgilenmesi zorunludur, çünkü günbegün devam eden bir sorun ruhu, zihni köreltir. Sorununa çözüm bulamayan bir zihne ne olduğunu hiç fark etmediniz mi? Ya başka bir soruna kaçacaktır ya da onu bastıracaktır. Böylece zihin kuruntulu, kabuledilebilir ölçüde kuruntulu, ama yine de kuruntulu olacaktır. Öyleyse her sorun—duygusal, zihinsel, fiziksel—her ne olursa olsun, anında çözülmeli ve bir ertesi güne taşınmamalıdır, çünkü ertesi gün karşılayacağınız yepyeni sorunlarınız vardır.

Bu nedenle öğrenmelisiniz. Ama bugünün sorunlarını çöz-

meden onları yarına taşıdıysanız öğrenemezsiniz. Öyleyse, her sorun ne kadar karmaşık, ne kadar güç, ne kadar dikkat gerektirici olsa da gününde, anında çözülmelidir. Lütfen bunun önemini görün. Bir soruna, onun üstesinden gelemeyeceği için, yeterliliği olmadığı için, yoğunluğu olmadığı için kök veren bir zihin—bu dünyada gördüğünüz gibi bir zihin—duygusuz, korkak, çirkin, kendisiyle ilgili, ben merkezli, zalim olur.

Öyleyse cinsellik denen bu sorunun çözülmesi zorunludur. Onu zekice çözebilmek için—ondan kaçmamak, onu bastırmamak, bazı saçma yeminler etmemek ya da onda aşınya kaçmamak için—bu haz sorununun ve aynı zamanda başka bir konu olan insanların çoğunun ikinci el olduğu konusunun da anlaşılması gereklidir. Gita'dan alıntılar yapabilirsiniz, ama siz ikinci el insansınız. Özgün olan hiçbir şeyiniz yok. İçinizde içten gelen, gerçek, düşünsel, estetik ya da ahlaksal hiçbir şey yok. Geriye bir tek şey kalır—açlık, yemek ve cinsel iştahınız. Zorunlu yeme ve zorunlu cinsellik vardır. İnsanları yemek yerlerken, tıkınırken görmüşsünüzdür, aynı şey cinsellik için de geçerlidir.

Öyleyse bu çok karmaşık sorunu anlamak için—çünkü buna güzellik, şefkat ve sevgi dahildir—hazzı anlamalı ve yineleyen bir zihnin, salt başkalarının yüzyıllar boyunca ya da on yıl önce söylediklerini yineleyen bir zihnin koşullanmasından kurtulmalısınız. Marx'tan, Stalin'den ya da Lenin'den alıntılar yaparak kaçmak ya da hiçbir şey anlamamış olmanıza rağmen Gita'dan alıntı yapmak olağanüstü bir kaçıştır. Yaşamalısınız ve yaşamak için sorunsuz olmalısınız.

Bu cinsellik sorununu anlamanız için zihninizi, zekanızı özgür bırakmalısınız ki bakabilsin, anlayabilsin, hareket ede-

bilsin; aynı zamanda duygusal olarak, estetik olarak, ağaçlara, dağlara ve ırmaklara, pis bir sokağın sefaletine bakmalı, çocuklarınızın, onları nasıl yetiştirdiğinizin, nasıl giydirdiğinizin, onlara nasıl davrandığınızın, onlarla nasıl konuştuğunuzun farkında olmalısınız. Bir hattın, bir binanın, bir dağın, bir ırmağın kavisinin, bir yüzün güzelliğini görmelisiniz. Bunların tamamı o enerjinin serbest bırakılmasıdır—bastırmayla, bazı fikirlerle özdeşleştirerek değil, onu bütün yönlerden serbest bırakma yoluyla—böylece zihniniz etkin, estetik, zeki, mantıklı, berrak olur, şeyleri olduğu gibi görebilir. Bir ağacın, kanat çırpan bir kuşun, suyun üzerindeki ışığın ve yaşamdaki başka birçok şeyin güzelliği—bunların farkında değilseniz, doğal olarak yalnızca sorununuz olur.

Toplum ahlaklı olmanız gerektiğini ve ahlakın aile olduğunu söyler. Aile, aileyle sınırlandırıldığında köreltici bir hale gelir; başka bir deyişle, aile bireydir ve aile olan birey çoğunluğa, toplu olana, topluma karşıdır; böylece yıkıcı süreç tümüyle başlar. Öyleyse, erdemin saygınlıkla hiçbir ilgisi yoktur. Erdem çiçek açan bir tohum gibidir; bu sizin elde ettiğiniz bir hal değildir. İyiliği bilirsiniz; iyiliğe ulaşamazsınız, alçakgönüllülüğe ulaşamazsınız. Alçakgönüllü olmaya çabalayan yalnızca boş adamdır. Siz ya iyisiniz ya da iyi değilsinizdir. Olmak bir şeye dönüşmek değildir. İyi birine dönüşemezsiniz, alçakgönüllü birine dönüşemezsiniz ve erdemde de aynısı geçerlidir. Öykünmeye, korkuya, çirkin kişisel isteklere ve hırslara, açgözlülüğe, kıskançlığa dayanan bir toplumun ahlaksal yapısı ne erdemdir ne de ahlaktır. Erdem sevginin doğal hareketidir, doğaldır, hesaplanmış, işlenmiş bir şey değildir. Erdem doğal olmalıdır; yoksa erdem değildir. Eğer o hesaplanmış, uygulanmış, mekanik bir şeyse nasıl erdem olabilir?

Öyleyse hazzı anlamalısınız, aynı zamanda hazzın ve üzün-

tünün doğasını ve önemini anlamalısınız. Aynı zamanda erdemi ve sevgiyi de anlamalısınız.

Sevgi işlenemeyen bir şeydir. "Ben sevgiyi öğreneceğim, onu uygulayacağım," diyemezsiniz. Kendilerinden çeşitli entelektüel, duygusal etkinlikler aracılığıyla kaçan birçok idealistin, birçok insanın hiç sevgisi yoktur. Bu kişiler olağanüstü toplum reformcuları, siyasetçiler olabilirler—eğer olağanüstü siyasetçi diye bir şey varsa—ama onların sevgileri yoktur. Sevgi hazdan tamamıyla farklı bir şeydir. Ama sevgiyi tutkunun derinliğini anlamaksızın bulamazsınız—onu yadsımamalı, ondan kaçmamalı, ama onu anlamalısınız. Hazzın güzelliğinde büyük tat vardır.

Öyleyse sevgi işlenemez. Sevgi kutsal ve fiziksel olarak bölünemez, o yalnızca sevgidir ve birçoğu ya da birini sevmek değildir; "Herkesi seviyor musunuz?" sorulacak saçma bir sorudur. Bilirsiniz, kokulu bir çiçek onu koklamaya gelenle ya da ona sırtını çevirenle ilgilenmez. Öyleyse o sevgiyledir. Sevgi bellek değildir, sevgi zihne ya da zekaya ilişkin bir şey değildir. Sevgi şefkat olarak—korku, açgözlülük, kıskançlık, çaresizlik, umut gibi varoluşun bütün sorunu anlaşıldığında ve çözüldüğünde—doğal olarak ortaya çıkar. Hırslı birisi sevemez. Ailesine bağlı olan birinin sevgisi yoktur. Kıskançlığın sevgiyle hiçbir ilgisi yoktur. "Karımı seviyorum," dediğinizde gerçekte bunu demezsiniz, çünkü bir sonraki dakika onu kıskanırsınız.

Sevgi büyük özgürlük içerir, ama bu ne isterseniz onu yapmanız anlamına gelmez. Sevgi yalnızca zihin çok sessiz, ilgisiz olduğunda, ben merkezli olmadığında ortaya çıkar. Bunlar idealler değildir. Eğer hiç sevginiz yoksa—ne yaparsanız yapın, dünyadaki bütün tanrıların peşinden gidin, bütün toplumsal etkinliklere katılın, yoksulu kalkındırmaya

çalışın, siyasete atılın, kitaplar yazın, şiirler yazın—ölü bir insansınız demektir. Sevgi yoksa sorunlarınız katlanarak çoğalır. Sevgi varsa dilediğinizi yapın, hiçbir tehlike, hiçbir çatışma yoktur. Dolayısıyla sevgi erdemin özüdür. Sevgi hali içinde olmayan bir zihin hiçbir biçimde dindar bir zihin değildir; yalnızca sorunlardan kurtulan, sevginin ve hakikatin ne olduğunu bilen bir zihin dindar bir zihindir.

Londra, 7 Nisan 1953

Soran: Kendimi çok yalnız hissediyorum ve yakın bir insan ilişkisinin özlemini çekiyorum. Hiçbir arkadaş bulamadığıma göre ne yapacağım?

Krishnamurti: En büyük sorunlarımızdan biri de kesinlikle, bir şey aracılığıyla, bir insan, bir simge, bir fikir, erdem, davranış, arkadaşlık aracılığıyla mutlu olmayı istememizdir. Biz mutluluğun, ya da gerçeğin ya da ona ne demek isterseniz deyin, bir şey aracılığıyla bulunabileceğini düşünürüz. Bu yüzden de davranış aracılığıyla, arkadaşlık aracılığıyla, belirli fikirlerle mutluluğu bulacağımızı sanırız.

Öyleyse yalnız olduğum için sayesinde mutlu olabileceğim biri ya da bir fikir bulmayı isterim, ama yalnızlık her zaman kalır, hep orada, örtünün altındadır. Beni korkuttuğu için ve ben bu yalnızlığın iç doğasını bilmediğim için tutunabileceğim bir şey bulmayı isterim. Böylece herhangi bir şey, herhangi biri aracılığıyla mutlu olacağımı düşünürüm. Dolayısıyla bizim zihinlerimiz her zaman bir şey bulmakla uğraşır. Mutluluğu bulmak için eşyalarla, kitaplarla, insanlarla, fikirlerle, ritüellerle, simgelerle bir şeyler kazanmayı umarız ve böylece şeyler, insanlar, fikirler, olağanüstü önemli hale gelirler, çünkü biz onlar sayesinde mutluluğu bulmayı umarız. Böylece onlara bağımlı olmaya başlarız.

Ama bütün bunlara karşın yine de anlaşılmamış, çözümlenmemiş bu şey; endişe, korku vardır. Onun orada olduğunu görsem bile, ileriye gitmek, ötesinde ne olduğunu görmek için onu kullanmak isterim. Böylece zihnim ileriye gitmek için her şeyi araç haline getirir ve böylece her şeyi önemsizleştirir. Eğer sizi mutlu olmam için kullanırsam, siz çok önemsiz olursunuz, çünkü benim ilgilendiğim kendi mutluluğumdur. Öyleyse zihin herhangi biri ya da bir fikir aracılığıyla mutluluğa ulaşabileceği fikriyle ilgiliyken, ben bu araçların tamamını geçici yapmış olmaz mıyım? Çünkü o zaman benim derdim başka bir şeydir, ileriye gitmek, ötede olan bir şeyi yakalamaktır.

Benim bu yalnızlığı, bu sancıyı, bu olağanüstü boşluk acısını anlamam çok önemli değil midir? Çünkü onu anlarsam belki de mutluluğu bulmak için hiçbir şey kullanmayacağım, Tanrıyı barış elde etme aracı olarak ya da bir ritüeli daha çok duygu, çoşkunluk, ilham kazanmak için kullanmayacağım. Kalbimi yiyip bitiren şey, bu korku duygusu, yalnızlığım, boşluğumdur. Ben bunu anlayabilir miyim? Bunu çözebilir miyim? Birçoğumuz yalnızız, öyle değil miyiz? Ne istersek yapalım, radyo, kitaplar, siyaset, din, bunların hiçbiri o yalnızlığı gerçekten gideremez. Toplumsal olarak etkin olabilirim, kendimi belirli örgütlü felsefelerle özdeşleştirebilirim, ama ne yaparsam yapayım, yalnızlık yine de orada, benim bilinçaltımın derinlerinde ya da varlığımın daha derinlerindedir.

Yalnızlıkla nasıl baş ederim? Onu nasıl ortaya çıkarır ve tamamıyla çözümlerim? Yine, benim bütün eğilimim kınamaktır, öyle değil mi? Bilmediğim şey, korktuğum şey ve korku, kınamanın sonucudur. Her şeye rağmen ben yalnızlığın niteliğini, onun aslında ne olduğunu bilmem, ama zihnim korkutucu olduğunu söyleyerek onu yargılamıştır. Zih-

nimin olgu hakkında sanıları, fikirleri vardır ve yalnızlığa gerçekten bakmamı engelleyen bu fikirler, bu sanılardır.

Umarım kendimi açıkça ifade edebiliyorumdur. Yalnızım ve yalnızlıktan korkuyorum. Korkuyu yaratan nedir? Yalnızlığın içerdiği anlamları bilmeyişim değil midir? Eğer yalnızlığın içeriğini bilseydim ondan korkmazdım, ama onun ne olabileceğine ilişkin bir fikrim olduğu için ondan kaçarım. Korkuyu yaratan ondan kaçıştır, ona bakmak değil. Ona bakmak, onunla olmak için kınayamam ve ne zaman onunla yüzleşebilirsem, o zaman onu sevebilir, ona bakabilirim.

Öyleyse, benim korktuğum bu yalnızlık, salt bir sözcük müdür? Yalnızlık önemli olan bir hal, belki de benim çıkış yolum değil midir? O yol beni ileriye götürebilir, öyleyse o hali kavrayan bir zihnin yalnız olması, zehirlenmemiş olması zorunludur, çünkü yalnızlık dışındaki bütün süreçler, sapmalardır, kaçışlardır, dikkatin başka yöne çekilmesidir. Eğer zihin onu kınamadan onunla yaşayabilirse, belki de bu yolla zihin tek başına olduğu hali, yalnız değil tek başına olduğu, bağımsız olduğu, bir şey bulma arayışında olmadığı hali bulacaktır.

Zihin artık mutluluğu, erdemi aramadığında, ona karşı koymadığında, tek başına olmak, koşulların neden olmadığı, soyutlanmanın olmadığı yaratıcılık olan tek başınalığı bilmek gereklidir. Bulabilecek olan kendi deneyimleriyle zehirlenmiş, çökertilmiş zihin değil, tek başına olan zihindir. Öyleyse belki de hepimizin farkında olduğu yalnızlık, eğer ona bakmasını bilirsek gerçekliğin kapısını açabilir.

S: Ben öncelikle psişik olarak başkalarına bağımlıyım. Bu bağımlılıktan kurtulmak istiyorum. Lütfen bana özgür olma yolunu gösterin.

K: Psişik olarak, içsel olarak, ritüellere, fikirlere, insanlara, eşyaya, mala bağımlıyız, öyle değil miyiz? Bağımlıyız ve bu bağımlılıktan kurtulmak isteriz, çünkü bu bize acı verir. Bu bağımlılık beni doyurduğu sürece, ben onda mutluluğu bulduğum sürece, ondan kurtulmak istemem, ama o bağımlılık beni incittiğinde, acı verdiğinde, bağımlı olduğum şey benden uzaklaştığında, öldüğünde, başka birisine baktığında özgür olmak isterim.

Ama ben bütün psişik bağımlığımdan mı, yoksa yalnızca bana acı veren bağımlılıklardan mı özgür olmak isterim? Kuşkusuz bana acı veren bağımlılıklarımdan ve anılarımdan özgür olmak isterim. Ben bütün bağımlılıklarımdan özgür olmak istemem, yalnızca bazı bağımlılıklarımdan özgür olmak isterim. Dolayısıyla ben her zaman beni özgür kılacak yollar ve araçlar ararım ve başkasından ya da başkalarından bana acı veren bu belirli bağımlılıktan kurtulabilmem için bana yardım etmesini isterim. Ben bu bağımlılık sürecinden tamamıyla özgür olmayı istemem.

Başka birisi bana bu bağımlılıktan, belirli bağımlılığımdan ya da bağımlılığın tümünden kurtulmam için yardım edebilir mi? Ben size yol gösterebilir miyim—bir açıklamayla, bir sözcükle, bir yöntemle? Benim size bir yol, bir yöntem göstermemle, size bir açıklama yapmamla siz özgür olabilir misiniz? Yine de sorununuz vardır, öyle değil mi; yine de onun acısını duyarsınız. Size ne kadar onunla nasıl uğraşacağınızı göstersem de, bunu ne kadar benimle tartışsanız da, bu bağımlılıktan özgür olamazsınız. Öyleyse kişi ne yapmalıdır?

Lütfen bunun önemini görün. Siz benden sizi belirli bir bağımlılıktan ya da bütün bağımlılıktan özgür kılacak bir yöntem istiyorsunuz. Yöntem kendinizi özgürleştirmek için si-

zin uygulayacağınız ve yaşayacağınız bir açıklamadır, öyle değil mi? Öyleyse yöntem de başka bir bağımlılık haline gelir. Kendinizi belirli bir bağımlılıktan özgür bırakmaya çalışırken, yeni bir bağımlılık biçimiyle tanışırsınız.

Ama, bütün psişik bağımlılıklardan özgür olmakla ilgiliyseniz, bununla gerçekten ilgiliyseniz, bir yöntem ya da bir yol sormazsınız. O zaman oldukça farklı bir soru sorarsınız, öyle değil mi? Siz bunu yapabilecek yetkinliğinizin, bu bağımlılıkla baş edebilme olasılığınızın olup olmadığını sorarsınız. Öyleyse soru bu bağımlılıktan nasıl özgür olacağım değil, "Benim bu sorunla baş edebilecek yetkinliğim var mı?"dır. Eğer yetkinliğim varsa, kimseye bağımlı olmam. Ben yalnızca o yetkinliğe sahip değilsem, "Lütfen, bana bir yol gösterin," derim. Ama bu bağımlılık sorunuyla baş edebilecek yetkinliğim varsa, bunu çözümlemek için kimseden yardım istemem.

Umarım kendimi açıkça ifade edebiliyorumdur. "Nasıl" değil, "Bu sorunla baş edebilecek yetkinliğim var mı?" diye sormak çok önemlidir. Çünkü eğer onunla baş edilebileceğini bilirsem, sorundan özgürleşirim ve böylece bir yöntem, bir yol aramam. Ben bu bağımlılık sorunuyla baş edebilecek yetkinliğe sahip miyim?

Şimdi, psişik olarak, kendinize bir soru sorduğunuzda ne olur? Siz bilinçli olarak "Ben kendimi bu bağımlılıktan özgür kılacak yetkinliğe sahip miyim?" sorusunu ortaya koyduğunuz zaman psişik olarak neler olmuştur? Siz bu bağımlılıktan zaten özgür değil miydiniz? Psişik olarak bağımlıydınız, ve şimdi de "Kendimi özgür kılacak yetkinliğim var mı?" diye soruyorsunuz. Kuşkusuz, bu soruyu kendinize sorduğunuzda o bağımlılıktan çoktan özgürsünüzdür.

Umarım, yalnızca söylenenleri dinlemekle kalmayıp tartıştıklarımızı yaşıyorsunuzdur. Bu dinleme sanatıdır—salt benim sözcüklerimi değil, zihninizden geçenleri dinlemek.

Ben yetkinliğim olabileceğini bildiğimde sorun ortadan kalkar. Ama yetkinliğim olmadığı için bunun bana gösterilmesini isterim. Böylece ustayı yaratırım, guruyu, kurtarıcıyı, beni kurtaracak olanı, bana yardım edecek olanı yaratırım. Böylece onlara bağımlı hale gelirim. Oysa sorunu çözecek, anlayacak yetkinliğim olsa, artık bağımlı olmam.

Bütün bunlar benim kendime güvendiğim anlamına gelmez. Kendi, 'ben' (me) yoluyla oluşan özgüven hiçbir işe yaramaz, çünkü bu güven insanı içine kapatır. Oysa "Gerçekliği keşfedecek yetkinliğe sahip olabilir miyim?" sorusu olağanüstü bir içgörü ve dayanıklılık verir. Soru bende yetkinliğin olup olmadığı değildir—bende bu yetkinlik yoktur—ama ona sahip olup olamayacağımdır. O zaman zihnin kendi şüpheleriyle, endişeleriyle, korkularıyla, deneyimleriyle, bilgisiyle sonsuza dek kapalı tuttuğu kapıyı nasıl açacağımı bilebilirim.

Öyleyse, süreç görüldüğünde yetkinlik oradadır. Ama yetkinlik herhangi bir belirli davranış modeliyle bulunamaz. Ben bütünü tikel aracılığıyla kavrayamam. Özel bir sorunun tikel çözümlemesi aracılığıyla bütünü kavrayamam. Öyleyse benim bütünü görme yetkinliğim olabilir mi—belirli bir olayı anlama değil, üzüntüleriyle, acılarıyla, sevinçleriyle, bitmez tükenmez rahatlık arayışıyla yaşam sürecimin tamamını görmek—yetkinliğim olabilir mi? Eğer ben bu soruyu kararlılıkla ortaya koyarsam yetkinlik de oradadır.

Ben bu yetkinlikle, ortaya çıkan bütün sorunlarla uğraşabi-

lirim. Her zaman sorun olacaktır, olaylar, tepkiler olacaktır. Bu yaşamdır. Ben bu sorunlarla nasıl baş edeceğimi bilmediğimden başkalarına gidip bu sorunlarla baş etme yolunu sorarım. Ama "Ben yetkin olabilir miyim?" sorusunu ortaya attığımda, bu 'ben'in (me), kendi'nin güveni olmayan, birikim yoluyla ortaya çıkmayan, ama herhangi bir belirli deneyim ya da olayla değil, anlamayla, özgürlükle sürekli kendini yenileyen bir güvenin başlangıcıdır ve böylece zihin gerçek olanı bulabilir.

Saanen, 26 Temmuz 1973

Dinlemenin ne anlama geldiğini ortaya çıkarmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Hep birlikte dikkat gerektiren bir şeyin içine giriyoruz, zihinsel bir dikkat değil, dinlemeye yönelik bir dikkatten, yalnızca söylenenleri dinleme değil, kendinizde olup bitenleri dinleme dikkatinden söz ediyorum. Karmaşık varoluş sorunlarına karşı koyan zihninizin niteliğini gözlemlemek için dinleyin. Yorumlamadan, çünkü yorumlarsanız dinlemiyorsunuz demektir. Dinlemek, içinde hiçbir yorumun bulunmadığı, hiçbir karşılaştırmanın—okuduğunuz şeyleri anımsamanın ve ikisini karşılaştırmanın ya da kendi deneyimlerinizi, söylenenlerle karşılaştırmanın—olmadığı bir dikkat hareketidir. Bunların hepsi dikkati dağıtır. Hiçbir direnç olmaksızın, bir yanıt aramaksızın dinleyin, çünkü yanıtlar sorunu çözmezler. Bir sorunu tamamıyla ortadan kaldıracak olan şey, geçmiş deneyim, bellek, bilgi olan gözlemleyen olmadan gözlemlemektir—yalnızca gözlemlemektir. Biz ancak o zaman üzüntünün ne olduğunu ve insanın bu üzüntüden özgür olup olamayacağını ortaya çıkarabiliriz. Bireyin kendisi için üzüntünün bitip bitemeyeceğini ortaya çıkarması çok önemlidir—sözel olarak değil, entelektüel, romantik ya da duygusal olarak değil, gerçekten ortaya çıkarmak. Çünkü eğer üzüntü sona ererse zihin bu devasa yükten özgür olur ve bu özgürlük sevginin ne olduğunu araştırmamız için gereklidir.

Öyleyse üzüntü nedir ve üzüntünün bir sonu var mıdır? Bu oldukça derin bir sorundur. Merakınızı bu konuya çekip çekemediğimi, üzüntünün ne olduğunu ortaya çıkarmayı ciddiye alıp almadığınızı ve zihnin, sizin zihninizin—yani, insan zihninin—bunun ötesine geçip geçemeyeceğini bilmiyorum. Biz acının, kederin, üzüntünün ne olduğunu ortaya çıkarmalıyız. Acı, fiziksel olduğu kadar psişiktir de: acı çekmek, bedendeki acı, organizmadaki acı, içteki acı, üzüntü ve keder karmaşıklığı, tenin altındaki acı. Hepimiz fiziksel acıyı biliriz—az ya da çok—ve biz bu acıyla ilaçla ya da başka yollarla baş edebiliriz. Bağlı olmayan bir zihinle, dıştan bile olsa bedensel acıyı gözlemleyebilen bir zihinle acıyı gözlemleyebilirsiniz. Duygusal olmadan, psişik olarak, o olaya karışmadan birisinin diş ağrısını gözlemleyebilirsiniz. Dişteki o acıya duygusal ve psişik olarak katıldığınızda, o acı daha da artar, endişeli, korku dolu bir hale gelirsiniz. Bu olguyu fark edip etmediğinizi bilmiyorum.

Anahtar, fiziksel, psişik, biyolojik acının farkında olmaktır ve bu farkındalıkta bu acıya psişik olarak katılmamaktır. Bedensel acının farkında olarak—ona psişik katılım acıyı yoğunlaştırır ve ortaya korku, endişe çıkarır—psişik etkeni tamamıyla dışarıda tutmak büyük bir farkındalık, belirli bir uzaklık niteliği, kişinin bağlı olmadığı belirli bir gözlem niteliği gerektirir. O zaman bu acı zihnin etkinliklerini bozmaz; böylece bu bedensel acı zihnin sinirsel etkinliğini ortaya çıkarmaz. Büyük bir acı olduğunda zihnin bunu çözemeden nasıl bu acıya katıldığını ve yaşama bütün bakışının nasıl değiştiğini fark ettiniz mi bilmiyorum. Bütün bu sürecin farkındalığı ya da bireyin farkında olmasının zorunda olduğunu söylemek bir kararlılık konusu, bir sonuç konusu değildir; böylece bir ayrım ve dolayısıyla daha çok çatışma yaratırsınız. Oysa ki, acı hareketini, o acıyla gelen fizyolojik katılımı ve düşünce ve hareketteki bozulmayı zeki-

ce gözlemlediğinizde bedensel acıyla oldukça mantıklı bir biçimde baş edebilirsiniz. Bu bir dereceye kadar kolaydır.

Ama kolay olmayan ve oldukça karmaşık olan, fizyolojik acının, kederin ve üzüntünün olduğu alandır. Bu çok daha açık ve yakın bir incelemeyi, gözlemi ve işin içine girmeyi gerektirir. Çocukluktan başlayarak biz insanlar nerede olursak olalım inciniriz. Bilinçli ya da bilinçsiz birçok yara izimiz, birçok incinme biçimi vardır. Biz gizlice ya da açıkça gözyaşı dökmüşüz ve bu incinmeden dolayı başkalarını incitmeyi istemişizdir, bu bir tür şiddet biçimidir. İncitilince, direniriz, bir daha asla incinmemek için çevremize bir duvar öreriz. İncinmemek için çevrenize bir duvar ördüğünüzde çok daha fazla incinirsiniz. Çocukluktan başlayarak, karşılaştırma, öykünme ve uyma aracılığıyla biz bu incinmeleri depolamışızdır ve bizim bütün davranışlarımız bunların farkında olmayarak bu incinmelere dayanan tepkilerdir.

Birlikte ilerleyebiliyor muyuz? Eğer yalnızca söylenenleri dinlemeyip bu sözcükleri kendinizi görmek için kullanırsanız, konuşanla aranızda bir iletişim olur.

Bütün davranış biçimlerini, bu dengesizliği, sinirselliği, kaçışı üreten bu incinmeler silinip atılabilir mi, öyle ki zihin verimli, açıkça, akıllıca, tümüyle işleyebilsin? Üzüntü sorunlardan biridir. Siz incitildiniz ve eminim ki herkes incitilmiştir. Bu bizim kültürümüzün, eğitimimizin bir parçasıdır. Okuldayken size bir 'A' kadar iyi olmanızın zorunlu olduğu, daha iyi notlar almanız gerektiği; size amcanız kadar iyi olmadığınız ya da büyükanneniz kadar akıllı olmadığınız söylenmiştir. Bu başlangıçtır ve karşılaştırma yoluyla yalnızca dışsal olarak değil, oldukça derinden de duygusuzlaşırsınız. Eğer bu incinmeleri çözmezseniz, yaşamınızı başkalarını incitmek isteyerek, vahşileşerek ya da bir daha asla in-

cinmemek için yaşamdan, bütün ilişkilerden çekilerek geçirirsiniz.

Bu bizim acı çekmemizin bir parçası olduğundan daha önceden incitilmiş bir zihin bütün incinme biçimlerinden tamamıyla özgür olabilir ve bir daha asla incinmeyebilir mi? Asla incinmemiş ve bir daha asla incitilemeyecek bir zihin gerçekten de masum bir zihindir. Bu masum sözcüğünün sözlük anlamıdır—incinmekten yoksun bir zihin—ve bu nedenle bir başkasını incitmeyen bir zihindir. Şimdi, derinden incinmiş bir zihnin bu incinmeden özgür olması nasıl olanaklıdır? Bu soruyu nasıl yanıtlarsınız? İncindiğinizi bile bile bu incinmeden nasıl özgür olacağınızı nasıl ortaya çıkarırsınız? Eğer bir incinmeyi tamamıyla, derinden, bütünüyle anlarsanız, öteki incinmeleri de anlamış olursunuz, çünkü o bir incinmeye bütün incinmeler dahildir, birinden sonra diğerlerini kovalamak gereksizdir.

Zihin neden incinir? Bütün eğitim biçimleri, şu anda olduğu gibi, okulda, ailede ve bütün dış ilişkilerde yarışma yoluyla, uygunluk yoluyla zihni bozma süreçleridir. Bozulmamaya kararlı olmak düşüncenin bir sonucudur, ama düşünce—zaman olan, bir hareket olan, asla incinmemesi gerektiği imgesini yaratan düşünce—incinme sorununu çözememiştir. Öyleyse düşünce incinme sorununu çözemez. Yalnızca konuşmacının söylemesi gerekenleri dinleyin. Söylediklerini süzün, için ve ortaya çıkarın. Düşüncenin bu incinmeleri çözmesi olanaklı değildir ve düşünce bizim tek aracımızdır, bu bizim böylesine dikkatlice işlediğimiz tek araçtır ve bu araç harekete geçirilmediğinde kendimizi kaybetmiş hissederiz. Öyle değil mi? Ama ne zaman ki düşüncenin, düşünmenin bütün düzeneğinin hiçbir biçimde bu incinme sorununu çözmeyeceğini anlarsınız, işte o zaman zeka devreye girer—sizin ya da benim ya da bir başkasının

olmayan zeka. Çözümleme incinmeleri çözmeyecektir. Çözümleme bir felç biçimidir ve incinmeleri çözemez. Öyleyse ne olur? Çok açıkça incindiğinizi görürsünüz ve ne çözümleme ne de düşünce onu çözebilir. Bütün çağrışımlarıyla düşünce sürecinin hakikatini gören bir zihinde ne olur? Kendinizle ilgili imgeyi yaratan düşüncedir ve o imge incinmiştir.

Öyleyse zihin bütün imgeleriyle, çözümlemeleriyle, hareketleriyle düşünce etkinliklerinin incinmeyi çözemeyeceğini fark ettiğinde, incinmeyi hiçbir hareket olmaksızın gözlemler. Bunu tamamıyla gözlemlediğinde, bizim tanımladığımız biçimde, bütün incinme biçimlerinin yok olduğunu göreceksiniz; çünkü incinme sizin kendinizle ilgili imgenizdir ve o imge düşünce tarafından yaratılmıştır. İncinen o imgedir ve o imgenin hiçbir gerçekliği yoktur. İmge düşünce tarafından beslenmekte olan sözel bir yapıdır, dilsel bir yapıdır ve düşünce enerjisi etkin olmadığında imge yoktur. Böylece bir daha incinme olasılığı da yoktur. Anladınız mı? Bunu deneyin. Uygulayın—yarın değil, bugün.

Bu, üzüntünün nedenlerinden biridir. Bir de yalnızlık üzüntüsü vardır, bir dostunuzun olmaması—ya da eğer varsa onu kaybetmenin üzüntüsü—ya da sevdiğinizi düşündüğünüz birisinin, size bedensel ve psişik doyum veren—hem şehvetsel doyum hem de psişik doyum veren—birisinin ölümü vardır. Bu insan gittiğinde, başka bir deyişle, bu insan öldüğünde ya da sizi terk ettiğinde bütün endişeler, korkular, kıskançlıklar, yalnızlık, çaresizlik, kızgınlık, şiddet içinizde patlar. Bu bizim yaşamımızın bir parçasıdır. Bunu çözememiş olan Asyalılar şöyle derler: "Dostum, bir sonraki yaşamda bunu çözeceğiz. Ne de olsa bir sonraki yaşam var, ben bu sorunu nasıl halledeceğimi o zaman bileceğim." Batı dünyasındaysa üzüntü bir insanda ya da tapındığınız

bir imgede aranır—insanlığın incinmesi bir bireyde aranır; siz aynı zamanda bu yolla kaçarsınız, ama bu sorunu çözmemişsinizdir. Siz bu sorunu ertelemişsiniz, onu bir kilise haçındaki bir imgeye yerleştirmişsinizdir. Ama o yine de oradadır.

Öyleyse üzüntü yalnızca kendi hareketinizi bildiğinizde sona erebilir: Ondan nasıl kaçmak istediğinizi, ona nasıl bir yanıt bulmak istediğinizi; ve bir yanıt bulamayarak, nasıl inançlara, imgelere, kavramlara başvurduğunuzu bildiğinizde sona erebilir. Bu, çağlar boyunca insanların yapmış olduğu şeydir; ve her zaman rahipler, size kaçmanızda yardım edecek aracılar vardır. Bunlann tümünü kendinizde gözlemlemek, yani kendinizi herhangi bir psikolojiye, moderne ya da eskiye dayanarak bilmek değil, yalnızca kendinizi—incinmeleri, kaçışları, yalnızlığı, çaresizliği, acı duygusunu, asla 'olan'ın ötesine gidememeyi—gözlemlemek, bunu herhangi bir düşünce hareketi olmaksızın izlemek büyük dikkat gerektirir. Bu dikkatin kendisi, kendi düzenidir, kendi disiplinidir.

Yalnızlığı gözlemleyebilir misiniz, üzüntümüzün en büyük etkenlerinden biri olan yalnızlığı ya da bir şeyde doyuma ulaşmanız gerektiği duygusunu ve doyum olmadığında, düş kırıklığına uğramadan bunların tamamını hiçbir sözel düşünce hareketi ya da bunların ötesine gitme arzusu olmadan gözlemleyebilir misiniz? Gelin başka bir biçimde açıklayayım. Ben oğlumu ya da erkek kardeşimi kaybederim. O ölür ve ben bunun şokuyla birkaç gün boyunca felce uğrarım. Bunun sonunda üzüntüyle, acıyla, yalnızlıkla, yaşamın anlamsızlığıyla doluyumdur; kendimle kalmışımdır. Böylece "Bunun ötesine gitmeliyim, kardeşimi bulmalıyım, onunla haberleşmeliyim, yalnız hissediyorum, berbat hissediyorum," diyen hiçbir düşünce hareketi olmadan ka-

lırım. Hiçbir düşünce hareketi olmadan yalnızca gözlemleyin. O zaman bu acıdan şehvetle hiçbir ilgisi olmayan, düşünce hareketinden tamamıyla bağımsız bir enerji olarak tutkunun oluştuğunu göreceksiniz.

Öyleyse düşüncenin ürünü, zaman içinde bir hareket olan 'ben'in (me) yapısının ve doğasının, 'ben'in bütün hareketinin farkındalığında, bilinçli ya da bilinçsiz üzüntü sona erer. Bunu kendinizde deneyebilirsiniz. Eğer denemezseniz, bunu dinlemeye hiç hakkınız yoktur, bunun hiçbir anlamı yoktur. Kendini bilme yoluyla üzüntü son bulur ve böylece bilgelik başlar.

Şimdi, bir sonraki soruya gelelim ve sevginin ne olduğunu bir düşünelim. Sevginin ne olduğunu gerçekten bilmiyorum. Sevgiyi tanımlayabilirsiniz, çok güzel sözcükler kullanarak onu söze, en şiirsel dile dökebilirsiniz, ancak sözcükler sevgi değildir. Duygusallık sevgi değildir. Eğer içine girerseniz sizin de çok iyi bildiğiniz gibi sevginin coşkuyla, yurtseverlikle, fikirlerle hiç ilgisi yoktur. Öyleyse dilsel tanımların, o sözcüğün çevresine kurulmuş vatanseverlik, tanrı, vatanınız ve kraliçeniz için çalışmak gibi imgelerin tümünü bir yana atabilirsiniz—bunun gibi saçma sapan şeyleri bilirsiniz. Biz aynı zamanda eğer dikkatlice gözlemlersek hazzın sevgi olmadığını da bilebiliriz. Bunu kabul edebilir misiniz? Birçoğumuz için sevgi cinsel hazdır. Yine birçoğumuz için bu cinsel, bedensel haz duygusu Batı dünyasında olağanüstü önem kazanmıştır ve şimdi Doğu uygarlıklarına doğru ilerlemektedir. Bu yadsındığında, işkence, şiddet, zalimlik ve olağanüstü duygusallık vardır. Bütün bunlar sevgi midir?

Cinsel edimin hazzı ve onun anısı—onun tadını çıkarmak ve yeniden istemek—yineleme, haz arayışı *sevgi* dedikleri

şeydir. Biz bu sözcüğü öyle bayağı, öyle anlamsız hale getirdik ki: Gidin ve yurt sevginiz için öldürün; bu gruba katılın, çünkü onlar Tanrıyı severler! Biz sevgi sözcüğünü korkunç, bayağı, çirkin, zalim bir şeye dönüştürdük. Yaşam hazdan çok daha büyük, engin ve derindir, ama bu uygarlık, bu kültür, hazzı yaşamdaki en egemen, en güçlü şey haline getirmiştir. Öyleyse sevgi nedir? Erkek ve kadın arasındaki insan ilişkisinde sevginin yeri nedir?

Gelin insan ilişkisinde sevginin ne olduğunu bir düşünelim. İnsan haritasına—erkek, kadın, erkek ve kadının komşularıyla ilişkileri, o halle ilişkileri, vb.—baktığınızda, sevgi denen bu şeyin ilişkideki yeri nedir? Gerçekte hiç yeri var mıdır? Yaşam ilişkidir; yaşam ilişkideki harekettir. Sevginin o hareketteki yeri nedir?

Bunları hep birlikte paylaşıyor muyuz? Lütfen paylaşın; bu sizin yaşamınız. Yaşamınızı boşa harcamayın. Birkaç yılınız kaldı, bu yılları boşa harcamayın. Siz yaşamınızı boşa harcıyorsunuz ve bunu görmek çok üzücü.

Öyleyse sevginin ilişkideki yeri nedir? İlişki, ilişkide olmak nedir? Bu, birbirini yeterli bir biçimde, tamamıyla yanıtlamaktır. *İlişki* sözcüğünün anlamı ilişkide olmaktır; ilişkide olmak başka bir insanla doğrudan temasta olmak; hem bedensel hem de psişik olarak doğrudan temasta olmak anlamına gelir. Biz birbirimizle ilişkide miyiz? Ben evli olabilirim, benim çocuklarım olabilir, cinsellik olabilir, ama ben bütün bunlarla ilişkide miyim? Ben neyle ilişkideyim? Ben sizle ya da o kadınla ilgili yarattığım imgeyle ilişkideyim. Lütfen bunu izleyin. Ve o da benimle ilgili yarattığı imgeyle ilişkidedir. Öyle değil mi? Öyleyse bu iki imgenin ilişkisi vardır; ve bu imgesel ilişkiye sevgi denir! Bizim her şeyi ne kadar saçma bir hale getirdiğimizi görün. Bu bir olgudur.

Bu alaycı bir tanımlama değildir. Ben onunla ilgili imgeyi on yıl boyunca ya da on günde kurdum—hatta bir gün de yeterlidir. O da benim için aynı şeyi yaptı. Birbirinizle ilgili imgelerin zalimliğini, çirkinliğini, alçaklığını, kısırlığını görüyor musunuz? İşte bu ilişkilerin temasına ilişki denir. Bu nedenle kadın ve erkek arasında her zaman savaş, birbirine egemen olma çabası vardır. Bir kez egemen olunduğunda da, bu egemenliğin çevresine bir kültür—anaerkil ya da ataerkil bir dizge—kurulur. Devamını bilirsiniz. Bu sevgi midir?

Eğer sevgiyse, sevgi yalnızca hiçbir anlamı olmayan bir sözcüktür. Çünkü sevgi haz değildir, sevgi kıskançlık, imrenme, kadın ve erkek arasındaki ayrım, birbirini sahiplenmek, birbirine bağımlı olmak, birine egemen olmak değildir. Bunlar kesinlikle sevgi değildir—bunlar yalnızca rahatlık ve sömürü konularıdır. Biz bunu bir yaşam biçimi olarak kabullenmişiz. Bunu gözlemlediğinizde, gerçekten gözlemlediğinizde, tam anlamıyla farkına vardığınızda asla imge oluşturamayacağınızı göreceksiniz—her ne yaparsanız yapın, bir imge oluşturma söz konusu değildir. Ve belki de bundan o olağanüstü çiçek, sevgi denen şey çiçek açar. Bu sevginin 'benim'le ya da 'senin'le hiçbir ilgisi yoktur. Bu sevgidir. Siz bu sevgiye sahip olduğunuzda çocuklarınızı asla bir ordu treniyle öldürülmeye göndermeyeceksiniz. Böylece oldukça farklı bir uygarlık, farklı bir kültür, farklı insanlar, farklı kadınlar ve erkekler oluşturacaksınız.

Saanen, 23 Temmuz 1974

Hep birlikte düşüncenin doğası ve yapısı, yeri ve sınırları ve düşünce hareketinin içinde yer alan bütün süreçler ve işlevler üzerine konuşuyorduk. Bu sabah—yağmurlu ve bulutlu onca günden sonra dağları, ırmakları görmek ve havanın hoş kokusunu içinize çekmek oldukça güzel—yükümlü olmak anlamına gelen sorumluluk hakkında konuşmak istiyorum. Hiçbir sanı ya da yargılama olmadan, nesnel olarak gözlemleyerek, dünyada neler olup bittiğini göreceğiz: savaş, korkunç bir sefalet ve karmaşa. Bütün bunlardan kim yükümlü ya da bunların sorumlusu kim?

Gerçekten doğru tepkiyi, doğru yanıtı bulmak için bütün varoluş olgusuna bakmamız zorunludur. Bir yanda neredeyse dünyayı yok eden teknolojinin olağanüstü gelişimi, öte yanda umut, istek, Tanrıya yakarış, hakikat ya da ne derseniz öyle adlandırılabilecek şey var. Böyle engin bir yelpaze var, ama biz onun yalnızca çok küçük bir bölümünü yanıtlamışa benziyoruz. Orada günlük yaşamımızın bu uçsuz bucaksız varoluş tarlası var ve biz onun tamamına yanıt veremiyor gibiyiz. Kendimiz için doğru yanıtın ne olduğunu, bütün bunlara verilecek doğru yanıtın ne olduğunu bulmamız zorunludur. Eğer biz bunların hepsinden değil, yalnızca küçük bir bölümünden—biz ve bizim küçük çevremizden, küçük arzularımızdan, küçük sorumluluklarımızdan, bizim bencil, içe yönelik hareketlerimizden—so-

rumluysak, bunların tamamını gözardı ederek yalnızca kendimiz için değil, bütün insanlık için acı yaratmaya zorunlu oluruz.

*

Bütün insanlığa karşı sorumlu olmak ve dolayısıyla doğaya karşı, çocuklarınıza karşı sorumlu olmak—başka bir deyişle, onlara tamamıyla yanıt vermek—komşunuza karşı, doğru yaşamak amacıyla insanın yaratmış olduğu bütün bir harekete karşı sorumlu olmak olanaklı mıdır? Bu büyük sorumluluğu yalnızca zihinsel, sözel olarak değil, çok derinden hissetmek için; insanlığın bütün mücadelesini, acısını, zalimliğini, şiddetini ve çaresizliğini yanıtlayabilmek, bunların tamamına yanıt verebilmek için, sevginin ne anlama geldiğini bilmek zorunludur. *Sevgi* sözcüğünün ne kadar yanlış kullanılmış, ne kadar saptırılmış, ne kadar bozulmuş bir sözcük olduğunu biliyorsunuz, ama bizim o sözcüğü kullanmamız ve ona tamamıyla farklı bir anlam vermemiz gerekecek. Bütüne yanıt verebilmek için sevginin olması zorunludur. O niteliği, o şefkati, düşünce tarafından yaratılmamış olan o olağanüstü enerji duygusunu anlamamız için, acı çekmenin ne olduğunu anlamamız zorunludur. *Anlamak* sözcüğünü kullandığımızda, bu, sözcükleri sözel ya da entelektüel anlamda iletmek değil, sözcüğün arkasında yatan iletişim ya da birliktir. Şimdi, öncelikle acı çekmenin ötesine gidebilmemiz zorunludur. Yoksa gerçek sevgi olan bütüne karşı sorumluluğu anlamamız olanaklı değildir.

Biz yalnızca sözel, entelektüel olarak bir şeyleri paylaşmıyoruz, bunların çok daha ötesine gidiyoruz ve bunu paylaşmak bizim sorumluluğumuzdur. Bu aynı zamanda sözcüğü duymanızın, sözcüğün anlamını dinlemenizin, aynı zamanda kendini sorgulama hareketini paylaşmanızın ve

onun ötesine geçmenizin zorunlu olduğu anlamına gelir. Bütün bu hareketlerde yer alınması zorunludur, yoksa onu yalnızca ya sözel, ya entelektüel ya da duygusal olarak ele alırsınız ve o zaman hiçbir anlamı kalmaz.

Bütüne karşı olan bu sorumluluğu ve dolayısıyla o garip sevgi niteliğini anlamak için acının ötesine gidilmelidir. Acı çekmek nedir? İnsanlar neden acı çeker? Milyonlarca yıldan beri bu, yaşamdaki en büyük sorunlardan biri olmuştur ve görünen o ki, çok az kişi acı çekmenin ötesine gidebilmiş ve ya kahraman, ya kurtarıcı ya da bir çeşit zihinsel ya da dinsel lider olmuş ve o noktada kalmıştır. Ama sizin benim gibi sıradan insanlar asla onun ötesine gideceğe benzemiyor. Biz acının içinde hapsolmuş gibiyiz. Sizin acı çekmekten tamamıyla kurtulup kurtulamayacağınızı soruyoruz.

*

Açıkça görülüyor ki, insan psişik acıyı sona erdirmeyi başaramamıştır. Etkinlikler aracılığıyla—dinsel, ekonomik, toplumsal, siyasal etkinlikler; iş gibi, uyuşturucu gibi çeşitli kaçış biçimleri aracılığıyla—ondan kaçmış, onunla yüzleşememiştir. Acı çekmek nedir? Zihnin acı veren psişik etkinlikten özgür olabilmesi olanaklı mıdır?

Acı çekmenin en büyük nedenlerinden biri soyutlanma duygusu, tam bir yalnızlık duygusudur. Başka bir deyişle, bağlı olacağınız hiçbir şeyin olmadığını hissetmeniz, kimseyle bir ilişkinizin olmaması, tamamıyla soyutlanmış olmanızdır. Eminim bu duyguyu yaşamışsınızdır. Ailenizle birlikte, bir otobüste ya da bir partide olabilirsiniz, o sırada bu olağandışı soyutlanma duygusuyla, olağandışı yoksunluk, hiçlik duygusuyla dolu dakikalar yaşarsınız. Bu, acı çekmenin nedenlerinden biridir. Psişik olarak acı bir fikre, ideal-

lere, sanılara, inançlara, kişilere, kavramlara bağlılık sonucu ortaya çıkar. Lütfen bunu kendinizde gözlemleyin. Dünya, baktığınız ve kendi zihninizin işleyişini gösteren aynadır. Öyleyse ona bakın.

Acı çekmenin bir başka nedeni de saygınlık kaybı, güç kaybı, birçok şeyin kaybı, sevdiğinizi düşündüğünüz birinin kaybı gibi büyük bir kayıp duygusudur—bir de en büyük acı olan ölüm vardır. Şimdi, zihin bunların tamamından özgür olabilir mi? Yoksa, ne yaparsa yapsın, bütün için sevgi duygusunu bilmesi olanaklı değildir. Eğer yalnızca kendiniz için değil, bütün insanlık için, bütün varoluş için hiç sevginiz yoksa, o zaman şefkatiniz de yoktur, o zaman siz sevginin ne olduğunu asla anlayamazsınız. Bütünün sevgisiyle tikelin sevgisi ortaya çıkar, ama tikel sevgi olduğunda diğeri yoktur.

Öyleyse acı çekmeyi anlamamız ve onun ötesine gitmemiz kesinlikle zorunludur. Bu olanaklı mıdır? Zihnin, tek başınalıktan farklı olan bu derin içsel yalnızlık duygusunu anlaması olanaklı mıdır? Lütfen, bu ikisini birbirine karıştırmayın. Yalnızlık ve derinlerde tek başına olma arasında bir fark vardır. Yalnızlığın önemini anladığımız zaman tek başına olmanın ne anlama geldiğini de anlarız. Kendinizi yalnız hissettiğinizde, bu oldukça korkutucu, oldukça can sıkıcıdır ve bundan kaynaklanan farklı ruh halleriniz vardır. Bunu herhangi bir kaçış girişiminde bulunmadan, akla uydurmadan gözlemleyebilir misiniz?

Yalnızlığı, akla uydurmadan, nedenini bulmaya çalışmadan, yalnızca gözlemleyebilir miyim, o gözlemde kaçışın bir fikir, bir kavram, bir inanç aracılığıyla olduğunu keşfedebilir miyim? O inancın ve onun nasıl bir kaçış olduğunun farkına varabilir miyim? Onu sessizce gözlemlediğimde, kaçış ve

inanç hiçbir çaba olmadan ortadan kalkacaktır. Çaba harcadığım anda, gözlemleyen ve gözlemlenen ve dolayısıyla çatışma vardır, ama ne zaman ki ben yalnızlığın bütün etkilerinin farkına varınm, o zaman gözlemleyen yoktur, yalnızca bu aşırı soyutlanma duygusunun olgusu vardır. Bu soyutlanma aynı zamanda bizim günlük etkinliklerimiz aracılığıyla—hırsım, açgözlülüğüm, kıskançlığım, tatmin olmaya, biri olmaya, kendimi geliştirmeye yönelik arzum aracılığıyla—da gerçekleşir. Ben küçük hayvani benliğimle öylesine ilgiliyimdir ki, bu yalnızlığımın bir parçasıdır. Gün boyunca, uyurken, yaptığım bütün etkinliklerde kendimle; 'ben', 'sen', 'biz' ve 'onlar'la ilgilenirim. Kendimi kendime adarım. Kendim için ülkem adına, Tanrım adına, ailem adına, karım adına bir şeyler yapmak isterim.

Öyleyse bu yalnızlık kendi kendimle ilgilenmeye yönelik günlük etkinlikler aracılığıyla oluşur ve ben yalnızlığın bütün karmaşıklığının farkına vardığımda bunların tamamını görürüm. Onu görürüm, onunla ilgili kuram oluşturmam. Bir şeye baktığımda, detaylar açığa çıkar. Bir ağaca, bir ırmağa, bir dağa ya da bir insana yakından baktığınızda, o gözlemde her şeyi görürsünüz. O size söyler, siz ona söylemezsiniz. Böyle gözlemlediğinizde, ya da hiçbir şansınız olmadan, bu yalnızlığın farkına vardığınızda, o şey bütünüyle yok olur.

*

Acı çekmenin nedenlerinden biri de bağlılıktır. Bağlı olduğumuz ve bunun acı verici olduğunu gördüğümüz için, başka bir dehşet olan ayrılık yönünde çalışınz. Zihin neden bağımlıdır? Bağlılık zihin için bir uğraş biçimidir. Eğer ben birine bağlıysam, onu düşünüyorum, onun için endişeleniyorum demektir. Kendimce onun için endişe duyanm, çün-

kü onu kaybetmeyi, özgür olmasını, ona olan bağlılığıma zarar verecek bir şey yapmasını istemem. O bağlılık sayesinde kendimi bir biçimde güvende hissederim. Öyleyse bağlılıkta korku, kıskançlık, endişe, acı vardır. Şimdi, yalnızca bakın. 'Ben ne yapacağım?' demeyin. Hiçbir şey yapamazsınız. Eğer bağımlılığınızla ilgili bir şeyler yapmaya çalışıyorsanız, o zaman yeni bir bağlılık biçimi yaratmaya çalışıyorsunuz demektir. Öyle değil mi? Öyleyse onu yalnızca gözlemleyin. Bir insana ya da bir fikre bağlı olduğunuzda, o kişiye egemen olursunuz, o kişiyi denetlemek istersiniz, o kişinin özgürlüğünü yadsırsınız. Bağlı olduğunuzda, özgürlüğü tamamıyla yadsıyorsunuz demektir. Eğer ben komünist bir ideale bağlıysam, o zaman diğerlerine yıkım getiririm.

Eğer zihin o yalnızlığın, bağlılığın üzüntünün nedenlerinden biri olduğunu görürse, zihnin bağlılıktan özgür olması olanaklı mıdır? Bu, zihnin ilgisiz olduğu anlamına gelmez, çünkü biz yalnızca kendi varoluşumuzla değil, varoluşun tamamıyla ilgiliyiz. Bu nedenle benim yalnızca ona bağlı olma ve acının ve kıskançlığın küçük endişelerinden kurtulma arzuma değil, bütüne yanıt vermem zorunludur, çünkü bizim ilgilendiğimiz, yalnızca zihin tikelle değil bütünle ilgilendiğinde ortaya çıkan bir sevgi niteliğini bulmaktır. Zihin bütünle ilgilendiğinde sevgi vardır ve o zaman tikel bütünde bir yere sahip olur.

Kaybetmenin, 'sevdiğiniz' birini kaybetmenin acısı da vardır—anlıyorsunuz değil mi? Ben *sevgi* sözcüğünü tırnak işareti içinde kullanıyorum. Neden acı çekersiniz? Oğlumu, annemi, karımı kaybederim. Birini kaybederim; neden acı çekerim? Aniden terk edildiğim, bir başkasının ölümüyle derinden incindiğim için mi? Kendimi o kişiyle özdeşleştirdiğim için mi? O *benim* oğlumdur, onu isterim; kendimi o

çocukta yansıtmışım, kendimi onunla özdeşleştirmişimdir ve o kişi artık orada olmadığında korkunç bir incinme duygusu hissederim, çünkü kendimi sürdürebileceğim hiç kimsem kalmamıştır. Bu nedenle derinden incinirim. O incinmeden kendine acıma doğar. Lütfen bütün bunları inceleyin. Bir başkasıyla çok fazla ilgilenmem; bir başkası aracılığıyla kendimle ilgilenirim ve bu nedenle bir başkası incinmediği zaman ben incinirim. Çok derin olan o incinmeden kendine acıma ve sayesinde yaşamımı sürdürebileceğim birisini bulma arzusu doğar.

Yalnızca kişisel acı değil, insanın bitmez tükenmez acısı, savaşların masum insanlara, öldürülen insanlara, öldürene ve öldürülene, anneye, eşe, çocuklara getirmiş olduğu acı vardır. İster Uzakdoğuda ya da Ortadoğuda, isterse Batıda olsun, hem fiziksel hem psişik olarak bu bitmez tükenmez acı vardır. Zihin bu sorunun bütününü anlamadıkça, ben *sevgi* sözcüğüyle oynayabilirim, toplum için çalışabilirim ve Tanrı sevgisi, insan sevgisi, bütün bu sevgiler hakkında konuşabilirim, ama kalbimde onun ne olduğunu asla bilemem. Öyleyse benim zihnim, sizin zihniniz, sizin bilinciniz, bu olguya bakabilmeye, ona bakıp onun yalnızca bir başkasında değil, aynı zamanda kendinde ne kadar olağandışı sefalete neden olduğunu görmeye yetkin midir? Bağlı olduğunuzda bir başkasını nasıl özgürlüğünden mahrum bıraktığınızı; kendinizi nasıl kendi özgürlüğünüzden mahrum bıraktığınızı görün. Böylece sizinle benim aramda savaş başlar. Zihin bunu gözlemleyebilir mi?

Bilgelik ancak acının sona ermesiyle ortaya çıkar. Bilgelik sizin kitaplardan satın alabileceğiniz ya da bir başkasından öğrenebileceğiniz bir şey değildir. Bilgelik acının, yalnızca kişisel acının değil, aynı zamanda insanın yarattığı insan acısının ve onun bütün etkilerinin anlaşılmasıyla ortaya çı-

kar. Bilgelik ancak acının ötesine gidildiğinde ortaya çıkar.

Öyleyse anlamak ya da sevgi dediğimiz bu şeyi beklenmedik bir biçimde bulabilmek için, sanırım aynı zamanda güzelliğin ne olduğunu da anlamalıyız. Bu konuya biraz girebilir miyim? Güzellik. Bilirsiniz güzellik sözcüklere dökülmesi en zor şeylerden biridir, ama deneyeceğiz.

Duyarlı olmanın ne anlama geldiğini bilir misiniz? Arzularınıza, hırslarınıza, incinmelerinize, başarısızlıklarınıza ve başarılarınıza duyarlı olmanızdan söz etmiyorum—bu oldukça kolaydır. Birçoğumuz kendi küçük isteklerimize, kendi küçük haz, korku, endişe ve zevk arayışımıza duyarlıyız. Ama biz duyarlı olmaktan söz ediyoruz—bir şeye değil, hem psişik hem fiziksel olarak duyarlı olmaktan söz ediyoruz. Fiziksel olarak duyarlı olmak, çok iyi, ince bir bedene—sağlıklı, kabul edilebilir, aşırı yemeyen, aşırıya kaçmayan—duyarlı bir bedene sahip olmaktır. Bu, eğer ilgiliyseniz deneyebileceğiniz bir şeydir. Biz psişeyi bedenden ayırmaya çalışmıyoruz; bu tamamıyla konu dışıdır; ama eğer incinmenin herhangi bir biçimi varsa psişik olarak duyarlı olamazsınız. Psişik olarak biz insanlar çok inciniriz. İster kendimiz, isterse başkaları neden olmuş olsun, bizim derin, bilinçli ve bilinçsiz yaralarımız vardır. Okulda, evde, otobüste, işyerinde, fabrikada inciniriz. O derin incinme, ister bilinçli ister bilinçsiz olsun, bizi psişik olarak duyarsız, körelmiş bir hale getirir. Eğer yapabilirseniz kendi incinmelerinizi seyredin. Bir hareket, bir sözcük, bir bakış incitmek için yeterlidir. Bir başkasıyla karşılaştırıldığınızda, bir başkasına öykünmeye çalıştığınızda, modele boyun eğdiğinizde—model ister bir başkası tarafından isterse sizin tarafınızdan kurulmuş olsun—incinirsiniz. Öyleyse insanlar derinden yaralıdır ve bu yaralar sinirsel davranışa neden olur—bütün inançlar, idealler sinirseldir. Bu incinmeleri anlamak

ve onlardan özgür olmak, bir daha hiçbir koşulda incinmemek olanaklı mıdır? Çocukluğumdan başlayarak çeşitli olaylardan ve kazalardan, bir sözcükten, bir hareketten, bir bakıştan, hor görülmekten, önemsenmeyişten dolayı incinirim. Bu yaralar bir iz bırakmadan silinip atılabilir mi? Lütfen seyredin. Başka bir yere değil kendinize bakın. Sizde bu yaralar var. Bunlar hiçbir iz bırakmadan silinip atılabilir mi?

Eğer bir incinme varsa, siz duyarlı değilsiniz demektir, güzelliğin ne olduğunu asla bilemezsiniz. Dünyadaki bütün müzelere gidebilirsiniz, Michelangelo'yu Picasso'yla karşılaştırabilirsiniz, bu kişilerin çalışmalarının, resimlerinin, resimlerinin yapısının, vb. açıklanmasında bir uzman olabilirsiniz, ama bir insan zihni incinmiş ve dolayısıyla duyarsızlaşmış olduğu sürece, insanın yaptığı şeylerde, bir binanın ve bir dağın çizgisinde, güzel bir ağaçta güzelliğin ne olduğunu asla bilemez. Eğer herhangi tür bir içsel incinme varsa, güzelliğin ne olduğunu bilemezsiniz, ve güzellik yoksa sevgi de yoktur. Öyleyse, zihniniz incindiğini bilebilir mi, bu incinmelerin farkında olabilir ve bilinç ya da bilinçaltı düzeyinde bu incinmelere tepki vermeyebilir mi?

Bilinçli incinmenin farkında olmak oldukça kolaydır. Bilinçaltındaki incinmelerinizi bilebilir misiniz, yoksa aptalca bir çözümlemeden mi geçmeniz gereklidir? Çözümlemeye çok kısaca değinip geçeceğim. Çözümleme, çözümleyeni ve çözümleneni gerektirir. Çözümleyen kimdir? Çözümleyen çözümlenenden farklı mıdır? Eğer farklıysa neden farklıdır? Çözümleyenin çözümlenenden farkını yaratan kimdir? Eğer farklıysa, o şeyin ne olduğunu nasıl bilebilir? Öyleyse çözümleyen çözümlenen*dir*. Bu apaçık ortadadır. Çözümlemek için her çözümlemenin tamamıyla eksiksiz olması zorunludur. Bu, herhangi bir yanlış anlama olması durumunda, bir sonraki çözümlemede önceki yanlış anlamalar ne-

deniyle tam bir çözümleme yapamayacağınız anlamına gelir. Çözümleme zaman alır. Yaşamınızın geri kalanını çözümleme yaparak geçirebilirsiniz, bu durumda ölürken bile çözümlüyor olursunuz.

Öyleyse zihin, derin bilinçaltı yaraları, soyumuzun biriktirdiği yaraları nasıl açığa çıkaracaktır? Zafer kazanan biri, kurbanına boyun eğdirdiğinde onu incitmiştir. Bu ırksal bir incinmedir. Sömürene göre herkes onun altındadır ve o fethettiklerinin üzerinde derin, bilinçaltı bir yara bırakır. Yara oradadır. Zihin, bireyin bilinçaltının derinliklerindeki bütün bu gizli incinmeleri nasıl ortaya çıkaracaktır? Çözümlemenin yanıltmacasını görürüm ve artık çözümleme yoktur. Lütfen bunu dikkatle izleyin. Çözümleme yoktur, ama bizim geleneğimiz çözümlemeye dayanır, öyleyse çözümleme geleneğini bir yana koyarım. Siz de bunu yapıyor musunuz? Öyleyse yadsıdığında ya da bir yana koyduğunda, bir şeyin yanlışlığını, çözümlemenin yanlışlığını gördüğünde, zihne ne olmuştur? Zihin bütün bu yükten özgür değil midir? Böylelikle duyarlı bir hale gelmiştir; daha hafif, daha berraktır, daha keskin bir biçimde gözlemleyebilir. Öyleyse insanın kabullendiği bir geleneği—çözümleme, içebakış, vb.—bir yana koyarak zihin özgür olmuştur. Siz geleneği yadsıyarak bilinçaltının içeriğini de yadsırsınız. Bilinçaltı gelenektir: din geleneği, evlilik geleneği, pek çok şeyin geleneği. Geleneklerden biri de incinmeyi kabullenmek ve incinmeyi kabullenerek ondan kurtulmak için onu çözümlemeyi kabullenmektir. Onu yanlış olduğu için yadsıdığınızda, bilinçaltının içeriğini de yadsırsınız. Bu nedenle bilinçaltı incinmelerden özgür olursunuz. Bilinçaltınızı ya da rüyalarınızı çözümlemenize gerek yoktur.

Öyleyse zihin, incinmeyi gözlemleyerek, o incinmeyi silip atmak için çözümleme ve onun hakkında yeniden konuş-

ma gibi geleneksel araçları—grup terapileri, kişisel terapiler ve toplu terapiler—kullanmayarak, geleneğin farkında olarak onu silip atar. Geleneği yadsıdığınızda, o geleneği kabullenen incinmeyi yadsırsınız. Böylelikle zihin—beden, kalp, beyin ve sinirler—olağanüstü duyarlı bir hale gelir. Her şey duyarlı bir hale gelir.

Şimdi, güzelliğin ne olduğunu soruyoruz. Güzelliğin müzede, bir resimde, bir yüzde olmadığını, onun geleneklerinizin arkatasarına bir yanıt olmadığını söyledik. Zihin duyarlı olduğu ve acı çekme anlaşıldığı için bunların tamamını bir yana koyduğunuzda geriye tutku kalır—tutku *vardır.* Kuşkusuz tutku şehvetten farklıdır. Şehvet hazzın devamıdır ve farklı biçimlerde haz isteğidir. Hiç incinme olmadığında, acı çekme anlaşıldığında ve onun ötesine gidildiğinde o olağanüstü güzellik duygusunu anlamanın gerekli olduğu bir tutku niteliği vardır. O güzellik 'ben' (me) sürekli kendini gösterirken büyük olasılıkla var olamaz. Dünyada en iyi ressam olarak kabul edilebilirsiniz, ama eğer kendi küçük hayvansı benliğinizle ilgiliyseniz, artık bir sanatçı değilsinizdir. Yalnızca sanat aracılığıyla kendi bencil sürekliliğinizi sağlıyorsunuzdur.

Özgür bir zihin bu acı duygusunun ötesine gitmiştir; bütün incinmelerden özgürdür ve dolayısıyla asla hiçbir koşulda incinmez. İster övülmüş isterse sövülmüş olsun, hiçbir şey ona dokunamaz—bu, zihnin direnç gösterdiği anlamına gelmez. Tersine oldukça korunmasızdır.

Böylelikle sevginin ne olduğunu ortaya çıkarmaya başlayacaksınız. Açıkça görülüyor ki, sevgi haz değildir. Şimdi sevginin haz olmadığını söyleyebiliriz, daha önceden söyleyemezdik, çünkü şimdi siz bütün bu süreçten geçtiniz ve bunları bir yana koydunuz. Şimdi dağlardan, ağaçlardan, ır-

maklardan, güzel yüzlerden ve bir yerin güzelliğinden zevk alabilirsiniz; ama o yerin güzelliği haz arayışına dönüştüğünde güzellik olmaktan çıkar. Öyleyse sevgi haz değildir. Sevgi korku arayışı ya da korkudan sakınma değildir. Sevgi bağlılık değildir. Sevgi acı çekmek nedir bilmez. Kuşkusuz. Bu sevgi, bütünün sevgisi, şefkat anlamına gelir ve bu sevginin kendi düzeni, hem iç hem de dış düzeni vardır; bu düzen yasa aracılığıyla elde edilemez. Bunu anladığınızda ve her gün yaşadığınızda yaşamın oldukça farklı bir önemi olur, yoksa hiçbir değeri yoktur, yalnızca hiçbir anlamı olmayan birçok sözcükten, yalnızca küllerden başka bir şey değildir.

Madras, 5 Şubat 1950

Soran: Hepimiz yalnızlığı yaşıyoruz, onun neden olduğu üzüntüyü biliyoruz ve nedenlerini, köklerini görüyoruz. Ama tek başınalık nedir? Yalnızlıktan farklı mıdır?

Krishnamurti: Yalnızlık sizin bir varlık olarak hiçbir şeyle, hiçbir grupla, ülkeyle, karınızla, kocanızla, çocuklarınızla bağdaşamadığınızda, başkalarıyla bağınız kesildiğinde ortaya çıkan soyutlanma halinin neden olduğu acıdır, ıstıraptır. Bu hali biliyorsunuz. Peki, tek başınalığı biliyor musunuz? Tek başına olmayı gözünüzde çok büyütüyorsunuz; ama tek başınıza mısınız?

Tek başınalık yalnızlıktan farklıdır, ama eğer yalnızlığı anlamazsanız, tek başınalığı anlayamazsınız. Yalnızlığı biliyor musunuz? Onu gizlice izlediniz, ona baktınız, ondan hoşlanmadınız. Onu tanımak için, sizinle onun arasında hiçbir engel, hiçbir sonuç, önyargı ya da varsayım olmadan onunla ilişkide olmalısınız; ona korkuyla değil, özgürlükle yaklaşmalısınız. Yalnızlığı anlamak için onu hiçbir korku duygusu olmadan ele almalısınız. Eğer yalnızlığa onun nedenini, köklerini bilerek yaklaştığınızı söylerseniz, yalnızlığı anlayamazsınız. Yalnızlığın köklerini biliyor musunuz? Onları dışarıdan tahmin ederek biliyorsunuz. Peki, yalnızlığın içeriğini biliyor musunuz? Siz onu yalnızca tanımlıyorsunuz, ama sözcük gerçek olan şey değildir. Onu anlamak için ona

uzaklaşma duygusu olmadan yaklaşmalısınız. Yalnızlıktan kaçma düşüncesi kendi içinde bir içsel yetersizliktir. Bizim etkinliklerimizin birçoğu sakınma değil midir? Yalnız olduğunuzda radyo açarsınız, ibadet edersiniz, guruların peşinden koşarsınız, başkalarıyla dedikodu yaparsınız, sinemaya gidersiniz, yarışmalara katılırsınız, vb. Sizin günlük yaşamınız kendinizden uzaklaşmadır, böylece bu kaçışlar en önemli şey haline gelir ve siz, ister içki, isterse tanrı olsun, kaçışlar hakkında tartışırsınız. Birçok kaçış aracınız olsa da, asıl konu sakınmadır. Saygı duyulabilecek kaçışlarınızla psişik açıdan kendinize çok büyük zarar verebilirsiniz; yalnızlığı anlamanız için bütün kaçışların sona ermesi zorunludur, ama zorlamayla, baskıyla değil, kaçışın yanlışlığını görerek. Böylece 'olan'la doğrudan karşılaşırsınız ve asıl sorun başlar.

Yalnızlık nedir? Yalnızlığı anlamanız için ona bir ad vermemelisiniz. Onu adlandırmak, düşüncenin diğer anıları çağrıştırması yalnızlığı kamçılar. Bunu yaşayın ve görün. Kaçmayı durdurduğunuzda göreceksiniz ki, yalnızlığın ne olduğunu fark edene kadar onunla ilgili yaptığınız her şey başka bir kaçış biçimidir. Ancak yalnızlığı anlayarak onun ötesine geçebilirsiniz.

Tek başınalık sorunuysa tamamıyla farklıdır. Biz asla tek başımıza değiliz; belki de kendi kendimize yürüyüşlere çıktığımız zamanlar dışında biz her zaman başkalarıyla birlikteyiz. Biz ekonomik, toplumsal, iklimsel ve diğer çevresel etkenlerden oluşan bir toplu sürecin sonucuyuz ve etkilendiğimiz sürece tek başına değiliz. Biriktirme ve deneyimleme süreçleri oldukça tek başınalık olamaz. Kendinizi, sığ, bireysel, kişisel etkinliklerle soyutlayarak tek başınıza olduğunuzu düşleyebilirsiniz. Ama bu tek başınalık değildir. Tek başınalık, yalnızca etki olmadığında olabilir. Tek başı-

nalık bir tepkinin, bir meydan okumanın ya da bir uyarıcının sonucu olmayan bir harekettir. Yalnızlık bir soyutlanma sorunudur ve biz bütün ilişkilerimizde 'kendi'nin, 'ben'in (me)—benim işimin, benim doğamın, benim görevimin, benim eşyamın, benim ilişkimin—özü olan soyutlanmayı ararız. Bütün düşüncelerin ve insan etkilerinin sonucu olan düşünce süreci soyutlanmaya yol açar. Yalnızlığı anlamak burjuvaya özgü bir hareket değildir; siz yalnızlığı boşlukla, düş kırıklığıyla gelen, açığa çıkarılmamış yetersizlik acısı oldukça anlayamazsınız. Tek başınalık bir soyutlanma değildir, tek başınalık yalnızlığın karşıtı değildir; o büyük deneyimlerin ve bilginin ortada olmadığı bir oluş halidir.

S: Kendi hoşnutluğunuz için bir başkasını kullanma üzerine kurulu bir ilişkiden söz ettiniz ve sık sık sevgi denen bir hale işaret ettiniz. Sevgiyle ne demek istiyorsunuz?

K: İlişkimizin ne olduğunu biliyoruz—biz onu *sevgi* diye adlandırarak örtbas etsek de, ilişkimiz karşılıklı hoşnutluktur. Kullanırken kullandığımız şeye karşı şefkat ve koruma vardır. Biz sınırımızı, kitaplarımızı, eşyamızı koruruz; aynı biçimde karımızı, ailemizi, toplumumuzu korumaya özen gösteririz, çünkü onlar olmadan kendimizi yalnız ve kaybolmuş hissedeceğimizi biliriz. Çocuğu olmayan anne ve babalar kendilerini yalnız hissederler; sizde olmayanın çocuğunuzda olacağını umarsınız. Böylece çocuk sizin gururunuzun bir aracı haline gelir. Biz gereksinim ve kullanım ilişkisini biliriz. Bizim postacıya gereksinimimiz vardır ve postacının da bize gereksinimi vardır, ama buna rağmen bir postacıyı sevdiğinizi söyleyemezsiniz. Ama biz kendi kişisel hoşnutluğumuz için çocuklarımızı ve karılarımızı kullansak bile ve vatansever olmak uğruna onları feda etmeye istekli olsak bile onları sevdiğimizi söyleriz. Biz bu süreci oldukça iyi biliriz, ama kuşkusuz bu sevgi olamaz. Kullanan,

sömüren ve böylece üzülen bir sevgi, sevgi olamaz, çünkü sevgi zihinsel bir şey değildir.

Şimdi gelin sevginin ne olduğunu keşfedelim—keşfetmek yalnızca sözel olarak değil, ama gerçekten o hali deneyimlemektir. Beni bir guru olarak kullandığınızda ve ben sizi bir disiplin olarak kullandığımda karşılıklı sömürü vardır. Benzer bir biçimde eşinizi ve çocuklarınızı size destek olmaları için kullandığınızda sömürü vardır. Kuşkusuz bu sevgi değildir. Kullanım olduğunda sahiplenmenin olması zorunludur; sahiplenme değişmez bir biçimde korkuyu besler ve korkuyla kıskançlık, imrenme, kuşku ortaya çıkar. Kullanmak söz konusu olduğunda sevgi olamaz, çünkü sevgi zihinsel bir şey değildir. Birisini düşünmek onu sevmek değildir. Siz onu yalnızca olmadığında, öldüğünde, kaçıp gittiğinde ya da size istediğinizi vermediğinde düşünürsünüz. Böylece sizin içsel yetersizliğiniz zihin sürecinin ilerlemesini sağlar. O kişi sizin yakınınızda olduğunda, onu düşünmezsiniz; size yakınken onu düşünmek rahatsız edilmektir, böylece onu olduğu gibi kabul edersiniz—o oradadır. Alışkanlık bir unutma ve huzur bulma aracıdır, böylece rahatsız edilmezsiniz. Öyleyse kullanım değişmez bir biçimde korunmasızlığa yol açar ve bu sevgi değildir.

Kullanım—içsel yetersizliği olumlu ya da olumsuz bir biçimde örtbas etmeye yarayan bir düşünce süreci—olmayan o hal nedir? Hiçbir hoşnutluk duygusunun olmadığı o hal nedir? Hoşnutluk peşinde olmak zihnin doğasında vardır. Cinsellik zihin tarafından yaratılmış, resmedilmiş bir duyumdur ve zihin ya hareket eder ya da etmez. Duyum sevgi olmayan bir düşünce sürecidir. Zihin egemen olduğunda ve düşünce süreci önemli olduğunda orada sevgi yoktur. Bu kullanma, düşünme, imgeleme, tutma, içine kapanma, yadsıma sürecinin tümü dumandır ve duman yoksa sevgi

ateşi vardır. Bazen biz yoğun, dolu, tam olan bu ateşe sahibiz; ama duman geri gelir, çünkü biz kişisel olsun ya da olmasın birine ya da birçoğuna karşı hiçbir yakınlık duygusu olmayan ateşle uzun süre yaşayamayız. Birçoğumuz sevginin kokusunu ve onun inceliğini yaşamışızdır, ama kullanım, alışkanlık, kıskançlık, anlaşma ve anlaşmayı bozma— bunlann tümü bizim için önemli hale geldiğinden sevgi ateşi önemli değildir. Duman olduğunda ateş yoktur; ama ne zaman ki biz kullanımın hakikatini anlarız, o zaman ateş vardır. Biz bir başkasını içten içe zavallı, yetersiz, küçük, yalnız olduğumuz için kullanırız ve bir başkasını kullanarak kaçabileceğimizi umarız. Yine Tanrıyı bir kaçış aracı olarak kullanırız. Tanrı sevgisi hakikat sevgisi değildir. Hakikati sevemezsiniz; hakikati sevmek yalnızca bildiğiniz başka bir şeyi elde etmek için kullandığınız bir araçtır ve bu nedenle her zaman bildiğiniz bir şeyi kaybedeceğinize ilişkin kişisel bir korku vardır.

Sevgiyi zihin çok dingin, hoşnutluk ve kaçış arayışlarından özgür olduğunda bilebilirsiniz. Öncelikle zihnin tamamıyla sona ermesi zorunludur. Zihin düşüncenin sonucudur ve düşünce yalnızca sona giden bir yol ve araçtır. Yaşam yalnızca bir şeye giden yol olduğunda orada nasıl sevgi olabilir? Sevgi, zihin kendiliğinden sessiz olduğunda, sessizleştirilmediğinde, yanlışı yanlış, doğruyu doğru olarak gördüğünde ortaya çıkar. Zihin sessiz olduğunda, her ne olursa olsun, bu hareket bilgi hareketi değil, sevgi hareketidir. Bilgi yalnızca deneyimdir ve deneyim sevgi değildir. Deneyim sevgiyi bilemez. Kendimizin bütünsel sürecini anladığımızda sevgi açığa çıkar; kendimizi anlamamızsa bilgeliğin başlangıcıdır.